

Examen theologicum brevi et perspicua methodo conscriptum

<https://hdl.handle.net/1874/402175>

EXAMEN
THEOLOGICVM,
BREVI ET PERSPI-
cua methodo con-
scriptum.

Benedicto Aretio Theologo Bernensi.

SVPERIORI EDITIONI
acceserunt duo Lemmata: prius de lectio-
ne, posterius de interpretatione sacrae scri-
pturae: huic etiam postremae editioni acces-
sit breue opusculum de formandis studiis,
eodem authore.

Editio quinta.

LAVSANNÆ,
Excudebat Franciscus le Preux, Illustriss.
D. Bernensium Typographus.

cd b LXXIX.

EXAMEN
THEOLOGICVM
BREVE ET PERSPICUUM

Typographus candido
Lectori S.

QVVM satis antehac perspexerim Theologicum hoc opusculum tibi, candidè lector, tantopere probari, ut quintò acmum sub iudicem esset mihi subiiciendum: non in lucem esse prius emi: reddendum: quin castigatissimum atque suis omnibus tandem partibus haberes absolutum. In hac itaque editione præter primas, quæ sequuntur præstitimus. Ac primò quidem consilio auctoris, dum adhuc superstitis esset, inferenda fuerunt Lemmata duo: prius de Lektionè sacræ Scripturæ: posterius de interpretatione eiusdem, quibus sanè nihil inuicandius vel utilius requirac.

Deinde aliud elegantissimum de formandis studiis opusculum subiecimus: mendis omnibus repurgatis, quibus hæc omnia antè se caruerat. Atque hoc quidem postremum incuria nostra perire non decebat. Nanciam de formandis studiis agat: quibus quisque est studiosior in, qui dicit se ad aliquod liberalium artium genus accingit, hoc in primis auxilio se adiuvari non patiat? Postremo etiam Indicem contexendum curavimus. Tractatum eiusdem Aretii, de sacrosancta Domini Cæna, seorsim excusimus, quem simul cum hoc libello qui volet compingere poterit. Hæc igitur omnia que in tuam gratiam effecimus, ut spero, bene consules. Vale.

FLAVIANVS
D. Theologus Typographus
1611

BENEDICTVS ARE-
TIVS, B. NOACHO AN-
drea Fortunato, Lausan-
nensi, S. P. D.

IAVDABILIS ille mos est in
Ecclesia Christi, quo illi, qui Mini-
sterio verbi presciciendi sunt, prius de
doctrina & vita sua tolerabilem red-
dant rationem. Etenim consuetudo illa, hinc ab
Apostolorum temporibus promanasse videtur. A-
postolus in 1. ad Tim. 5. 22. precipit, Ne cui ma-
nus facile imponat. Et 1. Tim. 3. 2. Canonem gene-
ralem prescribit, quem repetit ad Tit. 1. 6. quo de-
pingit doctrinam & mores futuri Ministri. Quod
non videtur alio fecisse consilio, quam ut posterius
viderent, quales admitti debeant, qualisve me-
rito rejici possint. Verba Canonis sunt: Oportet 1. Tim. 3. 2.
igitur Episcopum irreprehensibilem esse, unius
uxoris maritum, vigilantem, sobrium, compositum,
hospitalem, aptum ad docendum, non vinosum, non
percussorem, non turpiter lucri cupidum: sed mo-
deratum, alienum a pugnis, ab auaritia: qui sua
domui bene presit, qui liberos habeat in subiectio-
ne cum omni honestate. Nam si quis propria do-
mum praesse non potest, quomodo is Ecclesiam Dei
curabit? Non novitium: ne inflatus in iudicium in-
cidat diaboli. Oportet autem eum etiam bonum

habere testimoniū ab iis qui foris sunt: ne in pro-
brum incidat, & laqueum diaboli. Diaconos ite-
dem honestos, non bilingues, non multo vino dedi-
tos, non turpis lucri cupidos: tenentes mysterium
fidei cū pura conscientia. Atque hi etiam pro-
bentur prius, deinde ministrent si sint inculpati.
Ex his virtutibus facile perspicitur quid A-
postoli in ordinandis Ministris Ecclesiarū secuti
sint, & quid posteritatem vellent sequi. Quanta
verò cū gravitate & sobrietate peracta sint hu-
iusmodi electiones, colligi potest ex idoneis exem-
plis. In Act. cap. 6. 3. eliguntur septē Diaconi, vi-
ri quidē spectatae probitatis: attamen precibus ad-
hibitis, & impositione manuum eos in officio confir-
mant. Actor. 13. 1. Spiritus sanctus deposcit Bar-
nabam & Paulum ad opus docendi inter Gen-
tes Euangelium: sed non dimittuntur prius quàm
ab Ecclesia Antiochena, ieiunio, oratione, & im-
positione manuum admonerentur sui officii. Ita-
que certissimū est magna gravitate, & sobriè ele-
ctiones factas esse. Habent etiā Canones Aposto-
lici dicti multa, quæ si à posteris seruata essent,
maior utique authoritas mansisset in Ministerio
& minora forent Ecclesie Christi offendicula.
Nunc vero cū à consueta gravitate, & sobrie-
tate recessum sit in electionibus, mirū nō est Mi-
nisterium grauari multis inutilibus doctoribus,
& ignominia ac contemptu onerari. Quæ qualia
sint, nihil attinet hīc dicere.

In reformatis Ecclesiis eo nomine sanctior est
elea

electio, quod fidei, & doctrina ratio certior est reddenda. Petuntur fundamenta ex sacris literis de Deo, Trinitate, lapsu hominis, reparatione, iustificatione, merito Christi, de gratia, fide, bonis operibus, aliisque locis. Quae omnia ex fontibus scripturae confirmanda sunt, mores & vita quoque melius excutiuntur. Interdum non sine precibus fit electio: alibi adhibetur impositio manuum quae efficax est, ut olim fuit, ubi Spiritus sanctus gubernator est electionum. Ac optandum erat, maiori adhuc seueritate administrari, quo scandala ab Ecclesia, & leuitas ab ordine docentium tolleretur. Quae tamen omnia deplorari rectius, quam corrigi hodie posse videntur. Ceterum cum examina hodie in primis doctrinae peritiam concernant: ad hanc ipsam Questiones istae propositae sunt. Ac primitus quidem nudas proposuimus sine responsionibus, non alio certe sine, quam ut examinandi magis probarentur: verum cum eos in his laborare deprehendi, explicationem adieci breuibus responsionibus comprehensam.

In his eum secutus sum ordinem, quem mihi facillimum putabam docenti in schola. Et quia in Catechesi, ut in alijs preceptionibus pietatis precipue spectari solet, τὸ χριστιανικόν, τὸ ἀληθινόν, & τὸ ἀκόλαστον τῶν ἀρχαίων: ad illa tria in primis haec nostra retulimus. Quae quantum simus affecti, libenter aliis candidè iudicantibus, permittimus.

Ad te autem, mi Noache, illa mitto, quod te

his in primis delectari significares : & ut illa pu-
 blicarē. ne nunc quidē sollicitare desinis. Accedit
 quod qui has Quæstiones circumferunt scriptas,
 corruptas & mutilas habent: adeo ut quoties pro-
 ponuntur, noua emendatione & explicatione sit
 opus. His de causis motus, tibi permitto, mi Noa-
 che, ut illas edas. Dabis autē operā, ut id quàm
 castigatissimè fiat. Etiam atque etiam vale, Ber-
 nã, Calend. Martij, 1570.

T. T. B. Arctius. B.

EXA.

EXAMEN THEOLOGICVM.

DE MINISTERIO.

Quid est Ministerium Ecclesie?

EST ordinaria functio Ecclesie ad docendam sanam doctrinam; Sacramentorum & disciplinæ morum administrationem, ad certam & euidentem Ecclesie vtilitatem.

Cur debet ordinaria esse vocatio?

Quia hoc requirit certitudo fidei nostræ, ne quouis vento doctrinæ circumferamur. Eph. 4. 14. Deinde quia omnia in Ecclesia debent fieri decēter & ordine. 1. Cor. 14. 40. Igitur munus etiā docēdi, ordinaria vocatione, certis debet cōmitti. Præterea Apost. illa sunt vsi. Act. 1. 23. vbi ordinariē elegerunt Matthiam in locū Iudæ. Et Titus ob id in Creta est relictus, vt oppidatim constitueret Episcopos. Tit. 1. 5. Extat etiam præceptum Apostoli, ne cui manus citò imponatur. 1. Tim. 5. 22. Denique institutio est Christi qui dedit alios Apost. alios Prophetas, Euāgelistas, Pastores, Doctores, &c. Eph. 4. 11. 1. Cor. 12. 28. Sūma, Deus est ordinis author, idē in Ecclesia sua omnia vult ordine fieri. Vnde illa Nazianz. sententia. *ὅτι ὁ θεὸς ἀνατάσσας τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἀτάξιας, ἀλλὰ ἐπιλήνης ἐ τὰς ἐκκλησίας.*

Quis est finis ministerij?

Certa utilitas. Quia omnia dona in Ecclesia sine utilitate certa damnatur, vt 1. Cor. 14. 6. linguarum donum damnatur *ἵνα το ἀναπρω*. inde est, quod 1. Cor. 12. 7. cuique data est manifestatio spiritus ad utilitatem. Hanc utilitatem clarius explicat ad Eph. 4. 12. ad instaurationem sanctorum, ad ædificationem corporis Christi.

Quot sunt ministerij partes?

Tres. *Quæ?*

1. Cura sanæ doctrinæ retinendæ, & propagandæ,
2. Administratio Sacramentorum,
3. Disciplina morum.

Vnde sumpta est partitio?

A materia circa quam versatur, ac de doctrina quidem manifesta sunt Apostoli testimonia. 2. Tim. 3. 13. Formam habeto sanorum sermonum. 1. Tim. 6. 3. Siquis diuersam sequitur doctrinam, & non accedit sanis sermonibus Domini nostri Iesu Christi, & ei quæ est secundum pietatem doctrinæ, is inflatus est, nihil sciens. 2. Tim. 2. 1. Tu, fili, fortis esto in gratia, quæ est per Iesum Christum, & in iis quæ audiuisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui erunt idonei, vt alios quoque doceant. Tit. 1. 9. Inter dotes ministri ponitur vt potens sit cohortari per doctrinam sanam. Tit. 2. 1. Tu loquere quæ decent sanam doctrinam.

*Quare Sacramentorum administratio
ad ministrum pertinet?*

Quia sunt dispensatores mysteriorū Dei.
1. Cor. 4. 1. & de Baptismo manifestus est locus
Matt. 28. 19. docete omnes Gentes baptizantes
eos, &c. De Cœna verò Domini, in verbis in-
stitutionis dicit D. Christus, hoc facite, quod li-
cet non præcisè distributionem significet: ta-
men decet aliquos his actionibus præesse, quod
nemo melius potest quàm minister ipse.

*Quomodo disciplina morum ad mini-
sterium pertinet?*

Hoc modo, vt primùm suæ familiæ bene
præsit. 1. Tim. 3. 4. sic fiet, vt auditoribus non sit
vel occasio diffidentiae, vel scādali. Deinde pu-
blicam morum corruptelā castiget verbo Dei
sine vi corporali. Matth. 16.

*Quid in his, qui ad hoc munus recenter
vocantur, est requirendum?*

Voluntas & facultas, hoc est, an velint & pos-
sint munus docendi in Ecclesia subire ad cer-
tam Ecclesiæ utilitatem.

Quid in voluntate expendi debet?

1. Quæ sit iusta habenda muneris huius vo-
luntas.

Deinde quibus mediis aditum sibi ad id fa-
ciant:

Quomodo igitur iudicandū est de volūtate?

Ex facultate: vt nō solum velit docere alios:

sed tolerabili doctrina sit instructus, donū habeat docendi, & vitæ bonum testimonium.

Quæ est hic varietas obseruanda?

Quadruplex nascitur discrimen ex voluntatis & facultatis combinatione. Nam

1. Volunt, & possunt.

2. Volunt, non possunt.

Alii 3. Possunt, & nolunt.

4. Nec volunt, nec possunt.

Licebitne igitur his, qui possunt, munus docendi petere?

Licebit: sed ita, vt quemadmodum piū est ad alios honestos labores sese offerre, quibus & par sis, & necessitas postulet officiū tuū: ita licebit appetere docēdi munus, sed afferenti mediocris industriæ & doctrinæ cōscientiam, vitæ integræ testimonium, & relinquētī ius sui iudicium, ad quos vocandi ius ordinariè pertinet.

Da locum scripturæ?

Diuus Paulus 1. Tim. 3. 1. inquit, Fidelis sermo, si quis Episcopatum appetit, honestum munus desiderat. Quē locum intelligo de hoc primo hominū genere, qui non solum petunt, sed possunt officiū suū præstare vtiliter Ecclesiæ.

Quid hoc loco est Ἐπισκοπή?

Episcopatum vertunt, & Episcopi munus, quod nomen non est authoritatis, nec dignitatis: sed diligentia, laboris, curæ ac vigilantia, quod ex Canone illo perspicitur potest. Episcopus

pus vel presbyter, qui fortē sibi cōmissam, aut populum negligit, non docendo eos pietatem, excludatur: perseuerans autem in ista officii negligentia, deponatur. Et D. Chrysof. hunc locum explicans ait, Siquis Episcopatum appetit, non principatus aut dominationis fastu: sed cura regiminis & charitatis affectu, non improbo: bonum quippe desiderat opus. Et lib. 3. de Sacerdotio, cap. 10. cūm δεινὸν hoc appellasset, ait, ἐγὼ ἢ τὸ ἔργον ἢ τὴν αὐθεντίαν, καὶ δυναστείαν ἐπιθυμῶ, εἶπαι ἐστὶ δεινὸν, id est, ego verò non ipsum opus appetere, sed auctoritatem, atque potentiam graue esse dicebam. Quare hīc non somniemus præbendas, auctoritatem dicendi iuris, aut gubernationem.

Quid de ijs qui cūm nō possint, ambiūt tamē?

Testatur illi non ad certā & euidentem Ecclesie vtilitatē sese velle ingredi, sed pietatem in suū quæstū conuertere. Quare cogitēt, quid Dathan & Abiron reportarint. Num. 16. 31 & Act. 8. 20. Simon ille Magus à Petro audierit. Ad eos pertinet id quod Iere. 23. 32. dicit, Faciunt errare populū meū mendaciis suis, cūm ego non miserim illos, nec præceperim eis, & sic nulla vtilitate præ sunt populo huic, dicit Dominus. Piè inquit D. Chryso. Si nulla esset poena constituta gregem Christi malè pascenti: tamen omni poena grauius esse iudicarem, adeò esse improbum erga illum qui παράγματα ἄνω μεγάλα commisit.

Quid verò si adsit facultas, nolint autem?

Consideretur necessitas. Nam si Ecclesiæ per alios cõsuli possit & hi de Ecclesiæ bonis non vixerunt, nec viuunt, cogi facile non possunt. Sin de Ecclesiæ bonis alti sint, aut inde adhuc viuant, par est vt operam suam Ecclesiæ non denegent. Id cū sacris literis congruit & Canonibus. Nam concilium Chalcedonense expressè vetat, ne quis ad vllam Ecclesiæ præbendam (vt vocant) admittatur, nisi imposito ei certo munere.

Sin autem de Ecclesiæ bonis non viuant, postulet autem necessitas?

Tales cogi possunt. Plus enim valere debet publica vtilitas, & authoritas Dei & Ecclesiæ, quàm priuatum de seipso iudicium. Sic vocatur Moses à Domino inuitus: & Paulus ex hoste Ecclesiæ subito fit doctor Gentium.

Supereft vltimũ genus eorum, qui nec volunt, nec possunt, Quales hi censendi sunt?

Si reuera, quod profitentur non possunt, finendi sunt, & meliùs illi consulunt saluti suæ, quàm oues esse malūt, quod possunt, quàm pastoris nomen ambire, quod explere nequeunt. Sin tales sibi tantùm videantur superioribus sunt pares, & re postulante producendi. Sic D. Chrysoft. dũ esset eligendus Episcopus, fugit in eremum, postea tamen protractus, Ecclesiæ bene præfuit.

Quomodo

Quomodo tuetur se Chrysostomus?

Is, inquit, præesse gregi Dominico debet, *I. 2.*
 qui instructus est ad id, sed *μὲ ἀχρηστον πρὸς πλὴν* *cap. 4.*
ἐργονίαν ταύτην ἢ τῆς ψυχῆς ἀδένεια καθεστῆκε, *Lib. 2.*
 id est, me animi mei imbecillitas inutilem con- *ad finē.*
 stituit ad hanc functionem. Ergo præesse non
 debeo. Deinde quia iuuenis sit, *τίς γὰρ ἐκ ἂν εἶπε;*
παισὶν ἀνοήτοις πράγματα ἔτω θαυμασὰ καὶ μεγά-
λα ἐπέτερε φαν' ἐλυμήναντο τῷ θεῷ τὸ ποίμνιον· παί-
γνια καὶ γέλασ γέγονε τὰ χειριστῶν, id est, quis
 enim non diceret? pueris stolidis, res adeò ad-
 mirandas & magnas commiserere, labefacta-
 runt Dei ouile, iocus & risus factæ sunt res
 Christianorum. Tertiò, quia sum (inquit) *νω-*
θρὸς, ἡμεῖς δ' ὅτι νωθροὶ καὶ παρεπιμένοι, καὶ πρὸς πλὴν *Lib. 3.*
ἑαυτῶν μόλις ἀρκούντες σωτηρίαν, id est, Nos verò *cap. 12.*
 quia tardi & negligentes sumus, & vix ad pro-
 priam salutem retinendam instructi.

*Quæ est igitur iusta habenda erga mu-
nus illud voluntas?*

Quæ Domini respicit gloriam, & Ecclesiæ
 utilitatem, nihil sui hîc quærens. Impossibile
 enim est Christo seruire simul & Mammoni,
 nec est aliqua portio ipsi Belial cum Christo.
2. Cor. 6. 15.

Licebitne aditum sibi ad illud munus facere?

Offerre operam suam licere diximus, si re-
 liqua, vt monuimus, adsint. Ingerere autem,

vel artibus vocationē extorquere, non est pia-
 mentis. Videmus Prophetas veteris populi, vt
 plurimum inuitos pertractos: & in nouo Te-
 stamēto, vocantur Apost. aliud agentes: Patres
 etiā magna ex parte eodē pacto producuntur,
 & parabola de messe Domini loquitur de mes-
 soribus extrudendis. Et Canones veteres seue-
 riter animaduertunt in ambitionem illam,
 quæ hodie nimis est popularis. Inter alios ha-
 betur ille Canon, Si Episcopus, Presbyter,
 aut Diaconus per pecunias hanc dignitatem
 consequatur, deponatur tum ipse, tum is qui
 eum ordinauit: & excindatur ex cōmunionē, vt
 Simon Magus. Actor. 8. 20. Græcè sic habet,
 Εἰ τις ἐπίσκοπος ἢ ἀπὸ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης
 ἐγκρατῆς γήνηται, ἢ παρ᾽ ἐπιβύτερος, ἢ ἀπὸ διακονίας, καὶ θά-
 ρεισθαι καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας καὶ ἐκκοπήσθαι
 τῆς κοινωνίας παντάπασι, ὡς Σίμων ὁ μάγος, ὅτι ἐ-
 μὸν Πέτρος.

DE FACVLTATE.

Facultatem quid appellas?

Δύωαμιν, quam D. Apostolus in Ministro re-
 quirat, ad Tit. 1. 9. vbi virtutibus futuri mini-
 stri illud adiicit, ἵνα δυνατὸς ἦ καὶ ἰσχυρὸς καλεῖν
 ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ὑγιαινούσης, καὶ τοὺς ἀντιλέγον-
 τας ἐλέγχειν. Id est, Vt possit etiam exhortari
 in doctrina sana, & contradicentes conuince-
 re. Item 2. Tim. 2. 2. iubet sanam doctrinam si-
 bi

bi traditam ad posteros transmittere per homi-
 nes, Οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται ἑτέρους διδάξαι. Qui 1. Cor.
 idonei sint, vt & alios docere possint. Voco igitur 15.9. nō
 facultatem illam ἱκανότητά & δυνάμει, qua sum ido-
 scripturam intelligimus, & eam vtiliter aliis neus vt
 possumus proponere. *Aposto-
 lus.*

Vt verò de hac cōstet, quæ erunt expendēda?

Tria. Quæ? Adminicula habeat ad intelligē-
 das sacras scripturas. Deinde γνώσιν scripturæ.
 Deniq. διδακτικὸν ἔσθ, hoc est, vt idonea sit scri-
 pturæ tractatio. Ad primū pertinet causæ me-
 diæ, quibus melius & cognosci & tractari po-
 test scriptura. Ad alterū pertinet peritia loco-
 rū scripturæ. Ad tertiū verò methodica cōcio.

*Quæ igitur habes adminicula ad intelli-
 gendas scripturas?*

Dona liberalium artium & linguarum. Nam *Organa*
 vt Dominus noster Iesus Christus discipulos
 ore tenuis instruxit, deinde post ascensionē de-
 dit Spiritum sanctum, & donum linguarū mi-
 raculosè, quibus instructi cœperunt scripturas *1. Lin-
 gua.*
 rectè & intelligere, & aliis aperire: sic nos ho-
 die linguas & artes liberales habemus, quibus *2. Ar-
 tes.*
 vel mediocriter instructi debemus accedere ad
 docendum alios. Præcipuè verò rogandus est
 Deus Pater per Filium, vt eundem Spiritum
 sanctum doctorem pectoribus nostris inferat, *3. Spiri-
 tus sanctus.*
 cuius afflatu scripturarum arcana discamus in-
 telligere.

Quae praecipue utiles sunt ex artibus liberalibus ad intellectum scripturae?

*Diale-
ctica.*

Omnes utiles sunt: praecipue verò Dialectica. Quare optandum quidem erat omnibus nos instructos accedere: quod cum raro fiat, Dialecticae tamen imperitos non decebat per omnia admitti.

Quare Dialectica praeter ceteris utilis censenda est?

1. Quia haec sola de veritate in oratione & argumentationibus est sollicita. Quare ut veritatis decet esse doctorem Ministrum: sic illam ut veritatis venatricem non decet negligere. Hinc Augustinus contra Academicos lib. 3. cap. 13. hanc scientiam veritatis appellat, & ad omnem sapientem pertinere: & cap. 17. eiusdem, non dubitat, aut ipsam sapientiam appellare Dialecticam, aut sine qua, sapientia esse non possit.

Deinde quod huius beneficio quaestiones controversae melius & dilucidius explicari possunt, quam faciant illi, qui hac destituti sunt. Quod facit locus ex eodem August. lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 31. ubi ait, quod ad omnia quaestionum genera, quae in literis sanctis sunt dissolueda plurimum valeat. Tantum (inquit) ibi cavenda est libido rixandi, & puerilis quaedam ostentatio decipiendi a duersarium.

Tertio, quod videamus Christum & Apostolos

stolos vfos esse argumētationibus tum in suis
tuendis, tū in aduersariis cōuincendis, quarum
argumentationum formas sola Dialectica ex-
plicat. Eius rei habemus etiam August. autho-
rem, qui lib. 1. contra Cresconium copiosè v-
sum Dialecticæ declarans, ostendit Christum
vsum esse, tum aliàs, tum Matt. 22. 18. de censu
Cæsari dando. Et Apostolus Act. 17. 18. cum
Stoicis acerrimis Dialecticis pedem confert.
Copiosius autem ostendit, quantus fuerit Pau-
lus Dialecticus, capite 14. eiusdem libri primi
& cap. 20.

4. Denique videmus veterum præstantissi-
mos Theologos & nostri seculi summos in re
Theologica antesignanos, præcipuè in hac ex-
cellere: quæ exempla nos ad eius studium inui-
tare debēt. Placet igitur quod Augustinus scri-
bit lib. 1. cap. 20. Hanc artem quam Dialecti-
cam vocant, quæ nihil aliud docet quàm con-
sequentia demonstrare, seu vera veris, vel fal-
sa falsis, nunquam doctrina Christiana refor-
midat.

*Contra
Cresc.
gram.*

Quare lingue sunt utiles indicandæ?

Quia sunt inuolucra S. Scripturæ. Deinde in
natiua lingua omnia sunt pleniora, & minùs
fallunt lectorem, cum in versionibus aliquan-
do magna sit vel obscuritas, vel periculosa am-
biguitas, aut etiam inconciliabilis cōtradictio,
quæ impedire linguarum peritum nō possunt.

Quare August. de Ciuitate Dei, lib. 15. cap. 14.

ait, Siquid habetur ita diuersum, vt verum esse vtrunque non possit, rerum gestarum fides ab ea lingua repetenda est, ex qua interpretatum est quod habemus.

Quæ sunt ista lingue?

*Aug.
de mira
bi. Scrip
T. 3.*

Tres primariæ, quibus titulus Crucis scriptus est, Hebræa, Græca, Latina. In his exercuerunt se Patres fermè omnes Latini. Hieronymus multo sudore Hebræam sese didicisse declarat in Epitaphio Paulæ. Eandem Augustinus tandem didicit, cum leuius de ea initio iudicasset. Sunt ab Hebræis etiã instituti Clemens, Origenes, Eusebius, quos non pudet interdum suos citare præceptores. Et D. Hieronymus. Ruffinum imperitiæ linguarũ præcipuè taxat, qui ei multas linguas obiecerat, cui respondet hoc modo, Tu bilingis eris, qui tantã habes Græci, Latinique sermonis sciētĩã, vt & Græci te Latinum, & Latini te Græcũ putent. Alii studio veritatis seipos propè superarunt in addiscendis linguis, quod de Epiphanio scribit. Hiero. quem πεντάγλωττον vocat, quinque linguis contra Ruffinum loquentem.

Responde de Hebræa seorsim, cur illa utilis est?

*Aug.
de doct. r.
Christ.
lib. 2.
T. 16.*

Propter vetus Testamentum, in quo ad solvenda ænigmata, & loca obscura non paruam vim atque adiumentũ habet. Quare D. Hiero. sæpe iubet ad eam recurrere. vt cap. 8. Zachariæ ad Hebræos remittit, & scientiæ veritatem de fonte

de fontemagis, quàm riuulis iubet quærere. In epistola ad Augustinum, Sicubi dubites, Hebræos interroga. Item in Sophoniam, c. 3. explicans versum illum. Nugas quæ à lege recesserunt, congregabo: ait Hebræum esse vocabulum, Nugas. Nam illic scribitur *Nogue*, vt agnoscas Latinum sermonem in Hebræo ex quo nosse possumus Hebræam linguam omnium esse matricem.

Quare Græca utilis est?

Propter nouum Testam. quod sine notitia Græcæ linguæ, in qua scriptum est, nõ potest facillè intelligi. Ac esto, intelligatur propter fidem interpretum, tamen multa loca faciliora erunt in natia lingua, quàm transfusa in peregrinã. De quo! D. Hiero. ad Damasum in præfat. in quatuor Euãgelistas, vbi reddit rationem emendationis. Si, inquit, Latinis exemplaribus est fides habenda, respondeant quibus? Tot enim sunt exemplaria, quot codices. Sin autem veritas est quærenda de pluribus, cur non ad Græcam originem reuertentes, ea quæ vel à vitiosis interpretibus male reddita: vel à præsumptoriis dormitatibus, aut addita sunt, aut mutata corrigimus? Idem tractat in epistola ad Augustinum quoque sæpiusculè consulit Græca exemplaria in explicandis quæstionibus, quod

fecit in epistola 59. ad Paulinum multis dictio-
nibus explicans locum 1. Tim. 2. Et sermone 15.
explicans locū Apost. ad Philipp. 2. vbi ex Græ-
co legit emendatè, Spiritui Dei seruimus: cū
alii legerent, Spiritu Deo seruimus.

Quid est v̄ōis Scripturæ?

Est peritia sacrarum literarum, per quā ad
omnem materiam loca Scripturæ idonea pro-
ferre possumus ad docendum, siue conuincen-
dum, corrigendum, siue instituendū. Præterea
cū in his Christi mysteria sint abscondita,
quomodo nō turpe sit has nō probè habere co-
gnitas? Nā verissimū est quod ait D. Hierony-
mus: Ignorare Scripturā, est Christū ignorare.

*In pra-
fat. in
Esa.*

Quomodo nota poterit nobis esse?

Affidua lectione & meditatione: in qua re
habemus exēpla Patrum, Augustini præcipuè
& Hieronymi: quorum hic posterior epistola
12. Furix viduæ idem præscribit consilium his
verbis, Quando comedis, cogita statim tibi esse
legendum de Scripturis sanctis, habeto fixum
versuum numerū: istud pensum Domino tuo
redde, nec antè quieti membra tua concedas,
quàm calathum pectoris tui hoc subtegmine
impleueris. Et post Scripturas sanctas, doctorū
hominū tractatus demum lege, & eorum dili-
gētiam præcipuè nos excitare debet præceptum
Domini nostri Iesu Christi, Ioan. 5. 39. qui ait,
E peccatis

Ἐπειωότε τὰς γραφὰς ὅτι ἐκείναι εἰσὶν αἱ μαρτυροῦσαι ἐμὲ. Id est, Scrutamini Scripturas : quia illæ sunt quæ testantur de me.

Peritia Scripturae quæ habet capita?

Duo habet. Notitiam contextus, & locorū communium. Ad prius pertinet multiplex & iterata lectio, qua nota nobis redditur verborum Scriptura. Ad posterius locorum communium apta quædam explicatio & tractatio.

De Lectione postea, nunc de Scriptura re. *Infrà fol. 59.*

Sponde, quid eo nomine intelligis?

Noui & veteris Testamenti libros.

Quæ est summa librorum veteris Testamenti?

Continent hi libri historiam Ecclesiæ fidelium, præcipuè viuētium sub Lege, spe & fide Legis impletorem secundum promissiones expectantium.

Estne horum librorum par ratio & eadem dignitas?

Apud Hebræos eadem est authoritas: Latini tamen & Græci, qui plures agnoscunt libros veteris Testamenti, quàm Hebræi, differenter illis authoritatem concedunt. Hinc manavit illa distinctio, qua in libros Canonicos & Apocryphos separantur.

De Canonicis prius agamus, quomodo hi diuiduntur?

In nouo testamento Matth. 7. & 11. In Legem & Prophetas diuiduntur. Apud Hebræos triplex est eorum distinctio, siue ordo. In primo ordine collocantur libri quinque Mosis. Gen. Exod. Leuitic. Num. Deuter. Atqui hi propriè *Torah*, hoc est Lex, appellantur. Nā in his Ecclesiæ veteris politia, & sacrorum ritus continentur.

Quis est secundus ordo?

Prophetarum, quos *Neuim* appellat: & hos distinguunt in *Reschonim*, hoc est, priores, qui sunt libri Iosué, Iudicum, Samuelis duo, Regum duo. Et in *Achavonim*, hoc est, posteriores. Ex quibus Maiores sunt tres. Esaias, Ieremias, Ezechiel. Minores verò duodecim.

Recense ordine Minores?

Hoseas, Ioel, Amos, Abdias, Iona, Michas, Naum, Habacuk, Sophonia, Haggai, Zacharia, Malachi.

Qui sunt tertii ordinis libri?

Kethuvim, hoc est, scripta hagiographa.

Quare sic appellantur?

Quòd à viris sanctis, de rebus sacris seorsim scripti sint.

Recense hos libros?

Psalt. Prouerbia, Iob, Daniel, Esra, cum quo Nehemia pro vno reputatur libro. Paralipomenon duo etiam pro vno, Canticorum,

rū, Ruth, Threni, Ecclesiastes, & liber Esther. Hi sunt 24. libri in Canone apud Hebræos, quos appellant *Efrim verba*.

Suntne alij extra Canonem?

Apud Hebræos nulli sunt, qui in Biblico corpore contineantur. Apud Græcos tamen & Latinos sunt adhuc duodecim.

Quomodo hi appellantur?

Ecclesiastici & Apocryphi.

Cur ita?

Quia ab Ecclesia admissi sunt, vt priuatim legi possint, non autem ad probandum vel improbandum aliquid, vt debeat inde produci authoritas.

Qui sunt isti?

1. Tobias. 2. Iudith. 3. Baruch. Epistola Ieremix. 5. Carmen trium puerorum. 6. Esdras. 7. Sapiencia Solomonis. 8. Sapiencia Syrach. 9. Susannæ historia. 10. Histõria Draconis Beel. 11. Machabæorum libri tres. 12. Iosippi liber. Sic apud Græcos extant. Latini Iosippum non agnoscunt, sed addunt superioribus adhuc fragmentum è libro Esther, & quartum librum Esdræ.

Qui sunt libri Canonici noui Testamenti?

Quia tota Ecclesia publicè recepti sunt, & hodie extant hoc ordine: Euangelia quatuor, Matth. scilicet, Marci, Lucæ, Ioannis, Acta B.iiii.

Apostolorum. Inde sequuntur 14. Epistolæ Pauli: Ad Romanos vna, Ad Corinth. duæ, Ad Galat. vna, Ad Ephesios vna, Ad Philip. vna, Ad Coloss. vna, Ad Thessal. duæ, Ad Timoth. duæ, ad Titum vna, Ad Philemo. vna, & ad Heb. vna, Inde Epistola Iacobi vna, Petri duæ, Ioannis tres, Iudæ Apostoli vna, & Apocalypsis Ioannis.

Vnde habetur hic librorum Canon?

Ex consensu vniuersalis Ecclesiæ, qui nobis hos libros sub augusta & sacra authoritate commendat.

Vnde hoc probas?

Eusebius hos libros ita recenset ex Melitone, lib. 4. cap. 26. Ecclesiasticæ hist. Item lib. 6. cap. 18. ex Origene, noui & veteris Testamenti canonem refert. Augustinus etiam lib. 2. De doctrina Christ. cap. 8. veteris Testamenti libros recenset 44. sed Apocryphos cum Canonicis enumerat. Noui autem Testamenti libros omnes, vt recensuimus, mutato ordine paululum. Denique Canones Apostolici, vt appellantur, eosdem habent, & citatur is in Iure Canonico.

Origen.
in explicat.
Psal. 1.

Canone 50.
in aliis
85.

Verba canonis.

Ἐς ὅσον πάντων ὑμῶν κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάζονται καὶ ἅγια. Τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης, Μωσέως πέντε: Γένεσις, Ἐξοδος, Λευιτικόν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον. Ἰησοῦ ἡμεῶν Ναυῆ ἕν. Κεῖται ἕν. Βα-

ἐν. Βασιλειῶν, τέσσαρα. Παραλειπομένων, τῆς βί-
 βλου τῆς ἡμερῶν, δύο. Ἐσθήρ, ἐν. Μαχαβιαίων, πρία.
 Γάβ, ἐν. Ψαλτηρίου, ἐν. Σολομώντος, πρία, Παροι-
 μίαι, Ἐκκλησιαστής, Ἄσμα ἁσμάτων. Προφήτῶν δε-
 καδύο. Ἡσαΐας, ἐν. Ἰερεμίου, ἐν. Ἰεζεκιήλ, ἐν. Δανιήλ,
 ἐν. Ἐξώθεν ἡ προσηγορεύσθω ὑμῖν μανθάνειν ὑ-
 μῶν τὰς νέους τῶν βίβλων τῶν πολυμαθῶν Συράχ.
 Ἡμέτερα ἡ, τῶν ὅσων τῆς καινῆς διαθήκης: Εὐαγ-
 γέλια τέσσαρα, Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ, Ἰωάννου.
 Παύλου ἐπιστολῶν δεκατέσσαρες. Πέτρου ἐπιστολῶν
 δύο. Ἰωάννου πρῶτος Ἰακώβου μία. Ἰούδα μία. (Κλή-
 μηδους ἐπιστολῶν δύο. καὶ ἀποστολῶν ὑμῖν τοῖς
 ἐπισκόποις, δι' ἐμοῦ Κλήμηδους, ἐν ὁποῖα βιβλίοις προ-
 σπειρημένοι, ἅς ἐδεῖ δημοσιεύειν ὑπὸ πάντων, δια-
 τὰ ἐν αὐταῖς μουσικᾷ) καὶ αἱ πράξεις ἡμῶν τῶν Ἀπο-
 στόλων, id est, Omnibus vobis cum Clericis,
 cum Laici sint hi libri augusti & sacri. Ex ve-
 teri quidem Testamento, Mosis libri quin-
 que, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri,
 Deuteronomium. Iesu filii Naue, vnus: Iu-
 dicum, vnus: Ruth, vnus: Regum, quatuor:
 Paralipomenon, libri dierum, duo: Esther,
 vnus: Machabæorum, tres: Job, vnus, Psal-
 terii, vnus: Solomonis, tres, scilicet, Prouer-
 bia, Ecclesiastes, Cantica Canticorum. Pro-
 phetarum, duodecim: Esaia vnus, Ieremia
 vnus, Ezechielis vnus, Danielis vnus. Extra
 verò hos concedatur vobis, vt iuuenes vestri
 discant Sapientiam multiscii Syrach. Nostri
 verò, hoc est, Novi Testamenti libri sunt, Euā-

gelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis: Pauli Epistolæ 14. Petri Epistolæ duæ, Ioânis tres: Iacobi vna: Iudæ vna: & Acta nostra Apostolorum.

*Omniâne ad salutem necessaria his
libris continentur?*

Libri Veteris & Noui Testamenti complectuntur omnia prorsus ad salutem necessaria, vt non sit opus aliunde subsidium & adminicula ad salutem consequendam quærere.

Id mihi ostende.

Id primùm inde constat, quòd Christus fidelissimè docuit Apostolos. Docuit igitur omnia, quæ ad salutem erant necessaria. Apostoli etiam bona fide docuerunt, quæ acceperunt à Do. Christo. Quæ autem docuerunt, eadem etiam scripserunt. Ex quo efficitur doctrinam Christi & Apostolorum literis sacris comprehensam esse perfectã, & continere omnia quæ ad salutem necessaria sunt.

Quomodo hoc colligis?

Apud Ioann. 14. 25. ait Saluator, Hæc locutus sum vobiscùm essem vobiscum. Paraclætus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, is docebit vos omnia, & suggeret omnia vobis, quæcunque dixi vobis. Ex quibus verbis colligitur, Apostolos omnia à Christo didicisse, non autem intellexisse, do-
nec

nec Spiritu sancto essent illustrati. Itaque post Pentecosten effusus in eos Spiritus sancti donis, omnia intellexerunt quæ à Do. Christo iam antè acceperant: quod non potest intelligi, nisi de iis quæ ad salutem sunt necessaria.

Da alium Scripturæ locum?

In 2. Epistola ad Timoth. cap. 3. 16. cùm Apostolus indicasset Timotheum notitiam sacrarum literarum à puero imbibisse, addit, Quæ literæ possunt te sapientem reddere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu. Et cùm sapientia sit notitia rerum ad salutem necessary, si modò vera sit sapientia, & eam salutis sapientiam tradere possint sacræ literæ, sequitur quòd tradunt res ad salutem necessary, & quidem omnes. Alioquin non esset integra illa Scripturæ laus, quam eo loco ei tribuit Apostolus.

Recita illum Apostoli locum, qui ea verba subsequitur?

Omnis Scriptura diuinitus inspirata est utilis ad doctrinam, ad reprehensionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ est in iustitia, ut perfectus sit Dei homo, ad omne opus bonum absolutus.

Quid, hinc aliquid ad hanc causam facit?
 Quod Scripturæ hinc inter alia tribuitur (si

quidem piè & diligenter tractetur) quòd hominem Dei efficiat ἀπτιον, hoc est, integrum & perfectum. Deinde ad omne opus bonum. ἐξήρτισμένον, hoc est, absolutum, & consummatum ad iustitiam. Perfecta est igitur Scriptura ad salutem: nec opus est alia vel doctrina, vel traditione ad salutem homini Christiano.

Potésne idem ex veteribus ostendere?

Possum, & quidem ex vetustissimis, qualis est Irenæus & Tertullianus. Apud Irenæum libro 3. cap. 1. sic legimus: Postquam surrexit Dominus noster à mortuis, & induti sunt Apostoli Spiritu sancto superueniente virtute ex alto, de omnibus adimpleti sunt, & habuerunt perfectam cognitionem salutis. Quod autem bona fide tradiderint Ecclesiis illa, nec simulatè aut imperfectè, vt quidam obiiciunt, idem Irenæus copiosè demonstrat cap. 4. Non oportet apud alios quærere veritatem, cum Apostoli plenissimè in ea, seil. Ecclesia, contulerint omnia, quæ sunt veritatis, vt omnis, quicumque velit, sumat, ex ea potum vitæ.

Tertullianus autem de præscrip. hæret. omnia sciuisse ad salutem necessaria Apostolos, & omnia tradidisse manifestè affirmat. Quis, inquit, integræ mentis credere potest aliquid eos ignorasse, quos magistros Dominus dedit, indiuiduos habitos in comitatu, in discipulatu,

latu, in conuictu, quibus obscura quæque seorsim differebat?

Tamen in religione multa obseruantur, quæ nominatim & disertè non præcipit.

Multa quidem obseruantur etiam à piis, quæ in sancta Scriptura disertè & nominatim expressa non sunt: sed illa ad salutem etiã non sunt necessaria. Nam Scriptura (sicut diximus) disertè & expressè tradit omnia, quæ ad salutem requiruntur. Imò etiam reliqua religionis præcepta ita plenè tradit, vt nihil prorsus recipiendum sit, vel in doctrinam, vel in mores vitæ, vel in ritus Ecclesiæ, quod non euidenter doceri queat, & demonstrari per Scripturas, & per illa quæ disertè & apertè à Scriptura sunt tradita. Nihil etiam erroris vel vitii possit contra religionem obrepere, quod non per eadem clara Scripturæ testimonia possit efficaciter confutari.

Quid igitur de traditionibus?

Quid sunt?

Παραδωσεις appellantur: & sunt præcepta Ecclesiæ, absque scripto tradita, vel de doctrina, vel ritibus, vel moribus Christianæ religionis.

Accepitne igitur Ecclesia non solum ἐγγραφα, sed quedam præcepta ἀγραφα?

Potest quidem hoc concedi, Ecclesiam etiam ab Apostolis quædam ἀγραφα accepisse.

Verùm non omnia sub hoc titulo commenda-
ta statim admittenda sunt, cum plurima sic ir-
repererint, quæ Christi doctrinæ & Apostolo-
rum planè repugnant. Quare ad Scripturæ au-
thoritatem, & Ecclesiæ sanæ iudicium recur-
rendum est.

*Da præcepta quadam d. ep. q. a. &
Scripturæ conformia?*

1. Symbolum Apostolorum: Vera etiam in-
terpretatio præcipuorum locorum Scripturæ.
2. Ita in ritibus ex traditionibus habemus
sanctificationem Dominicæ diei. Et quod Cœ-
na à ieiunis, & quidem manè, non autem vespe-
ri celebratur hodie. Hæc & similia rectè scri-
bunt Patres, & à nobis piè concedi possunt, Ec-
clesiam accepisse ab Apostolis sine scripto.

Estne par omnium ratio?

Non est omnium par ratio. Nam multa fe-
runtur etiam apud veteres quæ ut per Scriptu-
ram non possent demonstrari, ita etiam nihil
momenti magnopere cōferunt ad religionem:
qualia sunt illa inter traditiones, de quibus E-
piphanius, quod Lazarus fuerit 30. annorum,
cum excitaretur à mortuis. Item quod Zacha-
rias, quem memorat Christus interfectum à
Iudæis inter vestibulum & altare, fuerit pater
Ioannis Baptistæ, hisque similia.

Quomodo igitur rectè distingui possunt?

1. Ad hunc modum. Aliæ sunt Catholicæ, hoc
est,

est, quæ ab vniuersali Ecclesia obseruatæ sunt.

2. Aliæ sunt priuatarum Ecclesiarum, & certi temporis. Porrò inter Catholicas, quædam sunt obseruatu necessaria: aliæ verò non sunt obseruatu necessaria. Vt exempli gratia, Symbolum Apostolorum, & qui sint libri Canonici, item quæ sit vera interpretatio præcipuorum Scripturæ locorum, & scitu obseruatu necessaria sunt. Traditio autem de non sumendo vel edendo sanguine, obseruatu non est necessaria: quanquam ab Apostolis posita sit, tempore autem penitus sublata. Certarum verò Ecclesiarum erant: quale est quod Augustinus refert, Mediolani sub Ambrosio die Sabbati non ieiunabant, cum Romæ & in Africa fideles omnes ieiunarent.

*Quæ sunt igitur indicanda Catholica
& obseruatu necessaria?*

Quas constat Scripturæ esse consentaneas & obseruatas ab vniuersali Ecclesia semper & vbique. Primùm enim Scriptura debet esse regula traditionum. Deinde certum est & hoc, quòd quæ Apostoli tradiderunt, ab ipsorum scriptis non discrepant.

*Atqui Irenæus & Tertullianus iubet veritatem Christiana religionis requirere apud
Ecclesias Apostolicas.*

Patres experientia didicerunt Scripturam nulli satis esse ad docendū apud eos, qui intel-

Tert.
113.

lectum & veram interpretationem Scripturæ ab Apostolis non admittunt. Qui intellectus cum integer esset adhuc, & saluus extaret apud Ecclesias illas, tutò poterant homines sui seculi ad eas Ecclesias remittere: sed quæ esset infania hodie nos ad Ecclesiam remittere Corinthiacam, Ephesinam, Philipp. cum non extet amplius vltus doctrinæ & sacramentorum apud eas?

Epist.
118.

Quid verò ad dictū Augustini ad Ianuariū, dicentis: de eo disputare, quod Ecclesia per totum orbem seruat, insolentissima est infania?

De præ
scriptio
nibus.

Hæc non possunt intelligi nisi de Catholicis, & obseruatu necessariis traditionibus, quæ congruunt cum Sacris literis. Alioqui his opponi potest, & debet quod ait Tertullianus, *Veritas non ex personis, sed personæ ex veritate iudicanda sunt.*

Manifestum enim est, oportere in Ecclesia omnia per Scripturas doceri & demonstrari.

DE LECTIONE

Scripturæ.

Definitio Lætionis.

Læctio S. Scripturæ, est diligens & cum iudicio suscepta meditatio Sac. literarum, mandata diuinitus omnibus vitæ humanæ ordinibus,

dinibus, in primis verò his, qui alios cum fructu docere volent.

Generis explicatio.

Lectionem meditatione definimus, non autem oculorum inspectione, aut emēfione, quia hīc non tam referre iudicamus, vtrum ipse legas, an verò legētē audias attentē: deinde Græci ἀνάγνωσιν expediunt per ἀνάμνησιν, & ἀναγνώσιν, per ἀναμνησθῆναι. Et Hebræi locum Psalmi, *Psal. 1.* & in lege eius meditabitur die ac nocte, de attempta lectione interpretantur, quæ verè est meditatio.

Extrema Lectionis.

Ponimus illam inter duo extrema: defectus est negligentia, excessus argutiæ vel Sophisticæ. In defectum peccant, qui cū possint non incumbunt Lectioni: deinde qui legūt quidē: sed lecta non curant vt intelligant, verūm ediscunt, & recitant Scripturas, vt psittacus suum χῆπε. His alii deteriores sunt, qui non solum negligunt, sed aliis etiam authores sunt contemnendi omnem lectionem, quales sunt, qui reuelationes iactant.

Excessu peccant, qui diligenter legunt, sed argutē nouum quærunt Scripturæ sensum cōtra mentem Spiritus sancti. Inter hæc duo extrema Lectionem reponimus, munimúsque illam diligentia contra oscitantiam, & iudicio contra strophas sophisticas.

Addimus quoque in definitione, etiam diuinitus esse mandatam, quod facile perspiciet qui legerit cap. 6. 11. & 17. Deut. & Christus Ioan. 5. ait, Scrutemini scripturas, & Col. 3. Apostolus scribit, Sermo Christi inhabitet in vobis copiosè, in omni sapientia, & c.

Verùm quòd omnibus vitæ humanæ ordinibus mandata sit, fortè non ita perspicuū est: nos id ex citatis locis sic probamus.

1. Lectio Scripturæ mandata est parentibus & liberis: at omnes vitæ humanæ ordines his metis includuntur: sunt enim omnes vel patres, vel liberi, si non vtrunque: ex quo efficitur omnibus ordinibus esse mandatam.

Deinde Christus cum lectionem præciperet, Ioan. 5. rationem addidit, quæ hoc etiam euincit: videmini vobis vitam in his habere: quasi dicat, probo præiudicium quod ad lectionem Scripturæ adfertis, scilicet in his vitam æternam contineri, ex quo sic colligimus: vitæ æternæ cura ad omnes ordines pertinet: at hanc solæ monstrant Sacræ literæ: igitur harum diligens & cum iudicio suscepta meditatio omnibus ordinibus est præcepta.

3. Præterea omnium ordinum officia Sacræ literæ omnium rectissimè expediunt: vt quid requirat Deus a magistratu, quid a subditis, quæ sint partes docentium, quæ auditorum, quod sit

fit munus parentum, quod liberorum, quid deceat coniugatos, quid virgines & cœlibes: quæ officia non aliunde melius discuntur, quam ex Sacris literis.

4. Addimus etiam hoc, quòd salutis propriæ ratio omnibus debet certa & indubitata esse. Valde enim absurdum est corpus diligenter curare, eique nō nisi optimos adhibere medicos; animæ autem curam permittere curatoribus, non solum imperitis, sed etiam prophanis interdum, quibus ne pecus quidem vilissimum commiteres. Itaque sic statuere debemus, omnibus Lectionem hanc præceptam esse.

*Ad ministros in primis spectare hoc
mandatum.*

Euincit hoc ipsa ratio. Si enim omnibus præceptum est, etiam auditoribus, ergo magis Præfidiis Religionis, à quibus interpretatio sæpe petenda est auditori. Deinde quia officii hominum est alios docere, consolari, erudire, convincere: quæ non possunt sine diligenti lectione. Sed apertum est Apostoli præceptum 1. Tim. 4. qui iubet intèdere Lectioni, cum eidem tribuat hanc etiam laudem, quòd à puero Sacras literas nouerit.

De fine Lectionis.

Quia Lectio cum iudicio suscipi debet, ad finem aliquem referatur oportet. Is est certa utilitas quam inde referemus. Hanc magnificè

commendat nobis Spiritus sanctus, quòd Scriptura nos faciat τελείους. Colossen. 1. & ἀρτίους. 2. Timoth. cap. 3. Item ικανός, hoc est, idoneos, habiles, perfectos, seu ad vitam æternam, seu vitæ huius officia, seu ad docendum alios.

1. Itaque hoc fine ingrediamur lectionē Scripturæ sacræ. Primùm vt inde cōsequamur plenam Dei cognitionē. Hæc enim epistola Dei est ad genus humanum, in qua ad plenū suam illi patefecit voluntatem.

Deinde hîc quærenda est ratio ac via salutis. Cùm enim in his lateat vita, vt Saluator inquit, consequens est, vt in his solis quærenda sit.

Tertiò, accedamus etiam hoc proposito, nos hinc abituros meliores. Vt enim cibus non prodest corpori nisi in alimentū corporis conuertatur: sic iudicare de lectione debemus, non profuturam Scripturæ lectionem, nisi in mores conuertamus salubria illius præcepta. In hanc sententiam eleganter inquit Augustinus de operibus monachorum, cap. 17. tum prodest se lectionem si fecerimus quod legimus: & alibi, beatissimus est, qui diuinas scripturas conuertit in opera. Consentit his ipsa Scriptura quæ Rom. 2. non auditores sed factores iustificandos dicit, & Christus Luc. 12. de seruo sciente voluntatem domini, nec faciente, &c. Et Iacob. 3. scienti bonum facere, nec facit, id ei pec-

ei peccatum esse. Hæc facile sit ad lectionem applicare. Magnus sanè thesaurus nobis promittitur in scripturis, si obsequamur his quæ legimus: at fletus & stridor dentium, si lectioni contraria fecerimus. Philosophandum igitur hîc nobis est non verbis, sed vita ac moribus.

4. Addamus hoc etiam, eo fine diligenter legendam, vt consequamur facultatem docendi alios verâ pietatem. Illa quidem datur diuinitus, sed lectione alitur. Nam Scriptura suppetat materiam omnium quæstionum, siue ad docendum, conuincendum, consolandum, cohortandum, instituendum, &c. Methodum autem pro industria adhibere concedit ad utilitatem auditoris. Quam optimam afferent, qui in humanioribus disciplinis non planè rudes fuerint.

Diuisio Lectionis.

Bipartita est Lectio, alia priuata, alia publica: illa intra parietes suscipitur, & ad publicam refertur apud studiosos. Et priuata vel est vaga, vel ordinaria: vaga plus voluptatis habet: vt ait Seneca, sed ordinaria plus utilitatis.

Publica in Scholasticam & popularem rectè dirimitur. Scholastica dicitur quæ in scholis inter studiosos regnat: popularis in coetibus totius Ecclesiæ dominatur.

Est & hæc obseruata varietas, quòd alia sit

nuda lectio Scripturæ, sine explicatione adhibita, qualis olim in monasteriis fuit, & ad mensam doctorum virorum. Hanc cōmendat Aug. epistola 109. & Hieron. alibi.

Alia habet adiunctam interpretationē, qualis in Ecclesia semper fuit in vsu. Hinc etiam lectoris officium in Ecclesia mansit, re propè amissa. Legebat autem is Scripturam populo, quam mox alius explicaret. Hanc commendat Iustinus Mart. in apolog. 2. & Tertul. in apolog. Sed ad priuatam reuertamus.

Partes Lectiōnis.

Dux sunt partes Lectiōnis, diligentia & iudicium, illam vocamus ἐπιγνώσις, ex verbis Christi, Ioan. 5. hoc verò, *ἑσθίτω*, ex verbis Apostoli Col. 3. *Sermo Christi inhabitet in vobis, in omni sapientia, &c.* Qui locus nobis partes Lectiōnis suppeditat, diligentiam, inquam, & iudicium, vt declarabitur in loco de interpretatione.

De diligentia.

1. Diligentiam munimus duobus comitibus, alacritate & constantia. Alacritas tædium lectiōnis corrigit: constantia verò in cursu retinet: vtrunque efficiet vt & multa & frequēter & vtiliter legat.

De iudicio.

Iudicium in lectiōne admodum est necessarium: nam monstrabit hoc aliquem delectum, tum

tum in tempore legēdi, vt manē & vesperi certis horis legat : ne reliqua studia humanitatis negligat: deinde certa sint interualla repetendi vel quæ audiuit, vel quæ ipse priuatim collegit.

Deinde delectum habebit in libris legēdis, quos primò, quos deinde sit ordine lecturus: vt à facilioribus ordiatur, quales sunt historiae. Epistolas D. Pauli si ingrediatur, breuiiores se ligat initio, & quæ de ministri officio in primis disputant, qualis vtraque ad Timotheum & illa ad Titum, quas tanquam ideam boni ministri sæpe repetet: sic exemplum Apollo ex Act. cap. 18. sæpe inspiciet: excitabitur enim ad diligentiam, & in proposito confirmabitur: quale est etiam exemplum Berroensium Act. 17. singulare diligentiae & iudicii exemplum.

Iudicij partes.

Iudicium volo cōstare pietate & methodo. Pietas dictabit, vt reuerenter lectionem accedat, synceriter ad illa versetur, & omnia ad Domini gloriam dirigat, sui profectum, ac proximi commodum sic fiet, vt hæreses eaueat, nec vilia colligat, ne pro thesauro carbones sibi cōgerat.

Methodus lucem adferet: ac faciem in obscuris accendit pietas, quam diriget methodus, ne cum aëre colluctetur.

Methodi duo officia constituo: disponere,

& annotare. Dispositio est certa series & coherrentia verborum lectionis, quam ita rigidè ac superstitiosè quæret, vt sine hac nullã velit legere periodum. Annotatio autẽ, est relatio in sua commentaria, sententiarum, & præceptorum exempla, quæ olim sibi vsui sint futura cõtinentens.

Commentaria voco, quæ Græci *ἐπιμνηματῶν* veteri vsu vocarunt, hodie locorum cõmuniũ dicuntur libri.

De locis communibus.

Tales libri, vt dixi, Græcis dicebantur *ἐπιμνηματῶν*, in quibus studiosi annotarẽt sibi quæuis quæ putarent aliquando sibi vsui fore. In his liberum singulis relinquo ordinem suis studiis maximè idoneum, quem sequatur & diligenter teneat.

I. Hoc saltem addo, tales libros non faciendos esse titulorum copia, in quibus non habeas quod reponas, minus etiam quod hinc vtiliter depromas: vt in domo non laudatur vacuum conclaue, sed quod habeat copiam aliquam rerum necessariorũ: sic de titulis statuendum cẽseo. Sunt enim cellulæ quædam, in quas comportare oportet res vsui futuras.

Deinde non solũ rerum hic constituendos titulos, sed phraseõn, in primis autem præceptorum artis, vt habeas obseruationes exordiorum, narrationum, propositionum, confirmationum, confutationum, epilogorum. Inutilia

etiam enim iudico omnia artis præcepta, quæ vsum nullum habent in lectione, & quorū exempla nulla possis proferre. In hac re in primis sese exercebit diligentia, & ingenium periclitabitur, quantos progressus in artibus iā fecerit, quò recurrendi semper occasionem habebit.

Commune instrumentum huius exercitiū sit ἀνάλυσις, resolutio, nec annotabit vllum titulum in locis suis quin illius vel vnum iam habeat exemplum, cui speret se plura mox additurum.

De annotatione.

Duo officia Methodi constituimus, dispositionem, & annotationem. Dispositio ad interpretationem pertinet, de qua postea, iam de annotatione pauca. Triplex illius sit cura, rerum, verborum, ac præceptorum artis, ex quibus totidem libri locorum communium emergent.

1. Loci rerum sunt, qui continent explicatas quæstiones Theologicas, de præcipuis articulis fidei nostræ, quæ quouis seculo in Ecclesia sunt in controuersiam pertractæ.

2. Verborum loci sunt qui phrasas, ornamenta, figuras, virtutes ac vitia orationis explicant.

3. Præceptorum sunt, artis obseruationes & exempla, in primis Dialect. & Rhetor. Primum genus certatim hodie excolitur ferè ab omnibus. Secundum à paucis. Tertium, vix dum re-

perit cultorem. Hoc igitur paucis illustremus, exemplum ex lectione epistolaram D. Pauli depromentes.

Loci generales præceptorum.

Pono igitur me iterum lecturam epistolas D. Pauli, & recipio me ad præscriptum definitionis nostræ, hoc est, diligenter & cum iudicio lecturam. Deinde ad locos communes artis, non rerum respecturam, & in hac ipsa re cauebo superstitionem ne affectatè & sine fructu titulos, vana domicilia coaceruem. Scio enim iudicium à nobis munitum pietate, quæ dicitur Spiritus sancti liberiolem esse stylum.

His sic positis, tria constituo capitalocorum artis, præsertim in epistolari genere scriptio- nis. 1. Quis. 2. Cuius. 3. Quid scribat.

Hos locos ex præceptis habeo & video obseruari à Spiritu sancto, ideòque cõfirmor exemplo, in meo proposito.

Quis scribat.

Huc refero vitam Pauli per locos personarum explicatam. Deinde inspicio suas epistolas omnes, in quibus animaduerto duplex discrimen. Quædam enim nomen suum expressum habent, de quibus nemo sanus dubitat: aliæ nomen illius nō exprimunt, vt illa ad Hebræos, ideò de hac multi sæpe dubitarunt. Est & altera varietas, quod aliæ solius Apostoli nomine scriptæ sint, vt illa ad Romanos, ad Ephesios, ad

ad Timotheū ambæ, ad Titum, &c. Aliæ plures authores referunt, hoc est non solius Apostoli nomine scriptæ, vt in quibus quosdã collegas sibi adiungit. Quales sunt ambæ ad Corinthios, illa ad Galatas, Philippenses, Colossenses, Thessalonicenses ambæ. & ad Philemonem. Hæc postea in examine titulorū plenius explicanda veniunt.

Quibus scribat.

Hæc refero explicationem breuem earum Ecclesiarum, ad quas scribuntur. Deinde occurrit ex inscriptionibus illa varietas, quòd aliàs scribit ad integras Ecclesias, vt ad Roman. Corinth. Galatas, Ephesios, Philippenses, Colossenses, Thessalonicenses: aliàs verò ad priuatos homines, vt ad Timotheum, Titum, Philemonem, &c.

Quid scribat.

Hic tertius locus rerum est, ideoque admodum copiosius: distinguo hunc in generales classes, ac refero huc occasionem scripti, propositionem, partes, genus, &c. ex quibus omnibus hypothesis constat totius scripti. His ita digestis refero me ad δευτέρας ὁμοτισίας simili diligentia & iudicio, &c.

Experimentum.

Ponamus huius rei exēplum, ex quo de reliquis simili modo iudicium fiat. Sit prior ad Thessalonicenses.

Qui fuerint Thessalonicenses.

Thessalonicam alii metropolim Macedoniæ faciunt. Plin. lib. 8. cap. 10. & Mela lib. 2. ca. 3. simpliciter Macedoniæ adscribunt. Celebrè fuisse nomen ipsum arguit. Strabo lib. 7. refert suo adhuc tempore florentem fuisse, cuius ista sunt verba, ἡ νῦν μάλιστα τῶν ἄλλων εὐαγροῦς, hoc est, inter alias Macedoniæ vrbes ciues bonos & fortes alit. Tabulæ Græciæ elegantissimo loco sitam describunt, ab ortu & Septentrione Chabrim fluuium habet, qui per regionem Amphaxitum à Septentrione ad Ortum, inde in Meridiem conuersus mari sese exonerat. Ab occasu est Echedorus fluuius, vnde non procul distat Berroea ad radices Cytharii montis posita, quò se recepit Apostolus ex Thessalonica, tumultu illic orto. Act. 17. à Meridie habet mare amplissimum, in cuius recessu, sinu oportuno condita fuit. Antiquitus dicta fuit Thermæ, hinc Thermaicus sinus. Nomen illi ab euentu mutatum est. Nam Philippus Amyntæ filius, memorabili clade ibi Thessalos fudit, in cuius victoriæ memoriam puto vicinam urbem Thermen dictam Thessalonicam. Mox Cassander hanc ipsam urbem munuit & in gratiam vxoris Thessalonicæ, quæ & ipsa Philippi Regis fuit filia, nouum vrbs nomen confirmauit, vt vetus planè abolitum sit: sinui tamen remāsit, qui apud scriptores, & postea

postea in tabulis sinus Thermaicus dicitur. Illa est Thessalonica, in qua Theodosius Imperator, ob seditionem grauius animaduertit in ciues, ob quod factum mox ab Ambrosio Mediolani est excommunicatus, nouo in ipsos Imperatores exemplo. Ad hanc postea in foeliciter pugnavit Constantius aduersus Sarracenos. Nam cum constituisset praelio decernere, noctu per quietem visus est sibi Thessalonicae esse: quare spem de euentu praelii concepit, remque ducibus proposuit: rem omnes applausu exceperunt, vno excepto, qui sic interpretatus est visum: pacem suadeo quaerendam ab hostibus Imperator: nam hoc suadet visio, *Θεὸς ἀλλὰ οὐκ ἔστιν ἡμῶν*. Nec falsa fuit interpretatio: nam in praelio superiores fuerunt hostes.

Hodie Salonica dicitur sub misera seruitute Turcica. Aliquandiu Venetis paruit, quibus tradita fuit ab Andronico, de quo vide Laoni-^{368.} cum lib. 3.

Occasio.

Hanc sumo partim ex hac ipsa Epistola cap. 2. & 3, partim ex cap. 17. Acto. ex quibus liquet oblatam fuisse occasionem. Nam instituerat eos Apostolus foeliciter in fide Christiana: sed, vt fit, mox improbi quidam Iudæi, inuidia perciti, tumultum per urbem concitant, ex quo periculo beneficio fratrum eripitur Apostolus noctu, & se in vicinam urbem Berroeam confert,

quæ est ad radices Cytharii montis. Hinc longius Athenas vsque procedit, inde Timotheû ad eos remisit: partim vt de statu illorum per ipsum redderetur certior, partim vt in fide suscepta nouam confirmaret Ecclesiam. Quo
 Cap. 3. reuerso ad Apostolum, seu Athenas, vt videtur in hac Epistola significare, seu Corinthum, vt quibusdam placet, retulit summam piorum constantiam, pericula & damna, quæ Christi nomine alacriter ferant, a deo vt mori quoque pro hac cõfessione sint parati. Hinc motus est Apostolus, vt ad eos hanc scriberet epistolam, quæ ad constantiam hortaretur bene currêtes, simulque vitia quædam apud eos corrigeret, & ad officium renati hominis diligenter hortaretur.

Genus epistolæ.

Difficilius est interdum iudicare de genere epistolarum D. Pauli: nec satis hæc res est decisa apud interpretes, vt mihi quidem videtur. Sed ita expediet se studiosus. In singulis vnum est quoddam prædominans: reliqua accessoria sunt, & interdum plura, quæ principale illustrant & confirmant. Ac prædominans ex ipso argumento sumatur, & finali causa. Vt in hac epistola dominans genus est *πορογενήσιον*. Ratio est, quia ad constantiam præcipuè eos incitare vult. Accessoria deinde plura sunt, quæ ad superius tanquam prædominans referuntur.

Vt ἐπαινετικόν, quo utitur primo & secundo
 capitibus, ipsos laudans ab antea actis: se verò
 2. cap. ornat veri doctoris virtutibus mini-
 me fictis. Faciunt autem ad superius principa-
 le confirmandum. Crescit enim laudata vir-
 tus, & immensum gloria calcar habet, &c. Sic
 accedit παρανετικόν, quo ad officium horta-
 tur renati hominis. Item ἐπαγγελτικόν, quo
 suum ipsis aduentum promittit. Ἐπαγορευ-
 τικόν, quo vitia corrigit. Διδακτικόν, quo in-
 struit, ac docet, quid in dubiis quæstionibus
 sequi debeant, &c. Ad hunc modum si de gene-
 re in omnibus epistolis constituatur, magna
 lux interpretationi accedet, atque id totum de-
 bemus obseruationibus artis.

1.

2.

Cap. 4.

3.

4.

Cap. 3.

5.

Cap. 5.

Expositio epistolæ.

Vt de genere nemo rectè constituet, nisi ex
 ipso contextu: sic de certa propositione, ac sco-
 po, non aliunde constituendum est. Sepositis
 igitur omnibus commentariis ipsa legatur &
 relegatur epistola, donec scopum deprehen-
 das. Nam hîc oculatum oportet esse lectorem,
 ne alienis oculis plus credat, quàm suo iudicio,
 Quærat igitur κεινόμενον: deinde etiam τὸ
 αἴτιον. Hinc si fieri potest syllogismo compre-
 hendatur. Vt in præsentî exemplo principalis
 quæstio est, de constantia in suscepta profes-
 sione. Hinc constitueσάσιν. Thessalonicenses
 in suscepta tam fœliciter professione, quàm

constantissimi esse debent. Propositionis firmamentum, hoc est, *ειρόμνον* affert : quia in hac diuina electio uestra patefacta est: hinc sequitur *αἴτιον*, hoc est, firmamenti ratio: quia in potentia Spiritus sancti est proposita, quia *ἐν πληροφορίᾳ πολλῇ*, quia ad exemplum Christi, & Apostolorum cum magno periculo fuit suscepta, quia aliis Ecclesiis vt exemplum praeluxistis, &c.

Collige igitur in Syllogismum totam causam, ad hunc modum.

Doctrina quæ vos certos reddit de vita æterna, in hac debetis esse constantes.

Sed Euangelium quod à me didicistis vos reddit certos.

Ergo in hoc oportet esse constantes.

Minor probatur, quia habet in vobis manifesta argumenta Spiritus sancti, quia fidem firmiter cofert, quia ad exemplum Christi & Apostolorum, & quia à veris doctoribus eam accepistis, &c.

Hactenus de propositione constituenda, quæ vt rectè etiam constituatur, multum momenti habet.

Partes epistola.

Diuisio interdum nudè sequitur artis locos interdum inseruit materiæ præsentis, vt certa habeat membra, quæ memoriæ inseruiat. Nos hanc in præsentia diuisionem instituimus. Epistolam

stolam totam in sex partes distribuimus, quæ hoc ordine cohærent.

Initio suo more, titulo complectitur personas scribentes, personam Ecclesiæ, & honorificam salutationem. *Titulus.*

Deinde exordium commodè aditum facit ad rei sequentis narrationem. *2. Exordium.*

Narratio sequitur, qua præteritas res commemorat, hoc est, qua fortuna admiserint hanc doctrinam: & quanta diligentia ipse eos docuerit. Ideò narratio bipartita instituitur, 1. de auditoribus, 2. de ipso doctore. *3. Narratio.*

Denuntiatio est sui aduentus, addit causas impediens cur hætenus non venerit, quantumque illorum desiderio teneatur: item de causis missi ad eos Timothei: necnon de ratione scriptæ epistolæ. *4. Promissio aduentus sui.*

Corrigit illorum mores, ut scortationem, fraudem in contractibus, otium iners, facilitatem ad res innouandas, (videntur enim natura fuisse faciles ad seditiones) curiositatē in questionibus non necessariis. Contrà hortatur ad renati hominis virtutes, dilectionem, pacem, vigilantiam, &c. *5. Correctio morum.*

Epilogus demum sequitur, comprecatione, salutatione, præcepto, conclusione, consueta cõstans, &c.

Specialis consideratio.

Generalis præceptio sic satis videbitur in-

structa, secundum quam accedendum suadeo ad omnium Epistolarum lectionem. Hinc δευτέρας παρ' ὁποῦντιδες sequuntur, hoc est, singularum partium diligens & repetita lectio quam ingredemur, nisi res longioris esset instituti.

Ἐπιβολὴ ἰσχυρῆ ἐπιλωδίας.

Quid sit interpretatio.

Interpretatio est congruens explicatio cum mente authoris, apta dispositione ad commoditatem auditoris adhibita.

Partes interpretationis.

Eius partes duæ sūt, Analogia & Methodus.

Analogia est conuenientia interpretationis cum aliis Scripturæ locis, in primis cum Fidei articulis, quos si euertat, aut cum aliis locis Scripturæ pugnet, vitiosa est. Virtus enim interpretationis est, conciliare Scripturam, & Fidei articulos stabilire.

Methodus ab industria docentis afferri debet. Ac optimam afferet, quia eam ex Philosophia, in primis Dialecticis præceptionibus acquisierit.

Hinc constituitur docendi genus duplex. Vnum δημοδές dicitur, populare, nullis legibus astrictum, sed liberum ac vagum. Inde λαγάρων dicitur, quasi hians & languidum, quale est paraphrasticum, quod authoris mentem aliis proponit verbis, saluo eiusdem sensu. Hoc si præstet paucioribus verbis, ὀλιγομί dicitur.

Sin

Sin idē faciat pluribus quàm author fecit, metaphrasis erit. Si liberiùs digrediat̃ ad populari captum à scopo authoris, ὁμιλητικὸν dicitur. Quo genere olim plurimum vsi sunt patres, Basilii, Chrysostomus, Origenes, Augustin⁹. Id hodie reuocatum est in vsum docendi, sed methodico genere instructum, quod olim separatum fuit.

Methodicum in Scholis mansit, quibus debemus adhuc Methodi reliquias.

Partes methodi.

Methodica interpretatio his partibus constat ὑποθέσεις, προτάσεις, διαρίσεις, ἐπιθέσεις.

1. Hypothesis est argumentum loci propositi, perspicuis propositum verbis ex ipso contextu, nō aliunde petitum: quod fiet illustrius, si præcedentium & consequentium continuatione constet.

2. Propositio paucis verbis totum argumentum constringit: hanc interdum locus ipse propositus exprimit, interdum extoto cōtextu colligi ab industria debet interpretis. Si locus ipse propositionem manifestam habet, interdum solet nuda & simplex esse, interdum verò argumentis est vestita, illa ἀπλή dicitur, hæc verò ἐνυγίσκουσα, quia habet argumentorum quoddam seminarium.

Diuisio est aptissima, quæ memoriæ auditoris & dicētis inseruit, deinde quæ ex ipsa ver-

borum seriem petitur, non aliunde affertur: atque hæc naturalis est, ideóque propria, quia ex verborum consequentia nata est. Aliena erit & coacta si aliunde inferatur, quia verbis non respondet. Virtus diuisionis est, nihil omittere, nec redundans ponere. Ideó cauenda est superstitio in numero membrorum: aliquando bipartita, aliàs tripartita, quadripartita etiam, quandoque quinque membris etiam adhibenda est.

Laudabilis autem est dicentis industria numerum aptè posse mutare, ne semper trimembris sit omnis cuiusuis contextus explicatio. Si tamen numerum ternarium excedat partitio, breuior & planior debet esse commentatio, vt memoria auditoris iuuetur, &c.

- Eⁿ d^eors* explicatio est, qua ab ouo (vt dicitur) prima diuisionis membra ordine persequimur, apta illustratione adhibita. Huius partes sunt ecphrasis, quæ obscura reddit per aptiora. Analysis quæ inuestigat argumenta, ad rem probandam, vel seriem orationis ex circumstantiis illustrandam. Porisma quod observationes, ad doctrinam, redargutionem, consolationem, exhortationem, &c. auditoris animo suppeditat. Hanc interpretandi rationem exemplo iam illustrabimus, &c.

Exemplum rei propositæ.

Scribit D. Paulus ad Col. 3. Verbum Christi inha-

sti inhabitet in vobis abundè in omni sapientia, docentes & commonefacientes vos ipsos Psalmis, & hymnis & odis spiritualibus, in gratia, canentes in corde vestro ipsi Domino, &c.

1. Hypothesis. Versatur Apostolus in declaranda vita renati hominis, quæ respondere debet professioni nostræ. Proposuit autem virtutum duplicem ordinem. Primi generis fuerunt, liberalitas, modestia, humilitas, lenitas, longanimitas. Secundi ordinis autem sunt, dilectio, pax, gratiarum actio, verbi Dei ardès studium, circumspectio. De posteriori ordine hic locus depromptus est, in quo specialiter cõmendat nobis ardens studium audiendi, & tractãdi verbum Dei.

2. Propositio Apostoli est. Omnibus modis curandum est, vt omnes ordines in Ecclesia Christi, quàm diligentissimè, & fructuosissimè verbum Dei semper tractent.

3. Loci propositi membri hoc ordine cohererent. Initio posita est propositio mandans diligentiam in legenda Scriptura. Deinde exprimit iudicium, quod lectioni addendum est, ne in dogmata vitiosa incidamus. Tertiò vsus huius diligentiaë indicatur, qui positus est in docendo, & commonefaciendo. Quartò loquitur de adiunctis, quibus hæc diligentia ornatur. Dicendum igitur est primùm de ipsa legèdi diligentia, deinde de iudicio, tertio de vsu, quar-

tò de adiunctis.

1. Diligentiam in his verbis requirit. Verbū Christi habitat in vobis abunde. Sensus est, homini tenato quàm diligentissime versandum est in verbo Dei, hanc sententiam vestiuit Apostolus idoneis verbis, quæ diligentiam expriment, ac rationes suppeditant. Fiat igitur Analysis, & primùm doceatur, Quid sit λόγος Christi, deinde quid inhabitare, tertio, quomodo id fiat abunde.

Λόγος Christi ferè accipi solet ab aliis pro dilectione, de qua dicit Christus Ioan. 13. *nomi mandatum do vobis vt diligatis vos.* Item ibidem, in hoc cognoscent, quòd mei sitis discipuli: hinc præceptum dilectionis dicitur Christi mandatum 1. Ioan. 8. quod hîc per sermonē accipiunt, hic λόγος est ἐπιτολή. Sed hos refutare non est difficile, quia Apostolus hîc proprio loco & ordine de dilectione egit: non careret ordo, & enumeratio Pauli confusione non necessaria, si bis idem diceret minimè suo loco.

Alia igitur sententia est, λόγον Christi esse totam Euangelii doctrinam, vt sit hic sensus: λόγος Christi, hoc est, *ὅτι τῆ χειρῶν*, sermo de Christo agens, qui sensus habet notationem Euangelii: nam Christus totius Euangelii quasi subiectum est, adeò vt Apostolus dicat se nihil scire, quàm vnū Christum. Hic sensus illa habet vtilitatem, vt sciamus quæ doctrina in Ecclesia

Ecclesia Christi regnare debeat, scilicet Euan-
gelica, quæ nobis proponit Christi meritum,
rationem salutis, regenerationem, piam con-
uersationem, castos mores, &c.

Tertius etiam sensus est: λόγος θεὸς τῆς χάριτος
dici potest de oraculis prophetis, quæ regnū,
aduentum, natiuitatem, doctrinam, mortem,
resurrectionem Christi explicant. Itaque hic
amplissimus sensus est: sermo Christi inhabi-
tet in vobis, hoc est, doctrina Prophetica & A-
postolica, quæ de Christo loquitur summa dili-
gentia euoluenda debet.

Diximus de subiecto, sequitur secundo lo-
co prædicatum, *inhabitet in vobis*: metaphora
concinna est, quæ suppeditat suauem argumen-
tum. Vt enim domus pleno iure possidetur ab
ordinario herede, adeo vt omnes ei anguli per-
uini sint, nihilque non tuto & liberè accedat in
illa. Sic verbum Dei in nobis pleno iure regna-
re debet. Hinc est quod templum Spiritus san-
cti dicimur, & Scriptura aliquoties templū Dei
& domum Dei pro eodem sumit.

1. Summa igitur argumenti est. Inhabitare
est pleno iure gubernari & ornari. Ergo sum-
ma diligentia tractanda est Scriptura, totique
nos eius imperio tanquā propria possessio sub-
iiciendi sumus: curandum igitur ne simus pro-
phana domus, & fortè non verbi Christi, sed al-
terius, &c.

Deinde notatio personæ habet vim argumenti, *in vobis*, indefinita persona ad omnes pertinet, quasi dicat, qui pietatem profitemini, qui Ecclesiæ membra esse cupitis. Vis argumenti est à natura professionis, quasi dicat, frustra gloriamini de Christianismo nisi hoc præstetis. Ex quo illa manat doctrina, lectionem Scripturæ ad omnes ordines pertinere, & hinc quoque ad laicos, quam prohibere perniciosus est conatus. Alit enim securitatem propriæ salutis, quæ periculosè imperitis, & prophanis coucreditur curatoribus. Ideò Apostolus hîc intelligatur totum coetum alloqui, habitat in vobis non solum doctoribus, sed auditoribus quoque, adeoque etiam laicis & omnibus aliis ordinibus, qui modò membra Ecclesiæ Christi esse volunt serîo, &c.

Tertiò vox quæ prædicato additur idè declarat *πλουσίως*, hoc est, *copiosè habitat in vobis, vel opulenter*. Nam aduerbium *πλουσίως*, à Pluto fabuloso illo diuitiarum Deo factum est, quale nos ab opibus opulenter formamus. Argumentum hinc petatur à frequentia ad monstrandam diligentiam. Quæ copiosè & opulenter facienda sunt requirunt magnam diligentiam.

Sed tractatio Scripturæ opulenter suscipienda est.

Ergo magna cum diligentia, &c. Ex hoc argumento promanat illa doctrina, veras opes

Pes rei domesticæ esse Dei verbum, cuius iuge studium verè beat & domum, & Rempubl. &c.

2. *In omni sapientia.* Alter locus est de iudicio in lectione adhibendo. Sapientia iudicium & rectam rationem significat. Sapienter tractant scripturam, qui quod legunt curant vt intelligant, ne sine fructu legât: deinde qui intra metas continent cogitationes, ac in hæreses prolabantur curiosa interpretatione, intra has metas sapientia sese continet, quod alibi vocat Apostolus *ὀρθοτομεῖν*, rectè secare verbum veritatis. Virtus est in primis necessaria doctoribus, deinde non minùs ipsis auditoribus, &c. 2. Tim.

3. *Docentes & commonefacientes vos ipsos.* Tertio loco de vsu nos admonet. Lectionis vsus in primis sese prodit in his duobus membris, docendo & commonefaciendo. Doctrina *διδασκαλία* est cùm verus sensus Scripturæ collatis aliis locis eruitur, & auditori perspicuè proponitur: deinde cùm adhibentur definitiones rerum, diuisiones, explicationes per causas, confirmationes, &c. *Νεθεσία* autem est cùm ex proposito loco obseruationes utiles eruuntur ad mores corrigendos, cauèda vitia, amandas virtutes, cauenda pericula, vitanda scandala, &c. in his longè latèque diffundit se lectionis vsus.

Psalmis, Hymnis, & Odis spiritualibus, in

gratia canentes in corde vestro, ipsi Domino. Ornamenta adiuncta hîc persequitur. Piam & accuratam lectionem ista comitantur, Psalmi, Hymni, Odæ spirituales, quorum omnium duplex est ratio: aut enim voce decantantur, aut animo & Spiritu lato recitantur. Denique ad Domini gloriam referuntur, quæ tria hîc explicanda sunt.

Ac quod ornamenta attinet, recitat Psalmos, hymnos, & odas spirituales, quæ libenter pro iisdem accipio, ut significetur ardens canendi piæ cantiones studium lectionem comitari: quanquam in his nō sit obscurum quoque discrimen. Nā Psalmi dicuntur Græco verbo, cantiones ad organum musicum accomodate in primis ad id quod propriè *Ψαλτήριον* dicitur à *Ψάλλειν*, cuius origo est ex *Ψά*, quod significat *κρούειν*, pulso hinc Psalmus cantio ad instrumentum accomodata. Hymnus autē carmen est laudatorium in Dei laudes compositum. Ode autem est *λόγος μεμελιτισμένος*, hoc est, oratio cantu prolata, itaque Hymnus rhythmum habet, cantu carere potest. Ode autem utrūque habet. Sic Græci distinguunt in sacris literis, tamen non seruat hunc discrimen. Nā Psallere dicimur etiam mente & spiritu, ut *1. Cor. 13.* & *Eph. 5.* psallentes in cordibus vestris, quod inde factum est, quia vox hæc respondet Hebraico *tehilim*, quod laudes significat: itaque lata est significatio Psalmi. Significat enim & animi

animi gratiarum actionem. Deinde voce prolatum & modulatum carmen, & interdum accommodatum ad harmoniam organi. Ode autem & Hymnus in eo differunt, quod Hymnus semper sit sacer, Ode autem possit esse profana. Ideò Apostolus hęc differentiam addidit, odis spiritualibus. Eadem habemus ad Ephes. 5. loco iam citato.

Locus est de usu Ecclesiastici cantus, qui suam habet utilitatē, si iudicio gubernetur, vt hęc requirit Apostolus, hoc est, vt cum fructu fiat, in lingua nota, nō peregrina, vt est 1. Cor. 13. & c. de quo alibi.

Porro cantus Ecclesiastici duo hęc membra obseruanda sunt. Prius est modum seruare, posterius animi affectum addere pium.

1. Admodum refero quod dicit *ἐν χάριτι*, in gratia, hoc est, vt sit gratiosus auditoribus, ne sit molestus vel prolixitate, vel dissonantia, vel boatu, alió ve indecoro strepitu vel gestu. Alii interpretantur in gratia, hoc est, vt sit gratiarū actio coniuncta, sed *χάριτι*, hęc non materiam, sed formam potius exprimit. Alterum igitur membrum est, cordis pium affectum coniungere, ne videlicet sit cantus noster ad carnales affectus attemperatus, vel ore pia canamus animo ad impia & *πάρεργα* discurrente. Cauendum est igitur pro animi affectu, quod hic & ad Eph. 5. in corde dicitur Psallere, & 1. Cor.

14. mente & spiritu psallere. Cæterùm finis cantionum debet esse gloria nominis diuini, quod hîc admonuit commate isto *ipsi Domino*. Idem dixit Ephe. 5. & hîc cap. mox sequenti versu. Omnia in nomine Domini facite, gratias agentes Deo, &c.

ALIVD EXEMPLVM Resolutionis ex priore ad Thess. cap. 4.

A Versu 3. ad finem vsque cap. locus est de luctu pro mortuis. Scopus Apostoli est moderatè lugendos mortuos, ad spei nostræ de vita æterna cõfirmationem. Partes duæ sunt, Propositio & Confirmatio. Propositio in verbis Apostoli est (Ne lugeatis) quod accipio de excessu, vt sit sensus, pio homini dolori in luctu defunctorum non esse nimium indulgendum.

Declaratur propositio à contrariis. Nā hîc duo extrema sunt vitia. Defectus est non lugere, vt sunt affecti qui olim ἀτάσειαν defendebant, & Stoicam ἀσοπρίαν, vt Diogenes. In excessu peccant, qui nimium dolori indulgent suosque more Ethnico lugent, vt Alexander Hephæstionis mortem. Hic mos barbarus irrepererat apud Iudæos, vt videre est Matth. 9. Vnde in Ecclesia Christi nonnulli eundē morem suos lugendi retinuerant, vt adhiberent præficas, hoc est, matronas, quæ lachrymas fingere

*Seliæ.
Iib. 7. c.
8, &c.
historia.*

fingere possent, carmē lugubre, quod ialemon
 Græci vocant, tibicines qui apio coronati fu-
 nus ornarent, &c. has nugas hīc damnat, me-
 dum autem concedit, hoc est, ad morem fan-
 etorum sua deslere funera. Vt Abraham deslet
 Saram, Gen. 23. Populus mortem Mosis, Deut.
 33. Ioseph funus lugubre instituit parēti Iacob,
 Gen. vltimo. Et Christus deslet interitum vr-
 bis. Ergo hominis interitum deslere est hone-
 stum.

Denique Scriptura refert inter poenas non
 sepeliri, sed instar asini abiici nō desletum, mo-
 deratus igitur luctus honestus est, &c. Sed lo-
 cus Apolloli contra excessum solūm spectat,
 ideō hīc colligantur rationes ad Apolloli insti-
 tutum.

Propositio est, non sunt nimium deslendi *Confir-*
 mortui. Ratio est ex contextu. *matio.*

Primō, quia nimium lugere mortuos argu-
 mentum est: ignorabant igitur, & hanc igno-
 rantiam corrigit Apollolus. Nocens est igno-
 rantia dubitare de mortuorum salute, de car-
 nis resurrectione quod fit in nimio luctu.

Deinde quia Scriptura de mortuis loquens.
 vocat non mortuos, sed dormientes, ergo ni-
 mium lugendi nō sunt, quia saltem dormiunt,
 & dormire de corporibus, non animabus intel-
 ligatur, &c.

Tertiō, ab exēplo dissimili: vt reliqui, qua-
 si dicat, Ethnici sic lugent suos, ergo vos

non ita, & c.

4. Qui spem non habent, sic lugent, quasi dicat, desperabundi hominis est sic lugere, quasi actum sit de tota hominis salute: ergo cauendum. Non habebant autē spem de salute corporis, & resurrectione, quia in morte omnia finiri aestimabant.

5. Exemplo Christi, quem non dubitatis à mortuis resurrexisse. Idē igitur sentiamus de nostris defunctis. Hinc Christus dicitur primo genitus ex mortuis Coloss. 1. quia ad illius ut capitis exemplum, nos etiam ut membra sumus resurrecturi.

6. A modo resurrectionis, in quo prima iudicis cura spectabit ad defunctos, præuenient enim nos, igitur vobis sunt foeliciores, & perfectioni eo gradu propiores, quia illi primum excitabuntur, dehinc demū nos immutabimur. Id quod Apostolus copiosè & magnificè ostendit, vers. 16. 17, & c.

LOCORVM COMMVNIVM RATIO.

Quæ hic seruanda est partitio?

Quæcunque utilis & idonea est, qualis illa haberi potest. Loci alii controuersi sunt: alii sunt extra controuersiam. Et controuersi nobis alii cum Anabaptistis: alii cū Papistis: alii cum domesticis & aliis sectis: alii denique cum externis;

ternis, qui in Christi Ecclesiam in terris non sunt incorporati, quales Philosophi, Gentiles apud veteres, Iudæi & Turci etiam hodie.

Quot igitur classes locorum communium nunc instituis?

Quinque.

Prima est classis locorum communium, qui nobis cum Anabaptistis sunt in controuersia.

Secunda classis habet locos qui cum Papistis nobis sunt controuersi.

Tertia est locorum aliarum sectarum nostri temporis.

Quarta locos habet contra externos, & eos qui alieni, nec domestici sunt fidei, quales sunt Philosophi, Gentiles, Iudæi, & Turcæ.

Quinta eos locos complectitur, qui extra controuersiam positi sunt.

Ex prima classe loci aliquot contra Anabaptistas.

DE LIBERTATE CHRISTIANA.

Cur hic primus est locus.

Quia Catabaptistæ ab hoc exorsi sunt, & eius malo intellectu omnia initio repleuerant seditionib. Putabant enim eam extendi ad res externas, ad dominia & iura publica

tollenda, quæ mens neque Christi neque Apostolorum fuit.

Quid est libertas Christiana?

Est facultas agendi & viuendi iure renati & liberati hominis merito Christi. Ex quo sequitur eam pertinere ad bonū finem, & esse rerum spiritualiū. Est enim in homine duplex gubernatio. Spiritualis quæ ad omnes in genere pertinet. Violenta autem est in improbis.

Quæ sunt species libertatis Christianæ?

Quatuor, quarum est prima liberatio à morte æterna, & iure Diaboli idque duplici modo. Primū enim eramus Diaboli mancipia possessione. Deinde etiam gubernatione. Hæc seruitus aduentu Christi sublata est, vt iam Dei liberi simus & eius Spiritu gubernemur. Huc pertinet locus Ioan. 8. 36. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Vera autem libertas animæ & spiritus est, non corporis.

Liberatio à Lege & eius dominio: nam Lex non seruata nos compellat ad poenas. Christus igitur implendo eam poenas sustulit. Quò pertinet locus ad Gal. 3. 13. Christus pro nobis factus est execratio, vt nos ab execratione Legis redimeret.

Pertinetne hæc liberatio ad totam legem?

Ad totam. Nam de ceremoniis & forēlibus nulla est controuersia, cūm Apostolus dicat ad Gal. 5. 6. In Christo Iesu, nec circumcisio quidquam

quam valet, nec præputium, sed fides per dilectionem operans. Et ibidē ver. 2. Si circumciderimini, Christus nihil vobis proderit. De moribus verò legibus dubitatio est. Sed & istæ suo modo sunt sublatae, quod scilicet ad maledictionem attinet: nam & hæ nos damnabant, & ab ea maledictione & damnatione per Christum liberati sumus. Quò refero dictum Apostoli Gal. 5. 1. in libertate, qua Christus vos liberavit, state, ne rursus iugo seruitutis implicemini

Qua est tertia species?

Liberatio à peccato, quò referimus omnes affectus & desideria carnis, ut non solum illa in nobis non regnent: sed quæ Deus in nobis requirit, sponte & sine metu poenarum præstemus, Dei & pietatis amore. Huc pertinet locus Rom. 6. 12. Ne regnet peccatum in mortali corpore vestro, ut obediat illi per cupiditates, nec accommodetis membra vestra, arma iniustitiæ peccato: sed accommodetis vos ipsos Deo, &c.

Qua est quarta species?

Est posita in ritibus & rebus externis, quæ possunt sine vitio seruari & omitti. Nam opinio necessitatis, ubi necessitas non est, seruos nos facit, quod libertati Christianæ repugnat. Matth. 15. 9. Frustrà me colunt mandatis hominum. Rom. 14. v. 14. Nihil est commune, nisi ei qui existimat esse aliquid commune. Et Eze. 20.

18. expressius ait, in præceptis meis ambulate,
& non in præceptis Patrum vestrorum.

Quid de externa libertate?

Politica illa est, nec ad superiora pertinet.
Nam Euāgelium Respublicas non tollit, imo
confirmat. Vnde ad Roman. 13. 1. Omnis ani-
ma potestatibus subiecta sit. Et 1. Timoth. 6. 1.
dominis præscribuntur præcepta: & vicissim
seruis, quales deceat esse erga dominos. Quæ
locum non haberent, si libertas promiscuè ad
externa pertineret. Præterea impium est om-
nes promiscuè ad libertatē vocare, cum qui-
dam sint serui natura, qui nec liberi esse pos-
sint, nec velint. Est & ipsa mundi gubernatio
sic instituta, vt alia præesse, alia parere velint.
Homo ipse dominio rationis subiectus est, &
seruum habet corpus, & peccatū hominis hoc
meretur, vt seruitute aliqua quandoque præ-
matur, vt discat agnoscere suos errores.

*Quid autem de malis Principibus &
impijs Magistratibus?*

Non facit ad hanc causam, boni sint, siue
mali, cum etiam malis iubeant Sacræ literæ pa-
rere, & inobedientiam peccatum vocet, cum
ait Rom. 13. 2. Quisquis resistit potestati, cum
ordinationi resistit. Hoc tamen tenendum
est, obedientiam hanc pertinere ad externa
sic, ne quid contra Deum, bonos mores, & i-
psam naturam præcipiant: nam tum Deo plus
debemus

debemus, quàm hominibus. Quare sic conclu-
dimus.

1. Libertas Christiana extēdi debet ita, vt id
ferunt Sacræ literæ. Sed eam extēdi ad politi-
cam libertatem non ferunt Sacræ literæ: Ergo
ad eam extēdi & trahi non debet.

2. Liberatio per Christū parta non est car-
nalis & externa, quemadmodum nec regnum
eius de hoc mundo: Ergo non est quæreda hīc
Politica & externa libertas.

3. Inutilis est ad salutem, nocens autem re-
bus humanis illa doctrina: Ergo à Christianis
alienum esse debet hoc dogma. Inutilis, quia e-
tiam serui & non liberi in Christo habent lo-
cum, imò firmiores promissiones, siquidem fi-
deles permanserint. Nocens autem, quia Res-
publicas, in quibus Ecclesia hospitium quærit
& necessario latitat, perturbat, & pios multis
persecutionibus, etiam non necessariis, vni cū
malis implicat: quod experientia didicere mul-
ti ab anno 1521.

SECUNDVS LOCVS DE Baptismo.

Quid est baptismus?

Est Sacramētum à Christo institutum, quo
in Ecclesia consortium suscipimur: vt Christo
institi filii Dei efficiamur. Quò pertinet locus
Eph. 5. 26. vbi ait Ecclesiam à Christo sanctifi-

catam & mundatam lauacro aquæ in verbo.

Quis est vsus Baptismi?

1. Præcipuè triplex est. Primum est Symbolum, quòd deleta nobis sint peccata ita vt non amplius nobis imputentur: siquidem manserimus in fide.

Secundo ostendit nobis mortificationem. Nam immersio in aqua docet nos cū Christo mortificandos. Emergio verò nouam in Christo vitam significat, ita vt mundi studiis valeamus, ac nouam, Deo que gratā ingrediamur vitam.

Tertiò Christo nos vnit, ita vt bonorū eius omnium reddamur participes.

Infantes verò cur sint baptizandi?

Quia bona illa, quæ per symbolum hoc declarantur ad infantes pertinent, vt est vita æterna, remissio peccatorum. Nō igitur signum tantorum bonorum illis negari debet. Tribuuntur autem illis ab ipso Christo, Matt. 19. 14. Sinite pueros venire ad me: talium enim est regnum cœlorum. Et cap. 18. 3. apud eundem, Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut pueri, non ingrediemini in regnum cœlorū. Cū igitur maiora, & quæ potiora sunt, illis sine controuersia tribuantur, minora illis non debemus negare: præsertim cū maiora illa per ista minora obliuentur & confirmentur.

Secundo baptizandi sunt, quia præceptum

Baptismi

Baptismi est vniuersale, pertinens ad omnes electos. Et cū in infantium turba plurimi sint electi, meritò illis tribuitur. Quod autem sit vniuersale, habemus Matth. 28. 19. Euntes docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filii & Spiritus sancti. Et Marci 16. 15. Prædicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

Tertiò, quia Ecclesia Christi hoc ita semper seruauit, de quo vide Augustinum contra Donatistas, Cyprianum, & Origenem in 6. c. ad Rom. vbi expressè etiam testatur esse hanc traditionem Apostolicam Ecclesiæ relictam, vt infantes baptizentur, & ipsos Apostolos eo sic fuisse vsos.

Argumenta Catã baptistarum.

PRIMUM ARGUMENTVM.

Marci 16. 16. scribitur, *Qui crediderit & baptizatus fuerit: Sic Matth. 18. 19.*

Debet ergo fides præcedere.

Respondeo. Obseruandus est scopus Christi illic, & ad eū accommodandus totus locus.

Primum mittit discipulos ad docendum: misit ergo ad adultos, cū infantes doctrinæ non sint capaces. Rectè autem adulti transituri ad Christianismum, prius fidem confiteri debent, deinde baptizari.

Deinde non agitur illic, qui baptizari debeant necne: sed qui saluandi sint, aut condemnandi. Saluandos (inquit) credentes, & baptizatos, non saluandos qui non crediderint. Non igitur ad infantes locus ille arcendos à Baptismo rectè trahitur, cum non mens sit illic describere personas baptizandas.

SECUNDVM ARGV-
mentum.

Nullum extat præceptum,

Ergo baptizandi non sunt.

Respond. Simili ratione colligere licebit for-
lis viris etiam dandam esse Coenam Domini,
quum de mulieribus expressum totidè verbis
non extet præceptum, & discipuli soli interfue-
rint vltimæ Coenæ. Verùm quum circūcisi-
oni successerit baptizandi mandatum, res ip-
sa declarat quid Dominus præcipiat. Qui adul-
ti ad populum Dei accedebant, post fidei con-
fessionem circuncidebatur. Qui verò in eo po-
pulo nascebatur infantes, itidè circuncideban-
tur. Sic in Ecclesia Christi qui adulti accedunt,
adulti baptizantur post doctrinam fidei: sed nati
in Ecclesia, etiã infantes baptizandi sunt, alio-
quin Dominus expresso mandato hoc etiã cor-
rexisset. Quare tantum abest vt valeat illud vt
in cõtrariũ magis pro causa infantũ faciat hoc
modo: Si Dominus nolisset infantes baptizari,
mani-

manifesto mandato hoc prohibuisset : sed hoc non fecit: reliquit ergo regulam communem, quā in circuncisione seruauerat prior populus.

TERTIVM ARGV-
mentum.

*Atqui non leguntur Apostoli in-
fantes baptizasse.*

Respond. Non valet consequentia. Non legimus Apostolos baptizasse infantes: Ergo nō baptizarunt, nisi prius maiorem hanc probēt. Quicquid scriptum non est, id etiam factū non esse: sed id probari nec potest nec debet, cū apertē falsum sit, & absurdum. Nā quod Ioan. 21. 25. scribit de Christo, quōd multa alia sint, quæ fecerit Iesus quæ scripta non sint: nam si scriberentur, inquit, per singula, nec ipse opinor mundus caperet eos, qui scriberentur, libros. Idem etiam de Apostolorum factis & dictis verum est. Scripta sunt præcipua quædam ex tota historia vitæ. De reliquis iudicium fieri debet Sacris literis conforme. Leguntur baptizasse totas familias. Ergo credibile est in iisdē infantes, qui sint baptizati.

QVARTVM ARGV-
mentum.

*Nondum sunt capaces fidei & regene-
rationis: Ergo, &c.*

De fide prius respondeamus. Illius quidē capaces non sunt, cū de illa loquimur vt externa professione quæ iudicium rationis, & vocalem linguæ sonum requirit. Capaces tamen eiusdem sunt, spe bona futuræ educationis. Sed ne sic quidem sequitur: actu nondum testantur fidem: ergo Baptismus illis negandus est. Alioquin quid impediret ita etiam colligere? Actū nondum testantur sese fore fideles: ergo in Ecclesia retinendi non sunt. Retinentur autem bona spe: detur ergo eadem bona spe Baptismus. Cæterum de Regeneratione simpliciter falsa est propositio, quod nimirum eius capaces non sint. Quomodo enim capaces eius non essent, sine qua salus ipsis non contingat? Aut quæ esset dementia dicere infantes sine regeneratione saluos fieri, aut nullos saluos fieri? Vtrumque sanè non solum stolidum, sed etiam impium est dicere & affirmare. Quare infantes, qui saluantur etiam regenerantur, iuxta dictum Christi Ioann. 3. 3. Nisi quis ex aqua & Spiritu natus fuerit, non potest introire in regnum Dei. Sic ergo colligatur. Qui capaces sunt regenerationis, illi etiam capaces sunt Baptismi: Sed infantes sunt capaces regenerationis. Ergo illi etiam sunt capaces Baptismi.

TERTIVS LOCVS

De Iureiurando.

Quid est iusiurandum?

Est veritatis cōfirmatio in cōtrouersis, Dei legitimè adhibito testimonio. Definitio sumpta est partim ex cap. 6. 16. ad Hebr. partim ex 3. Præcepto, Non assumes nomē Domini Dei tui in vanum. Continet autem causas præcipuas iuramanti. Finis est *βεβαιώσει, τῆς ἀληθείας.* Materia est *ἀντιλογία*, hoc est, vbi homines de fide dubitant: quæ dubitatio necessariò nobis est diluenda. Effectus est *πέρας ἢ πάσης ἀντιλογίας*, terminat enim omnem controuersiam inter homines interpositum iuramentum. Atque hæcenus ex epistola ad Hebræos collectæ partes.

Ad formam reliqua pertinēt, quòd Dei vindicis testimonium intercedere debeat, idque legitimè. Docet hoc præceptum 3. nam dum vanè prohibetur assumi nomen Domini iubet id legitimè, hoc est, vt ille vult & præcipit, adhibere.

Vnde ostendes id licitum esse?

Potest id multis ostendi modis.

Primum à fine: quia Apostolus ad Hebræos ait finem esse omnium controuersiarum, & adhiberi ad confirmandam veritatem, quæ per se honesta & bona sunt.

Deinde, Deus eius est author. Deut. 6. 13. Dominum Deum tuum metues & ei seruias, & in nomine eius iurabis.

Tertiò, Dei cultus est in eo: nam cum homines per maiorem iurant, agnoscunt eum cordium inspectorem & periuriorum vindicem, quo Deus colitur.

Quartò, Deus etiam eo ut re honesta utitur, vt Gen. 22. 16. ad Abrahamum inquit, Per meipsum iuraui.

Quintò, Christus formula iurandi sæpe utitur, cum ait, Amen amen dico vobis.

Sextò, Paulus apertè iurat, 2. Cor. 1. 23. Ego verò testem Deum inuoco contra animam meam, quòd parcens vobis nondum venerim Corinthum 1. Corinth. 15. 31. aperta est etiam iurantis formula, *ὡς τὸ ἐπιπέρας καὶ χροῦν*. id est, per gloriationem nostram.

Septimò, præcipitur etiam vt extremum remedium in certo casu, Exod. 22. 8. In deposito si furto fuerit ablatum, aut pecus morte perierit, iurare debet depositarius non sua vitio hoc esse factum, ac ita liber erit à restitutione.

Octauò, est etiam renati populi hæc nota in Prophetis, vt Esa. 65. 15. Et iurans in terra iurabit *Belohe amen* in Deo vero. Et Jerem. 42. & 12. 16. Et erit, si docuerint vias populi mei, & iurent in nomine meo, Viuit Dominus, quem admodum docuerunt populum meum iurare
in Baal:

in Baal: ædificabuntur in medio populi mei.

ARGUMENTA.

Quid dices ad locum Matth. 5. 34. ubi Dominus, inquit, Non omnino iurabitis, sed sit sermo vester, Est, est: non, non.

Respond. in eo loco Christum interpretari legem, & abusus corrigere: non autem tollere iam latis leges. Lex autem erat de iureiurādo, & eius formula populo Dei tradita. Quare nō est censendum quōd Christus eam tollat. Deinde non debemus Christum cum Deo Patre cōmittere, cū vna & eadem sit nō solūm doctrina, sed etiam voluntas. Afferenda est igitur sententia ad illa verba, quæ Patris doctrinā & Christi interpretationem ac emendationē conciliet, Tam cū Deus Pater præceperit iusiurandū, eō iure sit vsus, sanctique Patres & Prophetæ, Christus hoc non tollit in sua doctrina. Si non tollit iusiurandum apud Mat. 5. sublata est controuersia. Ac quærendum, quid Dominus ibi corrigat, nimirum temerariā quotidiano sermonis leuitatem: non agit illic de ordinario & legitimo iureiurādo. Quōd verō vrgent, Ne iuretis omnino: Vniuersalis illa per sequentē enumerationē explicatur & restringitur. Ne que per cœlū, neque per terram, neque per Hierosolymam, nec per caput tuum. Tales igitur formulas iurandi prohibet, quæ per res alias

siebant. In his enim Iudæi se non peccare existimabant in præceptum Domini, cum nomen Dei non assumeretur. Quò facit quod sequitur: Sit sermo vester, Est, est. Dicitur hic noster sermo, quo sponte utimur quotidie, non quem a nobis postulat sub bona fide Magistratus.

SECUNDUM ARGUMENTUM.

Iacobi 5.12. Ante omnia autem fratres mei, nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quoduis iuramentum: sit autem vestrum, Est, est: non, non, ne in hypocrisi incidatis.

Respond. Eadē est sententia discipuli, quæ superius fuit Magistri. Nam easdem species enumerat & prohibet. Hoc autem ostēdit quales oporteat esse homines Christianos, nimirū ita sinceros, ut ipsorum vitio nemo habeat necessum ultra simplicem affirmationem & negationem ampliorem sermonis confirmationē requirere, quē admodum est opus cum agitur cum hypocritis, qui faciles sunt in promittendo, non autem in præstando.

TERTIVM ARGUMENTUM.

Futura non sunt in nostra potestate: Ergo in futurum nostram voluntatem iureiurando non debemus affirmare.

Falsa

Falsa est consequentia. Nam si hæc firma esset ratio, de futuris nullæ possent fieri stipulationes. At qui matrimonia contrahunt, fidem dant in futurum. In emendo & vendendo etiam promissa fiunt in futurum. Sic in omnibus contractibus & permutationibus. Imò ipsi Catabaptistæ cum adultos suscipiunt in Baptismo, fidem dare debent de constantia in futurum. Quomodo ergo non sit leue & satis ieiunium, iuramentum ob id tollere, quia futuri euentus non sint positi in nostra potestate?

Q V A R T V S L O C V S D E

Magistratu.

Quid est Magisteratus?

Est custos publicæ pacis & religionis à Deo institutus ad vindictam malorum & defensionem bonorum. Ex hac definitione colligitur, quòd Deus sit author huius ordinis: deinde ad res honestas adhibeatur, scilicet ad pacis custodiam & religionis. Sic Aristoteles dixit, Ἀρχὴ φύλαξις ἐστὶ νόμου.

Vade ostendes rem esse licitam Christianis?

Potest id ostendi variis rationibus.

Primum, natura ipsa dictat ordinem hunc esse necessariū Christianis. Nam à natura sic quidam conditi sunt, vt nec sibi nec rebus suis possint consulere. Hi certè natura iubente debent sub alterius esse imperio.

Deinde mundi constitutio ostendit gradus esse imperantium & seruentium. Nam hic inferior mundus à superiori regitur.

Tertiò, Sacrae literæ veteris Testamēti hūc ordinem approbant, Exod. 22. 28. Deut. 16. 18. & Psal. 81. 1. dii appellantur, quia nimirum Dei sunt vicarii in terris. Gen. 9. 5. Lex datur vt qui effuderit sanguinem hominis, per hominem effundatur sanguis illius, vbi persona ordinatur imperans & puniens homicidia. Ieremix 29. 7. Iubetur Iudæi pro pace imperii Babylonis orare, quia in pace illius etiam ipsi sint habituri pacem. Accedunt honestissima piorum exempla, qui & Deo placuerunt, & in Magistratu fuerunt, vt est Moses, Iosua, David aliique innumerabiles. Ioseph etiam in Aegypto externum administravit regnum, idque laudabiliter. Porro ne putemus veteris populi hanc fuisse licentiam, in nouo Testamento habemus eiusdem ordinis approbationem, 1. Timoth. 2. 1. iubet orare pro Regibus. & Rom. 12. 1. Omnis anima potestatibus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo. Item, Quisquis potestati resistit, ordinationi Dei resistit, &c. Et 1. Pet. 2. 13. approbatur, aliisque locis compluribus. D. Petrus inter reliqua ait, 1. Pet. 2. 18. vt subditi sint serui non solum bonis, sed etiam malis dominis. Luc. 3. 14. Ioānes Baptista milites non iubet stationem suam deserere. Et Act. 8. 37. Eufuchus Christianus fit, manens in officio.

officio. Itaque res à Deo comprobata est, & necessaria Christianismo in hoc mundo.

Quæ sint officia p̄ Magistratus?

1. Ex definitione hæc possunt colligi. Primū, conseruare religionē: est enim eius custos. Quare cura primæ Tabulæ cōseruandæ præcipuè ad illum pertinet. Hinc Regi commendabatur liber Legis.

Secundò, Conseruatio bonorum morum & publicæ honestatis: quæ custodia est secundæ Tabulæ. Huc pertinet quicquid de bonis moribus & ciuilibus legibus constituerunt Philosophi.

Tertiò, tueri bonos & innocentes: hoc est, vt eorum fortunæ saluæ sint: Quò pertinet orphanorum, viduarum, peregrinorum tutela, & in primis Ecclesiæ Christi in his terris oberrantis hospitium, cui mansionem & patrocinium Magistratus debent.

Quartò, malos cohibere etiam vi corporali. Quò pertinet poenarum omne genus, ius belli, quo sumptis armis honestis causis defenditur patria.

ARGVMENTA QVIBVS CON-
uellit hic ordo à Catabaptistis.

Primò, Luc. 22. 25. ait Christus, *Reges Gentium dominantur illis: vos verò non sic: Ergo dominari ad gentes pertinet, non ad Christianos.*

Respond. Ineptè hic locus accommodatur ad magistratum, quia illic est quæstio de primatu, quam ambitionem taxat Christus: q. d. illos non esse vocatos ad dominandù: sed ad docendum Euangelium.

Secundo, Mat. 5. 39. Ne resistatis malo: sed Magistratus cogitur malis resistere: Ergo piis non licet esse in magistratu, ne cogantur malis resistere.

Respond. Malum hîc est iniuriarû, quod nõ debemus auidi vindictæ statim persequi. Aliud autem est malû cui resistit magistratus: quare distinguatur malum, & ratio iniuriarum. Priuatas ferre debemus quoad fieri potest: Publicas vlciscitur Magistratus Deo iubete. Malum verò morû hîc intelligi debet. Quæ enim esset absurditas? Malo ne resistatis. Furtû, scortatio, idololatria est malû: ergo his & similibus ne resistatis. Intelligatur ergo malum in suo genere.

Tertio, Magistratus multa facit iniuste, & per libidinem: sed illa displicent Deo: Ergo Magistratus displicet Deo.

Respond. Malè colligit argumentum à secundum quid ad simpliciter. Sed ita rectè sequitur. Multa facit per vim & iniuste: Ergo multa in Magistratu displicent Deo. Deinde distingui debet inter personam Magistratus & vitia, quæ illi adhærere possunt.

Quarto,

Quartò, p̄y ultro faciunt, qui ad iustitiam pertinent, & spiritu Dei ducuntur: Quare nō opus habent externa gubernatione.

Respond. Antecedens opus habet distinctione. nam faciunt quidem, sed imperfectè: & cum ducuntur Spiritu Dei, non repugnat quò minus interim Magistratui subsint, cum & hæc pars sit Spiritus Dei. Consequens inde falsum colligitur. Nam fingunt perfectam quandam ideam Ecclesiæ, quæ in his terris sperari omnino non potest, nec debet.

Leuiores sunt reliqua argumenta, ut cum dicunt, Iusto legē nō esse positam. Itē quod Apostolus Rom. 12. 19. citat ex Deut. 32. 35. Mihi vindicta, & ego retribuā, inquit Dominus, quasi tolleretur Magistratus persona.

R. Nam lex iusto homini non posita est, et si sub Magistratu uiuat: nam sponte facit quæ legis sunt: & vindicta Domini est, quam etiam per ordinarium Magistratum exequitur.

LOCVS QVINTVS, DE

usu & iure belli.

Quid appellas bellum?

Legitimam defensionē, qua ordinarius Magistratus iustis de causis sumptis armis, publicè iniurias illatas propulsat, aut res repetit.

1. Ex ea definitione constat: primò oportere iustas belli esse causas.

Deinde tantum pertinere ad ordinariū Magistratum.

Tertiū non mouendum, sed potius propulsandum. Itaque optabile erat cautiōres esse homines in cōcitandis bellis non necessariis: cū nullum sit tam iustum, quin multa secum trahat impia.

Licetne homini Christiano bellum gerere?

Licet, quemadmodum veteri etiam licuit populo.

Primum Deus per Moſem formā belli gerendi præſcripſit. Deut. 20. 1. Certum autē est non præſcripturum formā rei bellicæ, niſi uoluiſſet ſuis belli uſum concedere.

Deinde pū bella geſſiſſe leguntur, ut Abrahamus, qui Lothū liberat, & Chaldæos prælio fundit. Gen. 14. 28.

Tertiū, Ioannes Baptiſta apud Lucā 3. 14. milites iubet, ne quem concuterent, ſed contēti eſſent ſuis ſtipendiis.

4. Rom. 13. 4. Magiſtratus dicitur nō fruſtrā gerere gladium, ſed miniſter eſſe in bonum, & ultor ad iram: quæ aperte cōcedunt ius gladii, non ſolū contra priuata crimina, quæ ciuilibus pœnis aſſiciuntur: ſed etiam contra publica, quæ armis propulſantur.

Quintō, Aēt. 10. 1. Cornelius Centurio Italicæ militiæ commendatur ob fidem, & baptizatus non deſerit militiam: quod certē Apoſtoli non tuſſent, ſi res eſſet pius prohibita.

Sextōs

Sextò, apud Matth. 8. 10. alius est Centurio, cuius fides mirificè laudatur à Christo, dicente se ne in Israele quidem tantam fidem inuenisse.

Vltimò, certum est officii Magistratus esse partem tueri innocentes, orphanos, viduas, oppressos, quod interdum sine armis fieri non potest. Itaque si res ita ferat, pius Magistratus ad hoc quasi vltimum remedium potest confugere.

*Responde ergo ad argumenta quibus ius
& vsus belli tollitur.*

Primò, obiciunt iniurias homini Christiano non licere persequi, & vindictam esse omnino prohibitam, ex loco Matth. 5. 35. Ne resistatis malo.

Respòdeatur falsum esse complexum, quòd vltio omnis sit prohibita. Nam priuatæ solùm prohibitæ sunt, & Christiano, quoad fieri potest ferendæ. Quod verò ad locum Matt. attinet, distinguatur malum, ne in absurda incurramus: quæ vidimus in loco de Magistratu. Itaque aliud est malum morũ, aliud poenarum, & aliud iniuriarum: & id vel priuatum vel publicum. Malum iniuriæ priuatæ prohibet Dominus, ne ei resistamus, sed patienter iniurias feramus.

Secũdo, Diligendi sunt inimici: Ergo nõ belle

persequendi.

Respondeo, diligendi sunt, sed non contra Deum: nam illius dilectio primum habet locum, & ex hac formanda est dilectio erga proximum. Cùm igitur amor Dei postulat ut persequamur inimicum, proximi dilectio id non prohibebit. Deinde non sunt pugnantia hostes bello propulsare, & inimicum diligere: imò in eo ipso diliguntur hostes, cum ab iniuria arcentur. Prohibentur enim sic, ne maioribus vitiis sese onerent.

Tertio, Matt. 26. 52. Qui gladiū sumpserit, gladio peribit: ergo gladii usus est prohibitus.

Respond. Christus ait, Qui gladium sumpserit, quod scilicet pertinet ad priuatas personas, quibus gladius commissus non est. Magistratui verò iam antè is est commissus gladius. Itaque non sumit ille: sed commissus vtitur.

Quarto, Rom. 12. 18. Apostolus iubet, ut cum omnibus pacem habeamus.

Ex sequentibus respondeatur, cum addit, Si possibile est. Quare pii dabunt operam, ut suo vitio nulla sit occasio belli. Sin improborum pertinacia pax perturbetur, fideles iam soluti sunt per id quod dixit Apostolus, Si possibile est.

Quinto, In veteri Testamēto Propheta regni Christi describunt sic pacificū, ut enses in falces, lāceæ in vomeres sint cōflandæ: quæ omnem

omnem tollunt belli vsum. vide Mich. 4. & Esa. 2.

Respond. Forma illa Christi regni non pugnat cum ipso Christo: sed dicit ille, quod non venerit mittere pacem, sed gladium: ex quo sequitur formam illic non sic intelligendam de regno Christi, vt penitus omne bellum tollatur. Verum quod fideles attinet, illi certè sic pacis erunt studiosi, vt libenter huic locū sint daturi. Interea cum Ecclesia Christi similis sit verriculo, in quo etiam sint putridi pisces: itē agro consperso zizaniis, si quid per tales concitetur, hoc non ampliùs Regno Christi acceptū debet referri, sed Satanæ, & illius membris. Deinde si quis mordicus velit tueri τὸ πῆγρον, dici potest non esse necessarium, vt quicquid de regno Christi, eiusque statu prædixerunt Prophetæ, vt hoc statim in hoc mūdo impleatur, sed conseruari multa ad secundum Christi aduentum, quale & hoc esse asserimus. Nam illic demum erit omnimoda pax & constans cōcordia inter fideles omnes, nec ampliùs mali quicquam hīc perturbare poterunt suis studiis.

LOCVS SEXTVS DE

Decimis.

Quid sunt decimæ?

Tributum ordinarium omnium bonorum mobilium honestè quæsiturum, diuina consti-

tutione magistratui Dei nomine debitum.

Vnde probatur, quod liceat eas accipere?

Primò, Dei autoritate, Leu. 27. 30. Omnes decimæ terræ de semine terræ, de fructibus arborum, Domini sunt, & sanctum Domino. Sic Exo. 22. 29. Plenitudinem tuam, & lachrymâ tuam non differes, Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi. Sic facies boui tuo, ouibus tuis, septem diebus erunt cum matre sua, die 8. dabis mihi & viri sancti eritis mihi.

Secundò, Ministerii conseruatio ita commode retineri potest. Quemadmodum Leuitæ & Sacerdotes veteris Testamenti vixerunt ex decimis, & lectioni & doctrinæ erant destinati, sic Euangelij ministerium iisdem indiget.

Tertiò, Christus Publicanis non dat præceptum deferendi suam professionem. Sic Ioan. Baptista ad se venientes Publicanos non iubet abiicere functionem: quod vtique fecisset, si decimas, tributa & vectigalia colligere (quod illi factitabant) illicitum esset. Luc. 3. 13.

Quartò, Prou. cap. 3. 9. habetur: Honora Dominum de substantia tua, & de reliquis omnium prouentuum tuorum, & implebuntur horrea tua saturitate, & musto torcularia tua affluent.

Quintò, Rom. 13. 7. Reddite omnibus quod debetur: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem.

ARGV

ARGUMENTA QVAE CON-
tra hunc locum afferuntur.

Primò, Christiani sunt liberi: decimas soluere non est hominis per omnia liberi: sed argumentum seruitutis: Quare, vt cõstet sibi libertas Christiana, decimæ tollendæ erunt.

Respond. Non pugnat Christianum esse liberum, & eundem soluere decimas. Quia Christiana libertas ad spiritum pertinet, vt liberi sumus à peccato, morte, &c. à quibus omnibus nos liberavit Christus. non autem ab oneribus Politicis: sed vt Respubl. intactas reliquit, sic suos à decimis soluendis & tributis nõ exemit.

Secundò, Matth. 20. 25. Principes Gentium dominantur illis, & qui magni sunt, potestate regnant inter illos: non erit inter vos, ex quo apparet consuetudinem Gentium damnari in administrandis imperiis, cuius cum sit pars decimas soluere, &c.

Respond. Malè trahitur locus ad decimas, cum illic corrigatur discipulorum ambitiosa disputatio de primatu: deinde & hoc falsum est in argumento, quod damnat quæ à Gētibus retenta sunt in Ecclesia. Nõ enim statim quicquid à Gentibus mansit, vitiosum est. Nam sic manserunt bonæ artes, leges Politicæ, & alia infinita, quæ tamen nemo damnare potest.

Tertiò, Ro. 13. 8. Nemini quicquã debeatis,

nisi hoc, ut invicem diligatis.

Respond. Contra mentem Apostoli adducitur locus. Nam immediatè præmisit, Reddite omnibus quod debetur: cui tributum, tributum: cui honorem, honorem.

Quartò, Natura omnes liberos procreat sine oneribus illis decimarum: Deus naturæ author est: Igitur Deo authore omnes liberi sine decimarum oneribus nascimur. Quare in ista libertate manendum.

Respond. Maior potest concedi, similiter & minor in naturalibus, nec aliud inde sequitur quàm decimas & alia onera nō esse natura, sed legibus introducta. Quod autem postea assumitur, Ergo in illa libertate standum est, malè colligitur. Nam eodem pacto colliges, Natura liberi sumus conditi à vestitu. Ergo vestitus non est assumendus. Natura artes non nobis cum afferimus ergo non sunt discendæ. Sed ob servandum est, quid Deus author naturæ iusserit, & quomodo in multis naturā iusserit corrigere vel coercere. Nam non statim, quod naturale in multis correxit. Si integra mansisset natura, tutò hāc ut ducem sequeremur. Leges autē Deus dedit, quibus admoneremur de corruptela naturæ.

LOCVS SEPTIMVS DE

Communione rerum.

Quid est proprietas?

Est possessio rerum pleno iure, ac ius disponendi pro arbitrio in iis rebus, quæ nostri sunt iuris, ita vt alterius interea non sint.

Quid est Communio?

Est facultatum communis possessio, & communis vsus, vt nec tuum, nec meum locum habeat. Dogma hoc non solum à Catabaptistis, sed à monachis quibusdam, & ante eos à Philosophis introductum est. De quo extat etiam Platonis sententia 9. Polit. τὸ κοινὸν, ξυδῆι. τὸ ἴδιον, ἄγε πᾶ τὰς πόλεις. Quæ sententia priuatas rerum possessiones sustulit, cui fauent hodie Catabaptistæ.

Licetne ergo Christiano homini propria possidere?

1. Licet. Primò quia proprietas est pars Politicæ institutionis, quam Christus non sustulit: & Euangelium non prohibet.

Secundò, pii nisi singulari casu è facultatibus fuerint eiekti, propria leguntur possidere. Sic Abraham, Isaac, Iacob, non solum propria habent: sed studiosè colligunt, excolunt, conseruant & augent sine proximi detrimento. Sic in nouo Testamento, quia à Christo docentur, & conuertuntur, non iubentur sua abiicere, nisi in certo casu.

Tertiò, Prouer. 5.15. Bibe aquas de fontibus tuis : riuuli autem tui deriuentur foras in plateas: tu verò sis dominus horù solus, nec peregrinus tecum. Quo loco docet Solomon nos debere esse dominos rerum nostrarum: sed de illis nos oportere esse liberales.

Quartò, Diuitibus præcipitur vt sint liberales, quod fieri non potest nisi propria habeant. Quomodo enim de publico, vel de alieno cõmendabitur liberalitas?

Quintò, 2. Corinthiorù 9.1. laudatur illorum liberalis collatio pro Ecclesia in Iudæa. Non autem iubet omnia in medium conferre. Sic 1. Cor. 7.30. Qui emunt, sint quasi nõ possideant. Quare si emptio est concessa, proprietates quoque conceditur.

ARGVMENTA QVIBVS STABILIVNT COMMUNIONEM FACULTATUM.

Primum, Acto. 2.44. & 4.32. scribitur fideles omnia habuisse communia.

Respond. Non præscribitur ibi regula, quæ omnibus seruanda sit, cum reliquæ Ecclesiæ ab Apostolis institutæ id nõ fecerint, aut iussæ etiam sint facere. Sic Cornelius & alii fideles post susceptam fidem bona sua non contulerunt in commune. Porro illi Hierosolymis cetero consilio id fecerunt, cum paulò post persecutionibus essent dissipandi. Proderat igitur bona

bona esse diuendita, & inter fideles distributa, quàm impiis relinquere: nec debet speciale exemplum ad regulam communem trahi.

Secundo, Luc. 14. 33. Nisi quis renūtiauerit omnibus, quæ possidet nō potest meus esse discipulus. Sic Mat. 19. 29. Omnis qui reliquerit domos, fratres, sorores, matrē, agros, &c.

1. Respondeo, Duplex est desertio, Vna, quæ mandatum habet, hoc est, quando vel bona deferenda sunt, vel neganda est pietas: tū utique abiicienda sunt bona. Quo sensu dicit Dominus Matth. 19. de deserendis agris, &c. & recipiendo centuplo. Nec illa, inquam, faciunt ad communionem bonorum.

2. Alia est desertio, quæ fit sine mandato, vbi nemo nos persequitur, aut è possessionibus eiicit. Hæc nullo prætextu potest excusari.

Tertio, Proximū vt nos ipsos debemus amplecti: Ergo bona nostra cum illo communi iure debemus communia facere.

Respond. Negatur consequens. Non enim hoc inde sequitur. Nam est alia via, qua proximus diligi potest, si maximè illi non comunē faciam meam vxorem, mea bona. Ratio est, quòd charitas non perturbat Dei ordinem. Non etiam est iniqua, vt turpia concedat, sed soluit proximo de nostra copia. Et eadem est charitas quæ iubet, ne proximo simus oneri: & vt qui non laborat, non manducet. Quò facit

locus. 2. Cor. 8. 13. Non vt aliis fit relaxatio, & vobis angustia: sed vt vestra copia illorum succurrat inopia.

Quarto, Ad perfectionem omnibus est aspirandum: Sed illud est opus perfectionis: Ergo ad id omnibus est aspirandum.

Respond. Minor falsa est. Nam Christiana perfectio nō consistit in externis bonis, siue ea comuna sint, siue priuata: sunt enim illa ex rebus medijs quæ & vsu bona esse possunt, & abusu mala. Ad perfectionem verò pertinent hæc virtutes, Vera Dei cognitio, tolerantia sub cruce, constantia in confessione veritatis. Deinde non satis constat quam dicat perfectionē. Nam si de vera loquuntur, illa certè in hac vita quæri nō potest: Sin de obediētia mandatorū Dei, illa iam hæc non inuoluit, cū inter præcepta Christi aut leges Mosis nulla sint, quæ communionem vrgeant, quam illi somniant homines otiosi & egentes, qui colligerent, quæ alii abiecturi essent, & rem suam facerent ex aliorum dispendio, &c.

Ex secunda classe locorum qui nobis cum Papistis sunt controuerſi, loci aliquot.

DE IUSTIFICATIONE.

LOCVS PRIMVS.

Quid

Quid est iustificatio.

Es t gratuita iustitiæ imputatio sine res-
pectu operum nostrorum. Nam phrasi He-
bræa verbum iustificandi significat iustum re-
putari, absolui à criminibus obiectis, hoc est,
in iudicio approbari. Sic Deut. 25. Iudicibus
præcipit vt iustos iustificent, hoc est, causam
ipsorum approbent: contrà, impios condem-
nent. Sic Paulus in hac disputatione hac voce
vtitur, Rom. 4. 5. Credenti in eum, qui iustifi-
cat impium, &c. Gal. 2. 16. Scientes quòd ex o-
peribus legis homo non iustificetur, hoc est,
absoluatur à peccato, & iustus pronuntiat.

Quæ est causa iustificationis?

Efficiens primaria & absoluta est Deus, Esa.
43. 25. Ego, ego sum (inquit Dominus) qui de-
leo iniquitates tuas. De Christo verò passim
Apostoli hoc prædicant, & Christus de se, quòd
habeat potestatem remittendi peccata. Matt.
9. 6. Vt autem sciatis, quòd Filius hominis ha-
beat potestatem in terra remittendi peccata,
dicit Paralytico: Surge, tolle lectum tuum & abi-
in domum tuam, &c. Huc pertinet Spiritus san-
cti etiam beneficium, 1. Cor. 6. 11. Iustificati es-
tis per nomen Domini nostri Iesu: & per Spi-
ritum Dei nostri. Sed de hoc non est primaria
quæstio.

Quæ est causa organica, per quã iustificamur?

Judæi legem vrgebant: Papistæ bona opera

inter quæ dilectionem etiã reponunt. Nos contra, Christum ipsum, & fidem apprehendentẽ Christi beneficia.

Quomodo Christus organum est iustificationis nostræ?

Quia Pater Filium suum misit in hunc mundum eo fine ut omnis, qui crederet in ipsum haberet vitam æternam. Hoc opus penitus perfectum est in morte & resurrectione sua, in qua sanguine suo deleuit peccata nostra, iuxta dictum Ioan. 1. 29. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Et Apost. ad Col. 2. 13. Et vos cum essetis mortui per delicta, & per præputiũ carnis vestræ, simul cum illo viuificauit, condonans vobis omnia delicta, deleto quod aduersus nos erat chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta, & illud sustulit è medio, affigens cruci: expoliat omnesque principatus & potestates ostentauit palam, triumphans de illis per semetipsum. Atque hoc opus ad totam Christi personam adferri debet: ipse enim in se translulit pœnas peccati, & iustitiæ pœnis satisfecit.

Quomodo fides organum est iustificationis nostræ?

Quatenus actio nostra est, & qualitas nobis inhærens, non iustificat, sed quatenus promissiones Dei amplectitur, quas cum sola fide apprehendamus, & per hanc firmiter credamus
his;

his, quæ de merito Christi nobis prodiderunt
sacrae literæ, rectè dicitur organum quo iusti-
ficamur.

Ostende quòd fide iustificemur?

Quicquid reddit conscientias pacatas, id iu-
stificat: fides, quæ est *πληροφορία*, hoc est. fir-
mus assensus promissionum Dei, reddit pacatas
conscientias, & quidem sola: Ergo fides iu-
stificat.

Maior vera est, quia iustificatione oportet
cōscientias certas esse de remissione peccato-
rum, de placata ira Dei, de vita æterna.

Minor etiam vera est: quia in hac causa fidē
intelligimus non historiæ notitiam, qualis est
in impiis etiā & Satana: sed assensum firmum,
quo credimus Dei promissionibus de remissio-
ne peccatorum. Hæc fides proprium habet ob-
iectum, misericordiam Dei promissam in Chri-
sto, meritum Christi, & propitiationē certam
pro delictis nostris. Sed extant testimonia quæ
de fide expressè loquuntur.

Rom. 4. 16. Ideò ex fide gratis, vt firma sit
promissio: Ergo promissio non potuit rata esse
nisi fidei tribuatur iustificatio.

Ephes. 2. 8. Gratia saluati estis per fidem, id-
que non ex vobis.

Rom. 5. 1. Per ipsum habemus accessum ad
Patrem per fidem. Ibidem, Iustificati fide pa-
cè habemus. Act. 10. 43. Petrus ait remissionē

peccatorū accipere omnes qui credunt in eum.
 Ex quibus conficitur: Merita Christi amplectimur fide: Sed remissio peccatorum est meritū Christi: Ergo remissionem amplectimur fide. Rom. 4. Apostolus exemplum Abrahamæ ad hanc rem accommodat, iustificati fide. Ac ne dicamus speciale hoc esse, applicando dicit. vers. 23. Hæc autem scripta sunt non solū propter illū: sed etiam propter nos, quibus ad iusticiam imputatur.

Cur sola fide iustificamur?

1. Ut firma sit consolatio, quæ subsistere non potest, nisi fide & quidē sola amplectamur beneficium Christi. Nam quicquid fidei adiunxeris in gradu meriti, imperfectum est, & ob id certi esse non possumus. Hanc dubitationē excludit fides.

Secundò, ut tollatur opinio privati meriti: nam gloria redemptionis nostræ ad solū Christum pertinet, cui derogare est impium.

Hinc Apost. Ad Rom. 4. 15. utitur vocabulo gloriæ: & Rom. 3. 24. δωρεάν: & Ephes. 2. 8. Gratia saluati estis. Ibidem, Donum Dei est, non ex vobis, neque ex operibus, ne quis gloriaretur.

Quomodo est intelligenda hæc propositio,

Sola fide iustificamur?

Respon. ad hunc modum, Iustificamur gratis propter Mediatorem Christum solum: non propter

propter nostra aliqua merita donamur, remissione peccatorum & reconciliatione. Christus enim solus est *μεσίτης*, mediator, *ἰλαστήρ*, reconciliator, & *λύτρον*, pretium pro peccatis nostris. 1. Tim. 2. 5. Unus mediator Dei & hominum. Heb. 8. 6. Christus melioris Testamenti mediator est: Heb. 9. 15. Noui Testamenti mediator, & cap. 12. 24. Gal. 3. 20. Matt. 20. 28. vt daret animam suam *λύτρον*, pro multis.

*Non igitur excludit bona opera in renatis,
particula Sola?*

Minimè, sed ne sint *λύτρον*, hoc est, pretium redemptionis, alioquin bona opera, tam externa quam interna fides requirit, iuxta sententiam Pauli Ro. 3. 31. per fidem legem stabili, non aboleri: sed illa non placere Domino, licet fiat in speciem bene & honestè, nisi quatenus sumus incorporati Christo.

Docueruntne etiam sic veteres de fide?

Maximè: nam facilè intellexerunt vocem *δωρεάν*, item *χάριτι* apud Paulum exclusiuam particulam Solam constituere. Sic Hilarius in cap. 8. Mat. inquit, Monet Scribas remissum ab homine peccatū. Hominè enim in Iesu Christo tantum contuebantur: & remissum ab eo, quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat. Sic Ambrosius in epistolam ad Rom. cap. 3. sæpius hac phrasi vtitur, & cap. 4. Sola fide iustificati sunt dono Dei. & cap. 9. Sola fi-

des posita est ad salutem. Idem Origenes contendit in hanc Epistolam scribens.

Quomodo aduersarij docēt de iustificatione?

PRIMUM ARGUMENTVM.

Docent nos iustos fieri nō gratis merito Christi, sed propter opera nostra: & quia illa imperfecta sunt, dubitare semper iubent, an sis in gratia, an verò odio, & hanc dubitationem non iudicant esse peccatum.

Responde ergo ad illorum argumenta.

Respond. Opera legis non iustificare nos hinc constat. Si enim obedientia erga legem essemus iusti, tum legem faceremus. At legem non facimus, imò ne possumus quidem: Ergo obedientia legis non sumus iusti. Huc faciunt testimonia Pauli Rom. 3. 28. Arbitramur hominem iustificari fide, non ex operibus legis. Quod dictum de tota lege accipi debet. Nam si aliqua pars legis iustificare posset, non fuerat necessum Christum nasci: At illud necessarium fuit: Nulla igitur pars legis erat, quæ nos iustos faceret. Sic Gal. 2. 16. inquit, Non ex operibus legis. Act. 13. 38. Quibus non potuistis in lege iustificari, in hoc omnis qui credit iustificabitur.

SECUNDVM ARGUMENTVM.

mentum.

Dile.

Dilectione iustificamur: Ergo non fide. Antecedens probatur ex 1. Cor. 13. 2. Si omnem fidem habeam, dilectionem autem non habeam, nihil sum.

Respond. Loquitur Apostolus non de fide iustificante, sed de fide miraculorum effectrice: & opponit fidem miraculosam dilectioni, ut ostendat quam sint necessaria fidelibus officia dilectionis in hac communi vita: Nec etiam dicit dilectione iustificare: sed ait, Nihil sum, quasi dicat, testor hoc ipso me non habere veram fidem, per quam homines iustificantur.

TERTIVM ARGVMENTVM.

Ad Coloss. 3. 14. Charitas est vinculum perfectionis.

Respond. Non sequitur inde, quod charitas iustificet: sed quod sit medium, per quod Ecclesie pax conglutinatur tanquam membra vnius corporis. Nam inter perfectos iam, verum vinculum est charitas: nec illi hunc titulum tribuit, quod charitas sit causa perfectionis: sed potius signum ex quo perfectos possis intelligere. Male igitur colligunt: Quicquid perfectos reddit coram Deo, id iustificat. Charitas perfectos reddit coram Deo: Ergo iustificat. Minor falsa est, nec potest ex presentis loco probari. Nam non huc respexit Apost. Alioquin non fuisset opus Christo Mediatore.

Q V A R T V M A R G V -
mentum.

1. Pet. 48. Dilectio tegit πληθος ἀμαρτιῶν: Ergo iustificat.

Respond. Falsa est consequentia: nam loquitur de dilectione erga proximū, quæ tegit peccatorum multitudinem in proximo, hoc est, tegit non propria, sed aliena ipsius proximi peccata, hoc est, nō est morosa, faciliē omnia in melius interpretatur.

Q V I N T V M A R G V -
mentum.

De Eleemosynis idē vrgēt. Daniel. 4. 24. Peccata tua eleemosyna redime, & Luc. 11. 41. Date eleemosynam, & omnia munda vobis.

Respondeo, Daniel præscribit Regi penitentiam, in qua necesse est adesse externa aliqua signa: non autem mens est quòd his eleemosynis coram Deo iustificetur. Et locus Hebraicè apertior est: Redime peccata tua iustitia, & iniquitates tuas beneficiis erga pauperes, & erit prolongatio pacis tuæ. Apud Lucam autem Dominus internam prius mundiciem requisivit, taxans hypocrisin Pharisæis, qui laudabant externa. Non igitur eleemosynis tribuit iustificationem coram Domino. Sunt tamen qui locum ironicè intelligant.

SEXTVM ARGVMENTVM.

Iacobi 2.24. Videtis igitur quòd ex operibus iustificetur homo: & non ex fide solùm.

Respond. Sunt qui Epistolâ hanc reiiciant, quia apertè videtur pugnare cû doctrina Pauli in negotiis iustificationis. Tamen facilè respòderi potest: nam Iacobus loquitur de operibus iustificatorum, quæ fidem sequuntur: & distinguit disertè inter fidem νεκράν, id est, mortuâ: & ζώσαν, id est, viuam, hanc vrget cû paulò antè παλιῶν ἀρεσιῶν tribuerit verbo veritatis, Genuit nos, inquit, verbo veritatis. Deinde iustificari, hîc est deprehendi iustum, quod fit à posterioribus, & operibus quæ fidem sequuntur.

SEPTIMVM ARGV-
mentum.

Luc. 7. 47. Remittuntur illi peccata multa, quia dilexit multum.

Respondeo, Christus mox seipsum declarat, inquit, Fides tua te saluum fecit.

OCTAVVM ARGV-
mentum.

Vita æterna est merces: Ergo datur propter nostra opera.

Respond. Non sequitur: nam merces dici-

tur etiam id, quod pueris immerētibus datur. Sic rectè inquit August. Deus coronat in nobis sua dona. Et merces est, quia iustificatis tribuitur pro ærumnis & afflictionibus propter promissionem, & non propter opus operatum.

NONVM ARGUMENTVM.

Christus tantum impetrauit nobis primam gratiam, sed nos oportet propria impletione legis postea in gratia persistere: Ergo iustificamur non fide: sed operibus nostris.

Respond. Falsum est antecedens. Perfectum enim est opus & beneficium Christi. Opera autem postea requiruntur in renatis ut vera signa iustificatorum. Denique incerti adhuc essemus de salute, si à nostris operibus pederetur cum legem nunquam faciamus. Vera est igitur sententia, quod Christus solus sit *ἰλασμός* & *μεσίτης*, & *λύτρον* pro peccatis nostris, quod beneficium sola apprehendit fides, & in hoc sensu sola iustificat.

SECUNDVS LOCVS,

de bonis operibus.

Quid de bonis operibus sentis?

Sentio bona opera in renatis esse necessaria, ideoque requirenda: quamuis propter illa non imputatur nobis iustificatio.

Quid

Quid differt illa doctrina à Pontificia?

In eo differt, quòd illi docent iustos nò pronuntiarì propter dignitatem operum, cùm id fiat propter λόγον Christum. Deinde quòd nobis falso impingunt, nos bona opera penitus repudiare.

Quid sunt bona opera?

Sunt veri fructus fidei, quibus ad gloriam Dei proximo inferunt pii, secundum mandatum Christi, Matth. 5. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant vestra opera bona: & glorificent Patrem vestrum, qui est in cœlis.

Cur facienda sunt bona opera?

Primò facienda sunt, quia Deus illa requirit: & quia non sumus nostri iuris, par est, ut pii eius faciant voluntatē, in cuius potestate sunt constituti. Hinc præcepta decalogi in veteri Testamento: & præceptum Christi, Hoc est mandatum meum, ut diligatis vos mutuò, Ioan. 15. 12. & 13. 34. Et Rom. 8. 12. Debitores sumus Dei, non carnis.

Deinde facienda sunt, quia illa requirit nostra vocatio ad quā reuocat nos Apost. Eph. 4. iubens ut digne ambulemus vocatione quā vocati sumus.

Da alium locum.

1. Thess. 4. 3. Locus est, qui vtrunque causam complectitur, hoc est, Deum iubentem, & vo-

cationis nostræ rationem. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra: vt abstineatis à scortatione, & sciat vnusquisque vestrum suum vas possidere cum sanctificatione & honore, non cum affectu cōcupiscentiæ, quemadmodum & Gentes quæ non nouerunt Deum. Ne quis operat ac fraudet in negotio fratrem suum, propterea quòd vltor est Deus de omnibus his, quemadmodum & antè dixi vobis ac testari sumus. Non enim vocauit nos Deus immūditæ causa, sed ad sanctificationem.

Quo sine facienda sunt?

De finibus iam facile est respondere ex loco Matth. 5.16. & 1. Thess. 4.7.

1. Principalis finis est obedire Deo: deinde accedit gloria Dei, vt glorificent nomen Dei etiam homines ex nostra pia conuersatione. Matth. 5.

2. Alter finis est, Proximi vtilitas, qui nostris operibus indiget, his iuuatur etiam temporali commoda.

Tertius, vt extent fidei nostræ certa signa & testimonia. Nō debet enim esse mortua, sed bonis operibus efficax & fructifera. Arbor non dici potest bona, quæ semper sterilis est: sic de fide iudicandum est.

Quartò, vt vitemus poenas, quas Dominus malè operantibus comminatur. Psal. 38.12. Propter iniquitates corripis homines. Nec simpliciter

citer malè operantibus, sed bona negligentibus: vt Mat. 25. 35. Sitiui & non dedistis mihi potum, &c.

Quintò, vt Spiritum sanctum habitatem in nobis retineamus. Nam vt malefactis amittitur Spiritus sanctus & fides: ita bonis operibus fides alitur, & Spiritus sanctus in nobis exhilaratur. Hinc Eph. 4. 30. inquit, Ne contristetis Spiritum sanctum Dei, per quem obli gnati estis in diem redemptionis. Hi veri sunt fines, non autem vt merito bonorum operum apud Deum iustificemur: id enim solius Christi est beneficium.

LOCVS TERTIVS,

de peccato originali.

Quid est peccatum originale?

Est totius naturæ humanæ deprauatio, ac corruptio. Veteres definierunt, quòd sit carentia iustitiæ originalis, quæ inesse debuit.

Quæ sunt eius partes?

Reatus & propagatio. Reatus dicitur ipsa damnatio & imputatio, quæ nos reos facit iræ Dei. Mali propagatio verò est ipsa corruptio & vitium, quod aliàs vocant peccatum. Quare nò solùm reos nos facit: sed ita deprauat actu, vt tanquam ex fonte infecto scaturiant omnia peccata, qualia sunt ignorantia Dei, contemptus & odium Dei, desperare de gratia Dei,

carere metu Dei, amore & dilectione Dei, con-
sistere suis viribus, aliisque actualia peccata.

Omnesne tenentur peccato originis?

Omnes: quod constat ex Gen. 8. 21. Figmen-
tum cordis humani malum est à pueritia. Psal.
51. 7. In peccato conceptus sum & in iniquita-
te concepit me mea mater. Ephes. 2. 3. Natura
filii iræ. Rom. 5. 12. Mors pertransiit per omnes
homines, in quo omnes peccauerunt, ne infan-
tes excipi possent, addit ver. 14. mortem etiam
in illis regnasse, qui non peccarunt instar trans-
gressions Adæ. Et Ioan. 3. 3. Nisi quis renatus
fuerit è supernis, non potest Regnum Dei vi-
dere. Ex quo sequitur omnes habere vitiosam
originem, quâdo quidem omnibus est necessa-
ria regeneratio.

His accedit ratio quoque ista.

Omne generans generato dat talem natu-
ram, qualem ipsum generans habet: Adam vi-
tiosam & corruptam habet: Ergo talem est no-
bis largitus. Item, Quod natura dat alicui re-
rum generi: id singulis est tribuendum, quæ in
eo genere continentur: Natura nobis dat pec-
catum: Ergo singulis & omnibus dat, qui ab
Adamo descendunt.

Quomodo Papistæ de hoc docent?

Peccatum originis esse conditionem quandam
mortalitatis, non autem corruptionem natu-
ræ. Nos contra docemus esse reuera deprava-
tionem

tionem naturæ & omnium virium in homine. Deinde quòd reuera etiam mereatur mortem æternam, cum illi doceat actualia solùm mortalia esse. Præterea cõcupiscentiam etiam manere, & esse peccatum. Item manere peccatum originis post Baptisimũ. Demum fomitem esse verè peccatum: nec rem quandã mediam.

Responde ergo ad illorum argumenta.

ARGUMENTVM PRIMVM.

Adam pœnitentia emendatus est, & iustificatus fide: Ergo corruptionem non transfudit, sed potius emanatam naturam per pœnitentiam & fide iustificatam.

Respond. Fides & pœnitentia Adæ profuit ad salutem, non autem sustulit corruptionem: sed ne imputaretur. Itaq. sublata est imputatio non vt vitio interea careat: ac qualem ipse habuit, talem etiam posteris transmisit.

Secundo, peccatum est voluntarium: Nascentes non habent adhuc voluntatem: Ergo nec peccatum.

Respond. Maior intelligi debet de actualibus peccatis, in quibus voluntas est. Verùm hic sermo est de naturæ corruptela, non externis actualibus peccatis. Præterea & hoc peccatum non sine voluntate est introductum, cum Adam volens & sciens peccarit. Demum nostra voluntas quoque contaminatur, vt praua

velimus, & odio habeamus honesta, & c.

Tertiò, Filij non debent ferre iniquitatē patris, vt est apud Eze. 18. 20. Ergo posteri nō debent puniri ob delictum Adæ.

Respond. Alia est ratio Dei, alia hominis. In humano iudicio filij non ferunt iniquitatem parentum. At Deus, cui nihil nisi iustum placet, sine externis actionibus punit cordis malitiam. Exempla sunt Sodomitæ, & diluuium, vbi Deus infantes cum adultis punit. Deinde loquitur Ezechiel de pœnis & supplicio, quæ peccatis infliguntur. At nos hîc non de pœnia: sed de ipso peccato, de ipsa actionum causa. In quo loco Deus etiam neminem in æternum damnat, nisi qui iusto iudicio damnatur. Nam cordis peruersitas generalis est.

Quartò, Naturalia nec laudē nec vituperium merentur: Peccatū illud est naturale: Ergo.

Respond. Loquitur sententia illa de corporis vitiis, vt si quis sit claudus, cæcus, luscus, & c. ab his nec boni nec mali dici meremur, cum sint naturæ vitia. Verum aliud est loqui de corruptela naturæ, de fomite & mali traduce. De hac audienda sunt testimonia Scripturæ. Rom. 8. 7. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum: & Eph. 2. 3. Erasmus natura filij iræ, mortui in peccatis. Rom. 5. 12. & vers. 18. Per vniuersum delictum propagatum est malum in omnes homines ad condemnationem.

LOCVS QVARTVS,

de Ecclesia.

Quid est Ecclesia?

Est cœtus fidelium audientium Christi pastoris doctrinam, & vrentium eius Sacramentis, iuxta Symbolum Apostolorum: Credo sanctam & Catholicam Ecclesiam, quæ est sanctorum communio.

Quomodo diuiditur Ecclesia?

In vniuersalem & particularem. Vniuersalis dicitur *καθολικὴ*, quia ex Iudæis præcipue ante Christum natum est collecta, ex Gētibus verò post eius incarnationem. Deinde, quia vbique Gentium est diffusus, secundum Christi mandatum, Ite in mundum vniuersum, Marci ultimo. Demum quia in his terris colligitur vsque ad finem mundi. Durabit enim doctrina Christi, defensio etiã cœtus illius, & dona Spiritus sancti vsque ad seculi consummationem. Matth. 28. 20. Ecce ego vobiscum sum vsq. ad consummationem seculi. & Ioan. 14. 18. Non relinquam vos orphanos, &c.

Particularis Ecclesia dicitur cœtus certi loci & tēporis, qui profitetur veram doctrinam & Sacramenta. Talis Ecclesia erat Corinthiaca, Ephesina, Romana tempore Apostoli Pauli.

Da aliam diuisionem prioris membri.

Vniuersalis, alia est perfecta, alia imperfe-

*Perfe-
cta.*

cta. Perfecta triumphans dicitur, quæ in cœlis iam cum Christo viuit, exempta his terrenis miseriis, quæ iam verè ruga & macula caret.

*Imper-
fecta.*

Imperfecta dicitur, mixta ex bonis & malis, militans in his terris, & gemēs adhuc sub cruce: tendit autem ad illam cœlestem congregationem sanctorum.

*Sunt ne igitur admixti mali in hac
Ecclesia Christi?*

Quatenus militans Ecclesia corpus Christi dicitur, non habet malos coniunctos. Nam mali membra sunt Satanae. Verum quatenus discerni non semper possunt, & Ecclesia dicitur Congregatio externè profitentium doctrinam Christi: eatenus hypocritæ sese commiscunt, nec erumpunt in apertam apostasiã. Sic Christus cœtum docet esse commixtum ex bonis & malis, parabola illa de verriculo missõ in mare, in quo boni & putres pisces cum sordibus contrahuntur: Item de agro zizaniis consperso cum esset tritico consitus, Matt. 13. Et 1. Ioan. 2. 19. de malis & hypocritis agit in Ecclesia: de nobis egressi sunt, cum non essent de nobis.

Ergo mali non sunt etiã in Ecclesia externa.
In Ecclesia quidem sunt, sed nõ sunt de Ecclesia, hoc est, sunt membra Ecclesiae, quæ corpus Christi dicitur. Ratio est, quia sunt membra Satanae: quo distinguitur Ecclesia Christi à malis.

Vbi est Ecclesia?

1. Perfecta in coelis est cum Christo: militās autem in terris non debet certo loco alligari, secundum dictum Christi, Ioan. 4. 21. Veri adoratores nec in hoc monte, nec Hierosolymis: sed in spiritu & veritate.

Deinde non posset esse Catholica, si vni alligaretur loco, vt Donatistæ Africæ. Nam *καθολικὴ* dicitur, quia ex omnibus locis & nationibus colligitur. Præterea Christus iussit vbiq. terrarum docere: Ergo vbiq. sua habet membra: & ob id, vbiq. est Ecclesia Christi per totum mundum dispersa.

An erret Ecclesia.

Quatenus regitur à Spiritu sancto, nō errat: est enim Spiritus veritatis. Sed quia iidem homines etiā manent, humanitas etiā quædam patiūtur: vt exēplo sunt David, Moses, Petrus. Ecclesia Israelis sæpe & grauius errauit: sic Ecclesia militans errare potest.

Quomodo igitur regitur à Spiritu sancto?

Cum audit vocē Domini sui, regitur etiā à Spiritu sancto, vt non erret: sed cum de suo aliquid statuit extra verbum Dei, errori pròxima est. Quare sic verum erit argumentum.

Quæquid regitur à Spiritu sancto non errat, quatenus regitur à Spiritu sancto, & vocem alterius non audit: Ecclesia regitur à Spiritu sancto: Ergo Ecclesia nō errat, quatenus ab eo

regitur, & vocem alterius non audit.

*Obiycio argumentū ex cap. 5. 27. ad Ephes. ubi
Ecclesia Christi dicitur carere ruga & mac-
cula. Sic Cant. 4. Vna est columba mea, per-
fecta mea, &c.*

Respond. Mala est consequentia. Nam Apo-
stolus ibi fines assignat, cur semetipsum tradi-
derit pro sua Ecclesia, nimirum vt illam sancti-
ficaret, mundās eam lauacro aquæ in verbo, vt
illam exhiberet sibi gloriosam, non habentem
maculam aut rugam, aut quicquam tale, sed vt
esset sancta & irreprehensibilis. Hic finis est
passionis Domini. Non autem sequitur, Ergo
in his terris talis est. Perfectio illa quidem hic
incipit, perficienda autem in vita cœlesti, ob
cuius spei certitudinem vtcunque etiā hic per-
fecta dici potest. Sic Solomon loquitur, qualis
habeatur Ecclesia Christi in conspectu eius,
& redemptionis merito, non qualis sit sua na-
tura, quatenus ex hominibus peccatoribus est
collecta.

*Aliud arg. 1. Timoth. 3. 15. dicitur columna
& firmamentum veritatis.*

Respond. Dicitur *σύλος καὶ ἰδρυμα τῆς ἀ-
ληθείας*, propter Christum cui innititur vera
fide & inconcussa constantia. In huius enim
confessione Marpesia caute durior est. Non au-
tem sequitur Ecclesiam proinde sine peccato
esse, aut erroribus non subiectam: nam de Ecclesia

clesia prædicatur καθ' ἑαυτὴν, quãdiu in Chri-
sto Domino perdurat, & quatenus, eatenus est
σῶλος & ἰσχυρῶμα τῆς ἀληθείας.

Quæ sunt nota Ecclesiæ?

Cognoscitur Ecclesia Christi certis argumẽ-
tis & notis.

Primum vbi sana regnat Christi doctrina,
vbi verbum Dei primas tenet, firmissimũ est
signum Ecclesiæ Christi. Ioan. 8. 47. Qui ex
Deo est, verbum Dei audit, & Ioan. 10. 29. O-
ues meæ vocem meam audiunt: & Ioan. 18. 37.
Qui ex veritate est, audit vocem meam.

2. Alterum signum Ecclesiæ est Sacramen-
torũ Christi administratio: Baptismus & Coe-
na in hoc constituta sunt inter alios fines, vt dẽ-
stinguerent Christi Ecclesiã ab aliis coetibus,
Vbi ergo illa purẽ administrantur, veræ Eccle-
siæ notam esse scias. Accedunt deinde aliæ vir-
tutes & dona Spiritus sancti, vt est vera poen-
itentia, vera dilectio, vera adoratio, vnionis &
veritatis studium. Ioan. 14. 16. Rogabo Patrẽ
& alium Cõsolatorem dabit vobis, vt maneat
vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quẽ
mundus non potest accipere, &c.

LOCVS QVINTVS, DE
coniugio Sacerdotum.

*Licet ne ministris verbi Dei contrahere ma-
trimonium.*

Maximẽ licet.

Vnde probabis?

Primum à definitione matrimonii, quod est mariti & vxoris honesta copulatio ab ipso Deo instituta Ge. 2. 22. Mat. 19. 5. confirmatur à Christo sine exceptione: Ergo Ministris etiã licet. *Datum est illud præceptum multitudini hominum, at nõ ad singulos pertinet, vt agricultura necessaria est, non tamen necessum omnes esse agricolas.*

Respond. Verum illud est, Sic non necessum est Ministrum esse vxoratum, licitum tamen hinc esse constat, cum nulla exceptione ab hac lege sint exempti.

Habesne Scripturæ etiam testimonia?

Habeo, i. Tim. 3. 2. vbi ministrorum canon describitur, etiam id habetur, Vt sit vnus vxoris maritus: quod non sic accipimus quasi necessarium iudicemus ducere vxorem: sed vt constet illi esse liberum, nec more Iudæorum plures quoque quàm vnã vnõ tempore habere debet. Interea si quis castè sine vxore possit viuere, vtique honestè is faciet, abstinendo.

Habes alia etiam testimonia?

Apostolus Paulus 1. Cor. 9. 5. inquit, An non habemus potestatem fororem mulierem circumducendi, quemadmodum & ceteri Apostoli, & fratres Domini & Cephas? Et ad Hebr. 13. 4. scribitur, Honorabile est inter omnes

omnes coniugium, & cubile impollutum: scortatores autem & adulteros iudicabit Deus.

Habes etiam exempla?

Habeo Mar. 1. 30. legitur de Petro, quod habuerit. Sic Matth. 8. 14. Christus focrum Petri liberat à febre: fuit igitur vxoratus.

Et Paul. Philipp. 4. 3. Comparem germanam agnoscit, quæ de vxore legitima dixit.

Ac de Petro habetur illud insigne dictum ad vxorem, quæ cum ad martyrium duceretur, inquit, O coniunx, memeto Domini. Eusebius lib. 3. cap. 30.

In Synodo Nicena, Paphnutius confessor Synodo sua fit, ne sacerdotibus negaretur matrimonium, & eius sententia obtinuit.

Et Apost. 1. Tim. 4. 3. manifestè recenset inter dogmata erronea, nuptias prohibere. In veteri Testameto sacerdotes maritati erant. Leu. 21. 13. Eze. 44. 21. & Græcæ Ecclesiæ in eo semper Romani restiterunt.

Circa

annua

Domini.

313.

Dist. 38.

LOCVS SEXTVS DE

numero Sacramentorum.

Quid significat vox Sacramenti?

Apud prophanos scriptores significat obligationem militarem iuramento confirmatam. Hinc militare Sacramentum. Et Iurisperiti sacramentum vocant certos asses in litibus depositos apud pontem. De quo Varro sic scri-

H.ii.

bit lib. 4. de Ling. Latin. Qui petebat & is qui inficiabatur de aliis rebus vtrinque quingētos æris ad pontem deponebant: de aliis item rebus certum numerū assium. Qui iudicio autē vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat. Victi (asses) ad ærarium redibant, id est, victus ex pecunia quam deposuerat, mulctabatur in poenam iniustæ litigationis, qui ærario cedebat.

Quid Theologis significat Sacramentum?

Primum significat mysterium. Sic Ephes. 5. 32. de coniugali amore loquens ait Apostolus, Hoc sacramentum magnum est, verum loquor de Christo & Ecclesia. vbi in Græco est vox *μυστήριον*. Sic Augustinus mysticas interpretationes vocat sacramenta, vbi à sensu historico receditur: & ipsam allegoriam appellat sacramentum figuratum; vt ex explicatione Psal. 103. 3. in illa verba, ascendit super pennas ventorum. Verum in præsentī quæstione sacramentum vocant Theologi ceremoniā à Christo institutam in locum sacramentorum veteris Testamenti, habentem signum externū internæ gratiæ, h. e. reconciliationis, qua Christus nos Deo reconciliauit, & quæ per Euangelium prædicatur.

De fine Sacramentorum breuius.

Sacramentum est invisibilis gratiæ visibilis forma.

Quot

Quot sunt Sacramenta?

Scholastici septem enumerant: alii tria, nos solum duo agnoscimus.

Quae sunt illa?

Baptismus & Coena Domini. Quibus addunt Papistæ, Ordinem, Confirmationem, Vocationem, Pœnitentiam, & Matrimonium.

Cur tantum duo sunt?

Primum, quia Christus solum duo hæc instituit, Baptismum dico, & Coenam Domini, cæque suæ Ecclesiæ reliquit celebranda?

Vbi instituit.

Baptismum instituit Matt. 28. 19. Eûtes, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filii, & Spiritus sancti. Sic Marc. 16. 15. Ite in mundum vniuersum, & prædicate Evangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.

Coenam verò, Matt. 26. 17. Mar. 14. 12. Luc. 22. 7. quam institutionem repetit Apostolus 1. Cor. 11. 23.

Affer aliam rationem, cur tantum sint duo Sacramenta.

Quòd tantum duo sint Sacramenta in Ecclesia Christi admittenda præter rationem prædictam potest etiam ex eo probari, quòd definitio Sacramenti aliis non cõpetat: ac demum quia Veteres etiam videntur non plura agnosuisse.

Quomodo à definitione Sacramenti prob. as?

*De con-
sacr. di-
stinc. 2.
can.*

*Sacrifi-
cium.*

*Tract.
80. in
Ioan.*

Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma. Qua definitione volunt exprimere in Sacramento oportere duo esse, visibilem formam, quæ sensibus oculorum obiecta sit. Alterum dicitur inuisibilis gratia, hoc est, promissio signis addita. Sic Augustinus inquit, Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum. Verbum est institutio Christi: Elementum autem symbola externa quibus est annexa certa promissio. Hæc solùm cõpetunt Cœnæ & Baptismo: cum reliqua nec verbum, hoc est, institutionem Christi habeant, nec signa externa gratiæ, hoc est, reconciliationis, qua Deo per Christum sumus reconciliati: quæ signa prædicatione Euangelii sunt annexa ministerio.

Quot agnoscunt Veteres Sacramenta?

Duo quoque vera agnoscunt. Augustin. Epistola 118. ad Ianuariũ inquit, Christus Sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis, societate noui populi colligauit. Sicut Baptismus Trinitatis consecratus: & communicatio corporis & sanguinis ipsius. Et lib. 3. de doctrina Christi. cap. 9. Nec eorũ signorũ quæ iam intelligimus, operatione graui onerati sumus. Sed quædam pauca pro multis, eadẽque factu facillima & intellectu augustissima, & obseruatione castissima, ipse Dominus & Apostolica tradi-
dit

dit disciplina, sicut est Baptismi sacramentum,
& celebratio corporis & sanguinis Domini.

Ambrosius in libro de Sacramentis tantum
duo quoque habet, Baptismum & Eucharis-
tiam.

LOCVS SEPTIMVS,

de inuocatione sanctorum.

Quos vocas hęc sanctos?

Respond. In hac quæstione sancti dicuntur
defuncti & mortui fideles, vt sunt Apostoli,
Martyres, & alii pii in vera fide mortui.

Habētne Scriptura alios etiam sanctos?

Scriptura sanctos vocat etiam fideles in hac
vita. Sic Apostolus Romanis scribens, statim
in inscriptione dicit, *ἐλθὲ τοῖς ἀγίοις*, id est, voca-
tis sanctis. 1. Cor. 1. 2. *κλητοῖς ἀγίοις*: & in 2. Cor.
1. 1. *σὺν τοῖς ἀγίοις πάντων*, cum omnibus sanctis
qui sunt in tota Achaia. Ad Philip. 1. 1. *πᾶσι τοῖς
ἀγίοις*. Ad Col. 1. 2. Sanctis qui sunt in Colossis
& fidelibus fratribus.

Orāntne hi sancti pro nobis?

Orant hi pro nobis: & vt id faciant etiā at-
que etiam flagitandum est. Iacob. 5. 16. *Orate
pro vobis inuicē, vt sani sitis: multum enim va-
let deprecatio iusti efficax.* Sic Paul. Philip. 1.
4. pro Philippensibus orauit, vt in cognitione
veritatis permaneret. Et de Colossensibus ait,
Colos. 1. 9. *Non desinimus pro vobis orare, &*

poscere, vt impleamini agnitione. Et Col. 4. 3. petit, vt simul pro ipso etiam orent, Orantes simul etiam pro nobis. Et 2. Thess. 3. 1. Quod superest orate fratres pro nobis. 1. Timoth. 2. 1. Pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus in eminentia cōstitutis. Hunc morem habuit Ecclesia semper in veteri Testamento, vt est videre in historia Abrahæ orantis pro Sodomitibus, Gen. 18. 27. Prophetæ orant pro peccatis populi Dei. Moses pro populo orat. Exo. 17. 11. Iob pro amicis. 42. 9. Apostoli etiam idē fecere, vt est videre Act. 8. 15. & 12. 5.

Orántne mortui pro nobis?

Id probari ex sacris literis non potest: Et D. Augustinus in hac quæstione cū multū laboraret, tamen fatetur spiritus defunctorum ibi esse, vbi non videant quæcunque aguntur aut eueniunt in ista vita hominibus. Et paulò post subiicit, Proinde fatendū est nescire mortuos quid hīc agatur. Ac de matre sua eleganter inquit: Si rebus viuentiū interessent animæ mortuorum, & ipsæ nos, quando eas videmus, alloquerentur in somniis, vt de aliis taceam, me ipsum pia mater nocte nulla deseret, quæ terra marique sequuta est, vt mecum viueret. Absit enim, vt sit facta vita feliciore crudelis. Quòd si igitur rebus humanis non interfunt, & insuper nesciūt quid hīc agatur, inuocandi nō sunt.

Quomodo

*Quomodo igitur diues rogat pro fratribus
suis quinque? Luc. 16. 27.*

Primum diues quidem rogat, sed nihil impetrat. Præterea diues illic nescit quid fratres agant in hac vita. Adde quòd narratio hæc est *καὶ ὁ εὐθεῖος*, non historia rei gestæ. Itaque tantum abest, vt intercessionem sanctorum tueatur, vt eam etiam impugnet.

Centurio Luc. 7. 3. mittit seniores, qui pro puero paralytico intercedant.

Matth. cap. 8. 5. hoc factum scribit ab ipso Centurione. Lucas missos prius seniores habet. Sed nihil ad inuocationem sanctorum post hanc vitam. Nam in hac vita id fieri debere libenter concedimus.

Angeli intelligunt res mortalium: Ergo anima quoque intelligunt.

Alia est Angelorum ratio, qui sunt spiritus ministratorii ad salutem electorū missi, Heb. 1. 14. Ideoque his vt ministris & ad ministerium ipsorum necessaria multa reuelantur. Non sic de animabus fidelium statui debet, quæ ministri viuentiū non sunt, nec mittuntur, vt Angeli ad homines.

Atqui in hac vita pro suis orarunt: Ergo multo magis iam in statu perfecto.

Mala est consequentia. Conditio vitæ huius id habet, vt pro nobis mutuò oremus, Cui accedit expressum verbū, Iacobi 5. 16. Sed vitæ

beatæ status in cœlis nihil tale habet in sacris literis. Deinde non sequitur, Hic orarunt pro piis: Ergo illic idem præstabunt: alioquin nobiscum etiam stebunt, vigilabunt, ieiunabunt: quæ partim in vitam beatam non cadunt, partim non locum habent.

Cur igitur non sunt inuocandi?

Primum quia in sacris literis cuius rei non habemus testimonia Sancti Patres non aliquæ inuocarunt ex Patribus, sed ipsum Deum Creatorem cœli & terre.

Deinde quia Christus hunc unum nobis inuocandum proponit: idem faciunt Apostoli. Patrem inuocandum per Iesum Christum Filium eius ex Spiritu sancto, qui suos illuminat in inuocatione.

Tertio, detrahit hæc doctrina merito & dignitati Christi, hic enim Mediator est constitutus inter Deum & homines. 1. Tim. 2. 5. Unus Mediator est Dei, & hominum, homo Iesus Christus. Et 1. Ioan. 2. 1. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum iustam, qui est propitiatio pro peccatis nostris. Rom. 8. 3. 4. Ad dextram Patris interpellat pro nobis. Heb. 7. 25. Saluare potest in perpetuum accedentes ad Deum per ipsum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.

Præterea inuocatio simul habet cõiunctum cultum: vnde sequitur, Solus Deus est colendus:

Ergo

Ergo idem solus inuocādus in necessitatibus: hinc Christus Mat. 4. 10. dicit Satiā: Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles, Deut. 6. 13. quia inuocatio pars est cultus Diuini.

Quintò iuuare non possunt.

Deinde nec constat eos res nostras intelligere.

Praeterea constat etiam gratas non esse illis preces ad eos suas, cū voluntati Dei repugnent.

Denique non constat eos pro nobis orare.

Quibus omnibus maxima illa est, Deum solum velle inuocari. Deut. 6. 13. Dominum Deū tuum inuocabis, & illum coles: non sunt igitur inuocandi sancti.

LOCVS OCTAVVS,

de Purgatorio.

Quid vocant Purgatorium?

Medium locum inter vitam æternam, & cōdemnationem extremam, in quo animæ defunctorum continentur purgandæ & expiandæ à ceris delictis, pro quibus hęc diuinæ iustitiæ satisfactum non sit.

Estne purgatorium?

Non est aliud, quàm quod in hac vita patimur. Illud verò post hanc vitam ex sacris literis confirmari non potest. Sed est superstitio

ex Gentilismo in Christianismum ascita: quæ ex Virgilio & Platone videtur deriuata. Plato in Phædone affirmat animas apud inferos purgari, & esse quædam *ἰάσιμα ἀμαρτημάτων*, quæ certo temporis spatio deleri possit in palude Acherusia, intercessione etiam eorum, in quos illi peccauerunt in vita. Qui verò videntur *ἀνιάτως ἔχειν ὅτι τὰ μεγάθη τῶν ἀμαρτημάτων, τέτυκς ἢ ἀπολακῆς μοῖρα ρίπτει εἰς τὸ τάρταρον, ὃθεν ἔποτε ἐμβαίνουσιν.* Et lib. 2. Politic. affirmat esse *τελετὰς, αἵ τῶν ἐκεί κακῶν ἀπολύουσι ἡμᾶς.* Et lib. 2. Politi. pœnas decernit, & quomodo ac quando ab his tandem liberentur.

Cur est excogitatum purgatorium?

Gentes confinxerunt ad terrēdos homines, & coercēdos à sceleribus. Christiani hoc prætextu abusi sunt ad quæstum. Viderunt enim rem esse lucrosam, si persuaderent hominibus post hanc vitam quædam deleri peccata posse intercessionibus & precibus viuorum pro defunctis. Et quia ex inferno nō est liberatio, instituerunt homines astuti ignem purgatoriū, qui extingui posset precibus & intercessione aliorum pecunia redemptis.

Hinc *λύσεις καὶ καθαρμαὶ* animarum ex purgatorio magno applausu excipiuntur & audiuntur quotidie.

Vnde confirmant illud?

Non

Non habent directa testimonia. Quare ex consequenti hoc conantur probare.

Primum Lazari historiam, & diuitis, Luc. 16. 17. quidam purgatorio accommodant. Verum cum diues nihil impetrat, nec pro se, nec pro fratribus, satis ostendit locus poenas post hanc vitam insolubiles esse. Minus ad eius defensionem facit historia alterius Lazari, Ioã. 11. 1.

Quid ad locum Matth. 5. 26. Nō exhibis, donec solueris vltimum quadrantem.

Nego consequentiam. Nā illis probandum est hīc loqui Christum de purgatorio, quod nō possunt. Deinde in eo falsa est collectio, quod colligunt: Ergo aliqui hinc exhibunt, qui scilicet quadrantem vltimum soluerint. Loquitur autē Christus de recōciliatione fraterna in hac vita, in qua dum nolumus reconciliari, carcer ille nos manet extra hanc vitam, hoc est æterna damnatio: quem non exhibis, donec solueris vltimū quadrantem, hoc est, nunquā. sic enim vox (donec) accipi debet. quod confirmat ratio, Nūquā sunt soluedo: Ergo: nunquā inde exhibunt.

Quid ad locum Mat. 12. 32. de peccato in Spiritum sanctum, quod nec hic nec in futuro seculo remittitur. Ergo quadam hīc, quadam illic remittuntur.

Primum locus nō confirmat purgatorium: quia in purgatorio aiunt deleri poenas: culpam autem in hac vita remitti. At Christus illic

loquitur de culpa peccati, non de pœna: Ergo ad purgatorium nihil facit.

Deinde falsa est collectio: Christus enim ostendit peccatum esse quoddam, quod nunquã remittitur: aliud esse quod hãc tantũ remittitur. Proben̄t illi tertium, ergo quædam illic remittuntur, quod falsum est. Absurdum enim est argumentum: quædam peccata post hanc vitam non remittuntur: ergo quædam post hanc vitam remittuntur: sed esse remissionem quorundam in hac vita inferri potest.

Quid ad locum 1. Cor. 3. 13. Cuiusque opus quale sit, ignis probabit?

Ignis apud Apostolum potest esse afflictio & crux per quam Dominus suos examinat. Sic enim Chrysoſtomus & Augustinus locum hũc intelligunt. Alii per ignem hunc, intelligunt examen Spiritus sancti. Quod autem ad purgatorium hic ignis nihil faciat, ex verbis Apostoli ostendi potest, qui dicit *in aſu eſt*, quale sit ignis probabit: at Apostolorum & Prophetarum opera purgatorius ignis non probabit: Ergo de alio quam purgatorii igne loquitur Apostolus.

At veteres sic crediderunt, & anti-
qua est illa opinio.

Bedam, Gregorium, Ambrosium, aliosque citant huius ignis defensores. Sed eis opponi potest Orientalis Ecclesia, quæ semper repu-

drauit

diavit hoc dogma vsque ad Eugeniũ quartũ, sub quo vix tãdem subscripsere: sed ab eo tempore statim capta est à Turcis Constantinopolis, & euersum Imperium in Oriente. Chrysostomus in cap. 12. Mat. sic de ea re loquitur, Omnium hominum alii & hęc & illic supplicia dabunt. Alii in præsenti tantũ vita: alii in futura tantũ. Hęc & illic Sodomitæ. In hac tantũ fornicator Corinthius. Illic tantũ vt diues in inferno. Cyprianus Tract. 1. contra Demetriadem, Quando hinc excessum fuerit, nullus iam locus pœnitentiæ est nullus satisfactionis effectus. Hęc vita amittitur, aut tenetur: hęc salutis æternæ cultu Dei, & fructu fidei prouidetur. Et Chrysost. Veniet enim hora, quando theatrum vitæ huius soluetur, & nullus postea certabit. Non est post huius vitæ finem negotiatio.

Potestne etiam ratione euerri hic ignis?

Potest. Christus inquit, Non exhibis, donec soluas vltimum quadrantem. Vbi soluendum est, non prodest intercessio, & preces nihil efficiunt: at qui solutio exigitur: Ergo preces tolluntur & intercessio.

Deinde si pœnis animæ possent purgari, tũ maximæ pœnæ maximè purgarent: at hoc falsum est. Nã inferni pœnæ cum sint maximæ, tamen non expiant nec purgant: Ergo nec leuioribus pœnis animæ post hanc vitam pur-

gari possunt.

Tertio, Omnes fideles hinc migrant rectè in vitam æternam, nec veniunt in vllum iudicium: at purgatorium iudicium est: Ergo in illud nemo venit. Ioã. 5. 24 Qui credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium nõ veniet: Qui autem non credit, iam condemnatus est: Ergo nullus est medius locus inter vitam æternam & damnationem, &c.

Ex tertia classe locorum aliarum sectarum nostri temporis, loci aliquot.

DE VBIQVITATE, LOCUS PRIMUS.

Quid vocant Vbiquitatem?

VBique præsentiam carnis cum verbo. Ad 20c enim sumpsit humanam naturam in vnionem personalem, nullis (vt loquuntur) locorum spaciis separandam.

Quomodo est vbique Christus?

Secundùm Diuinitatem, sicut dicit August. Christum vbique totum præsentem esse non dubites tanquam Deum: & in eodem templo Dei esse tanquam inhabitantem Deum: in loco aliquo coeli, propter veri corporis modum. Epist. 57.

Quare secundùm humanitatem non vbique esse dicendus est?

Quia

Quia veritas corporis humani nō fert illam ubi-
 quitatem, cui immortalitatem quidem de-
 dit, sed naturam non abstulit. Cū autem cre-
 damus veram humanā in Christo naturam ma-
 nere: consequitur corpus Christi non esse vbi-
 que, sed manere *αὐτὸ πᾶσι*.

*Augo.
epist. 57.*

Deinde Angeli de Christi resuscitato cor-
 pore, manifestè dicunt, Non est hīc: Ergo vbi-
 que non erat, Matth. 28. 6.

3. Item ascendit ad cœlos: quem articulū ve-
 teres omnes de loco certo intelligunt: Ergo v-
 bique non est.

4. Item me non semper habebitis, Matt. 26.
 II. de corporali absentia intelligitur: cū vt
 Deum, sint Christum semper habituri.

5. Repugnat illa sentētia articulo fidei, quo
 credimus Christum venturum ex cœlo, quò a-
 scendit, Iudicem viuorum & mortuorum. Ne-
 mo autem venire dicitur in illa loca, in quibus
 iam est: sed in illa à quibus absumus antequam
 veniamus. Vide August. epist. 57. in qua elegan-
 ter inter cœtera inquit, Cauendum est, ne ita
 astruamus diuinitatem hominis, vt veritatem
 corporis auferamus.

Quid respondes illorum rationibus?

Ἀσυλλόγηστα adferunt multa & quædam e-
 tiam *ἀόυσατα*.

Diuinitas Christi est vbi que: igitur & huma-
 nitas vbi que esse debet. Cōsequens probāt &

*personali vnione diuina & humane nature
qua effici putāt, vt vel λόγος cum carne conti-
neatur loco: vel caro cum verbo vbiq̄ue sit.*

Sed hoc argumentum iam pridē soluit Au-
gustinus, epist. 57. Vna persona Deus & homo
est, & vtrunque est vnus Christus Iesus, vbiq̄
per id quod Deus est: in cœlo autem per id
quod homo. Deinde non est consequens, vt id
quod in Deo est, ita sit vbiq̄ue vt Deus. Non
enim sic extēditur humanitas vt diuinitas, nec
id derogat personali vnioni.

*2. Sed obijciunt, Non est Emanuel Christus
nisi vbiq̄ue corpus humanum esse debuerit.*

*Esa. 7.
14.*

Non concludit argumentum. Christus est
Emanuel: Ergo vbiq̄ue est diffusa humanitas,
cūm alia sit ratio huius appellationis. Ema-
nuel dicitur Christus, quia in illo nobis recon-
ciliatus est Deus, & quia non Angeli, sed homi-
nis assumpsit naturam, per quam nos Deo con-
sociavit, & ad dextram Dei carnem nostram
exaltauit. Non autem vt ob id vbiq̄ue esset.

*3. Quæcūq̄. Pater facit, eadē quoque Filius
facit: sed Pater præsens gubernat omnia: Ergo
Filius quoque. Dedit. n. Pater Regnum Filio.*

Nihil illa concludunt de corporali præsen-
tia & vbiq̄uitate, cūm sit illa *φυλακτικὴ*, qua
Christus etiam omnibus rebus conditis adest
vt Deus. Præterea vt saluator fidelibus singu-
lariter

lariter adest vt Redemptor, quos suo tuetur spiritu, & in omnem veritatem gubernat.

4. *Humana natura capax est diuina, salua sua essentia: Ergo etiam capax est omnipresentia.*

Verum est argumentū, nec quicquā absurdū infert in eodē sēsu. Nā diuinitatis est capax: sic omni præsentiæ, sed diuinitatis ita vt ipsa nō diuina, sed humana sit: sic omnipræsentiæ, vt ipsa nō omnipræsēs, sed alicubi præsēs existat.

5. *Λόγος est omnipræsens: Caro Christi est capax λόγου: Ergo est etiam omnipræsens.*

Male conclusio infertur: sic autē colligi debet: Ergo caro Christi est capax omnipræsentiæ, quod verum est. Vt enim capit λόγον sic, vt interea caro Christi non sit λόγος: sic capit omnipræsentiā, vt interea caro non sit vbiq. Sic homo capit visum, & ipsam mentē, quæ vbiq. discurret, vt tamen homo non sit corporaliter, vbi mente vagatur.

6. *Finitum capit infinitum, vt humanitas diuinitatem: Ergo vbiuitatem quoque.*

Finitum, quatenus finitum est, non capit infinitum, si magnitudines respicias. In qualitatibus autem & potentiis finitum infinitum capere potest: Sic hominis mens Deum capit, finita potentia, infinitam. Nō sequitur autem, vt eodem pacto extendatur, vt vbiq. sit mēs hominis, vbi Deus est. Sic vnitur diuinitas naturæ: vtraq. interim retinet suas proprietates.

Nec huc pertinet, Zelus Domini zebaoth fecit.

7. *Homo Christus est omnipræsens, alioqui soli Christo non competit illud, Verbum caro factum est.*

Nego consequens. Nam vera est illa sententia, λόγος σὰρξ ἐγένετο, Verbum caro factum est: quia λόγος de solo Filio Dei intelligitur, nec vllis creaturis hic tribui potest. Carnem autem fieri, hominis quoque est: sed hoc pacto solius Christi est sine peccato, sine semine viri, vt duas naturas diuersas humanā & diuinā vnio personali copulare in vnum Christum Iesum, Dei Filium.

8. *Obijciunt locum Cyrilli, Verbum humanitati iunctum, totum in seipsum ita reduxit, vt indigentia vite possit viuificare.*

Nihil absurdi dicit Cyrillus, & hęc opinionem minimè confirmat: nā diuinitati vel Verbo totum hoc tribuit, non humanitati. Deinde de tota persona intelligit vim illam viuificantem illa quæ vita indigent. Sic enim Mediator est. Sed quid illa ad Vbiquitatem?

9. *Reliqua argumēta leuiora sūt, vt quod dicunt, Nomen Christi supra omne nomen esse, ac nomina habere res ipsas.*

10. *Item quòd Christo datus sit Spiritus nō ad mensuram.*

11. *Item*

11. Item quòd omnes thesauri sapientie & scientie in eo sint reconditi.

12. Item remittere peccatum esse infinite potentie.

13. Et quia omnipotens sit homo Christus: Ergo etiam omnipræsens. Quæ nihil attinet prolixius confutare.

Responsum est ad hæc satis iam à multis. Ac miraculum est, cum præsentiam hanc non localem, non corporalem asserant, sed quæ incarnationi Domini nostri Iesu Christi competit, & quam exigit unio naturæ humanæ & diuinæ, quomodo seipsum non evertant. De corporali disserunt omnipræsentia, & corpori negant locum, sed & corporalem præsentiam.

LOCVS SECVNDVS, DE Mediatore Christo.

Quid significat vox Mediatoris?

Significat officium personæ Christi, quod inter dissidentes duas partes obire debet. Dissidetes partes sunt Deus, & humanum genus: has partes Christus reconciliare debuit, ut homo Deo suo restitueretur, & Deus homini placaretur.

Quomodo Christus est Mediator?

Veteres quosdam referunt, qui Christum dicerent Mediatorem esse solum secundum humanitatem: in qua sententia sunt ferè omnes scholastici doctores, ut est Magister sententiarum. 3. distinct. 19. Thomas Aquinas Bonaventura, & compilerator Gab. Biel. Hodie quoque renouatur hoc dogma à quibusdam contentionis magis studio, quam ædificatiõis fructu. Nos hanc veram statuimus esse sententiam, Christum Mediatorem esse secundum vtranque naturam, humanam scilicet, & diuinam.

Ostende igitur, quomodo Christus sit Mediator secundum vtranque naturam?

Primum, Scripturam loquens de Mediatore Christo totam nobis personam proponit, diuina & humana natura constantem. Sic Eph. 1. 4. In Christo nos electos dicit, antequam iacerentur fundamenta mundi: quæ non ad solum hominem Christum possunt referri. Et 1. Cor. 1. 30. Christus factus à Deo nobis sapientia, iustitia, sanctificatio, redemptio, &c. Roman. 3. 25. Quem proposuit reconciliatorem, per fidem in illius sanguine. Personam Christi mediaticam constituit, proprietate humanitatis assignata. Sic Rom. 5. 8. Christus pro nobis mortuus est. Rom. 8. 34. Pro nobis intercedit. Heb. 7. 25. Semper viuens in hoc: ut intercedat pro illis. Heb. 9. 24. Apparet in conspectu Dei pro nobis, &c.

Deinde

Deinde Christus Mediator vt Deus inuocatur, non solum vt homo. Secundum vtranque igitur naturam Mediator est, alioquin inuocatio per Filium Dei apud Patrem erraret.

Tertio, Christus ipse, vt Mediatorem se secundum vtranque naturam mundo proponit. Matt. 11. 28. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, &c. vox est Mediatoris *ναὶ ἐπινοουμένου*, qui nobis totam suam personam reconciliatricem promittit. Et Ioan. 16. 23. Quæcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis: expressè diuinam naturam includit inuocatione & officio mediationis. Non enim in nomine Christi hominis solum inuocari vult.

4. Et vox Patris Mediatorem Filium suum proponit mundo, Hic est Filius meus dilectus, *ὁ ὡς εἶδ' οὐκ ἔγωγε*, Mar. 1. 11. Luc. 3. 22 Mat. 3. 17. & 17.

5. additur mandatum, Ipsum audite. Ita Luc. 9. 35. In quibus manifestè Christus Dei Filius *μεινόντος* proponitur, in quo Deo reconciliatus est mundus.

Da eiusdem rei testimonia ex Patribus?

Cyrilli est illustris locus lib. 12. Thesauri, cap. 10. Mediator Dei & hominum Iesus Christus est 1. Tim 2. 5. Non solum quia reconciliavit homines Deo: sed etiam quia naturaliter & substantialiter, & Deus & homo in vna hypostasi est. Hoc enim modo naturam nostram

fibi Deus reconciliauit. Nam aliter, quomodo vnum Mediatorem Christum Paulus dixisset? Et mox idem subiicit, Sed modum quoque perstringere non alienum est. Quod igitur quædam sibi sicut medium coniungit, ab utroque necessariò tangitur: & hoc modo diuersa per medium coniunguntur. Est autem Christus Mediator Dei & hominum, quia in eo vno, Deus & homo coniunguntur. Non est tamen ipse aliquid tertium præter Deum & hominem, sed verè Deus & verè homo. Ipse enim est pax nostra.

Iustinus Martyr T. 3. fol. 16.

Christi duas naturas in vna persona non diuidit, sed simpliciter redemptionis & mediatio- nis munus personæ tribuit. Quatenus homo, inquit, cum sine crimine vitam innocenter egit, tum voluntariam subiit mortem, &c. Quatenus verò Deus, & quod solutum erat restituit, & mortem ipsam prorsus soluit.

Epiphanius fol. 433. in Græco.

Συνὴν γὰρ καὶ ἡ θεϊότης καὶ ἡ ἐνανθρώπησις ὅτε ἐπιτὰς σαυρῶν ἔπαχε μὲν χεῖρος ἁρκί' ἀπαθῆς ὅ ἔμεινε θεϊότητι ἵνα πῶ διαψῶσι μὴκέτι ἐν ἁρκί' μόνον ἔχων, ἀλλὰ ἐν τῇ θεϊότητι καὶ ἵνα ἐν τῇ θεϊότητι καὶ ἐν τῇ ἁρκί' κατ' ἀμφοῖν ἡμῶν σωτηρία γίνηται. Id est, Simul enim erat & diuinitas & humanitas, quando in cruce passus est Christus in carne:

in carne: impatibilis autem mansit diuinitate: vt iustitiam non ampliùs solùm in carne haberemus, sed etiã in diuinitate: & vt in diuinitate & in carne secundùm vtrunque nobis salus efficeretur.

Augustinus T. I. fol. 184.

Mediator Dei & hominum, quia Deus cum Lib. 1. confes. cap. 42. & in Homil. de ouib. Christi. cap. 12. Patre, homo cum hominibus. Non mediator homo præter Deitatem. Non mediator Deus præter humanitatem. Ecce mediator, Diuinitas sine humanitate non est mediatrix: Humanitas sine diuinitate non est mediatrix. Sed inter diuinitatem solam, & humanitatem solam, mediatrix & humana diuinitas, & diuina humanitas Christi, &c.

Ambrosius 1. Tim. 2. 5.

Vt mediator esset Dei & hominum, homo Christus Iesus, id est, non sine diuinitate, quia in Deo homo erat, & Deus in homine, vt ex vtroque esset mediator, & vtrunque reconciliaret in primum hoc fecit, &c.

RESPONDE AD ILLO- rum argumenta.

1. Nullus dissidentium potest esse mediator: sed Christus secundùm diuinitatem est altera pars dissidentium: Ergo secundùm diuinitatem Christus non potest esse mediator.

Respond, ad singula membra: Maior vera

est, addito προσκατηγοριδιώ, scilicet quatenus
offensus est, & offensam retinet implacabiliter.
Interea potest offensa persona de iure suo ce-
dere, & mitigationem iuris promouere, & æ-
quali personæ similiter offensæ pro offenden-
te inferiori satisfacere.

Minor iam facile solui potest. Christus se-
cundum diuinitatem est quidem altera dissi-
dentium pars, quia vnus & idem cum Deo Pa-
tre & Spiritu sancto Deus est. Sed ob id λό-
γος est, & non Pater, vt esset μεσιτης. Ideoque
de iure suo cedit, & partes nostras adiuuat apud
Deum Patrem, satisfaciendo, & intercedendo.
Nec fingenda est tota Trinitas sic implacabi-
lis, vt nolit nostras adiuuare & promouere par-
tes. Quare sic conclude:

Nullus dissidentium potest esse Mediator,
quatenus offensus est, & offensam implacabili-
ter retinet: sed Christus secundum diuinitatē
est offensus cum Deo Patre, & Spiritu sancto:
Offensam autem implacabiliter non retinet
Trinitas εν τω λόγω: Ergo Christus secundum
Diuinitatem etiam potest esse Mediator apud
Deum Patrem, vt interea maneat æqualis &
ὁμοίσιος Deo Patri & Spiritu sancto.

SECUNDVM ARGV- mentum.

2. Opera Trinitatis sunt indiuisa ad extra:
Saluatio

Saluatio est opus Trinitatis: Ergo est indiuisa ad extra, hoc est, ad totam Trinitatem æqualiter pertinet.

Maior vera est, si retineatur personarū proprietates. Minor, saluatio est opus Trinitatis: sed certo ordine Pater saluat, scilicet per Filium quem posuit Mediatorem. Ideo que mediatio ad Filium spectat, non ad Patrem, quamuis tota Trinitas negotium salutis nostræ perficiat.

TERTIVM ARGVMENTVM.

3. Christus secundum Diuinitatē non fuit mediator ante incarnationem: Ergo nec post incarnationem.

Respond. Christus vt ab æterno Filius Dei genitus est à Patre Deo: sic ab æterno ordinatus est mediator. Ideoq. mediatoris officium semper ad $\lambda\omicron\gamma\tau\omicron\upsilon$ pertinuit & non ad Patrem, vel Spiritum sanctū. Eph. 1. Elegit nos in ipso antequam iacerentur fundamenta mundi. Iesus Christus heri & hodie: idem est etiam in secula, Heb. 13. Patefactio autem mediatoris in tempore facta est, ab hinc 1570 anno: ideoque ante incarnationem nondum fuit mundo patefactus mediator, quem in carne postea viderūt homines. Tamē officiū mediationis & patefactionis ad personā $\lambda\omicron\gamma\tau\omicron\upsilon$ pertinebat. Hinc Paul. Patres in deserto bibisse de Petra spiritali. Petra autē fuit Christus 1. Cor. 10, &c.

EXAMEN
 QVARTVM ARGV-
 mentum.

*4. Obiicitur locus 1. Timot. 2. 4. Vnus Deus
 & vnus Mediator Dei & hominum, homo Ie-
 sus Christus.*

Respond. De persona loquitur Apostolus: ideoque Iesum Christum nominat tanquam integram personam. Quod autē addit, Homo Iesus Christus, loquitur de persona Christi patesfacta mundo, & qualis ab hominibus agnoscebatur, vt verus scilicet homo. Interea non voluit excludere diuinitatem: nec admittenda est explicatio illa, Christus homo est Mediator, hoc est, secundum humanitatem tantum. Sed Christus homo Mediator est, hoc est, illa persona quæ verè homo est, & Filius æterni Patris: illa, inquam, persona Mediator est Dei & hominum. Vide Cyril. lib. Thesauri 12, cap. 10. & Ambrosium in hunc locum.

QVINTVM ARGVMENTVM.

5. Si Christus secundum diuinitatem est Mediator: Ergo tota diuinitas erit mediatrix. Quod est absurdum. Apud nullum enim mediare potest.

Respond. Opus salutis ad totā Trinitatem pertinet: sed cū loquimur de mediatione & mediatore, intelligimus officium τῷ λόγῳ. Et
 vera

vera esset collectio: Si tota Trinitas esset vna persona, ita non posset fieri mediatio: Nemo enim apud se pro altero intercedit, nec sibi offert, nec sui est deprecator & mediator. Sed cum tres sint personæ indiuisæ Trinitatis, facile potest intelligi personam Filii Dei, utpote missam à Deo Patre in hunc mundum, mediare & deprecari pro nobis apud Deum Patrem, quæ persona non est Filii, interea manet consubstantialis, æquales gloria & potentia.

LOCVS TERTIVS,

de Trinitate.

Quid significat Trinitas?

Græci *Τριάδα* appellarunt, qua voce expresserunt tres in diuinitate personas consubstantiales, non confusas, seruata substantiæ vnitatem. Inducta fuit pridem à Patribus Niceni concilii, qui postea cum Athanasio Alexandriæ congregati fuere cōtra novos motus Ariandorum, ut est in hist. Tripar. lib. 6 c. 20. fol. 422.

Non significat igitur abstractum numerum, ut *μονὰς καὶ δυὰς*, sed exprimit personas tres vnius substantiæ. Græci dicunt Triadem hîc significare *ὑπαρξίς*, hoc est, rem subsistentem per se, & concretum. Et quia mysterium est à mūdo absconditū, appellarunt *τριάδα, ὑπερθεσμίων, ὑπαρξίς*.

Quid est substantia in Trinitate?

ὄσια est substantia, hoc est, natura diuina & ipsa diuinitas, aut essentia diuina. In summa quicquid commune est tribus personis, id nomine *ὄσιας* Græci expresserunt, Latini substantiam & essentiam vocant. Augustinus tamen cēset rectiūs essentiam dici Latinis, lib. 7. cap. 5. de Trinit. Sed tamen, inquit, siue essentia dicitur quod abusiue, vtrumque ad se dicitur, nō relatiue ad aliquid. Et lib. 5. cap. 8. Essentiam dico, quæ *ὄσια* Græcis dicitur, *μία ὄσια ἁγία ἁπόστασις*, quod est Latine, vnā essentiam, tres substantias.

Quid est persona in Diuinitate?

Personam Latini vocant, quod Græci *ὑπόστασις*, hoc est, substantiam. Augustinus *ὄσια* essentiam vocat: & *ὑπόστασις* substantiam. Iustinus Martyr *ὑπαρξίν* & *ὑπόστασις*, hoc est, personam distinctam ab illis incertis proprietatibus.

Quomodo igitur vnus est & trinus Deus?

Vnus est essentia, hoc est, natura, diuinitate. *ὄσια*, & quicquid naturæ diuinæ propriū, id vnum & simplex est. Sic vna est potentia, vna maiestas, vna æternitas. Damascenus *μία ὄσια μία θεία μία θεότης*.

Trinus verò est respectu personarū, sic tres sunt *ὑπόστασις*, vna verò *ὄσια*, tres personæ, vna autem essentia. Pater enim *ὑπόστασις* est: Filius *ὑπόστασις* est: & Spiritus sanctus *ὑπόστασις*

essentia est, hoc est, persona. Tria sunt ὑποστάσεις, tres ὑπαρξεις, tres personæ tres ὑποστάσεις idem significant. Vna ὑπόστασις, vna natura, vna Diuinitas, vna essentia, idem etiam significant in hac quaestione.

Cur distinctio non in essentia, sed in personis solum admitti debet?

1. Quia diuina natura, hoc est, essentia, ita simplex, perfectum & absolutum est quiddam, vt nullam admittat separationem aut diuisionem, quæ imperfectionis est comes.

Deinde quia diuisione naturæ induceret plures deos, quod absurdum est. Vnum enim est tantum infinitum: & est impossibile plura esse infinita præter vnum. Ita solus Pater esset infinitus: Filius autem & Spiritus sanctus non: & ob id nec Deus quidem. Aut simul infiniti: & ita plura infinita. Quod natura ferre non potest.

Tertiò, non posset ad vnam primam causam resolutio fieri. Oportet enim quod primū est, vnum esse: Deus sua natura & essentia primus est: Ergo & vnus essentia.

Quartò, Deus ita se patefecit. Deuter. 6. 4. Audi Israel, Deus tuus, Dominus vnus est. 1. Cor. 8. 6. Nobis Deus vnus est. Gal. 3. 20. Deus vnus est. Eph. 4. 6. Vnus Deus & Pater omnium. 1. Tim. 2. 5. Vnus Deus, vnus conciliator Dei & hominum. Testimonia illa loquuntur de vnitatem diuinæ naturæ & essentia. Patefecit au-

tem se idem Deus trinū. Matt. 3. 16. in Baptif-
mo Christi Pater loquitur coelitus, coram est
Filius Christus: & descendit Spiritus S. in spē-
cie columbæ. Sic Mat. 28. 19. in institutione Ba-
ptismi, iubentur baptizare in nomine Patris,
Filii, & Spiritus sancti. Ioan. 1. Epist. 5. 7. Tres
sunt in coelo qui testimonium dant. Pater, λό-
γος, & Spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt.

Quæ ergo vera est sententia in hac questione?

Tres personas esse in vna diuina essentia, &
vt Græci dicunt, τρεῖς ἰσως ἄσσει ἐν μίᾳ οὐσίᾳ. Ita
Symbolum Apost. hætenus intellexit Eccle-
sia Christi, Credo in Deum, Patrē scilicet, Fi-
lium, & Spiritum sanctum, hoc est, vnum Deū
natura, Trinum verò personarum respectu. Et
Symbolum Nicenū adiecit vocem ὁμοούσιον, vt
vnitatem naturæ indiuisam trium personarū
exprimeret. Et Athanasii symbolū, rectè Pa-
trem, Filium, & Spiritum sanctum nō tres, sed
vnum Deum vocat: non cōfundentes ἰσως ἄ-
σσει, nec separantes οὐσίαν. Et in hac Trinitate
nihil prius aut posterius, nihil maius aut mi-
nus: sed totæ tres personæ coæternæ sibi sunt
& coæquales: ita vt per omnia & Trinitas in v-
nitate, & vnitas in Trinitate veneranda sit.

LOCVS QVARTVS DE

communicatione Idiomátων.

Quid vocant communicationem Idiomátων?

Vocant

Vocant κοινωσίαν τῶν ἰδιωμάτων: alii ἰδιοποιίαν καὶ κοινοποιίαν ἰδιωμάτων: alii ἀντίδωσιν, hoc est, mutuam largitionem & ἀλλοίωσιν, hoc est, alternationem vocant.

Quid est communicatio idiomatōn?

Est phrasis, in qua proprietates, quæ vni naturæ conueniunt, dicitur de persona Christi in concreto, hoc est, quando vni naturæ improprie tribuitur, quod alterius est proprium in persona Christi.

Quæ sunt idiomata, hoc est, proprietates humane naturæ in Christo?

Nasci, adolescere, flere, dolere, dormire, pati, sitire, esurire, horrere mortem, crucifigi, mori, vulnera in corpore gestare, sepeliri. Hæc & similia conueniunt proprie nō diuinæ naturæ, sed humanæ in Christo.

Quæ sunt proprietates seu idiomata diuinæ naturæ in Christo?

In principio fuisse cum Deo, & apud Deum, assumere carnem seu humanam naturam, impatibilem esse, omnipotentem esse, eadem cum Patre opera facere, ante Abrahamum esse, in cælo fuisse ante incarnationem.

Quomodo iam vnius naturæ idiomata communicantur alteri naturæ?

Primum. Scriptura interdū humanæ naturæ idiomata tribuit diuinæ. Sic Act. 20. 28. Paulus ait ad Ephesinæ Ecclesiæ Presbyteros, Act.

tendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, ad regendum Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Sanguinem habere non diuinæ est naturæ, sed humanæ: tamē diuinæ tribuitur. Eadem phrasī dicimus, Deus natus est, crucifixus est, mortuus est pro nobis, &c.

Secundò, idiomata diuinæ naturæ tribuuntur interdum humanæ: vt Ioan. 3. 13. Nemo ascendit in cœlū, nisi qui descendit de cœlo Filius hominis, qui est in cœlo. Filius hominis vtiq; non erat in cœlo homo Christus ante incarnationem, sed diuinæ erant illa propria.

Tertiò, interdum distinctè de certa natura Scriptura loquitur: vt Rom. 1. 3. Christus natus ex semine David secundum carnem. 1. Pet. 4. 1. Christus passus est carne. Rom. 9. 5. Ex quibus est Christus secundum carnē. & Act. 2. Secundum carnem, κατὰ σάρκα ἀναστῆναι τὸν Χριστόν.

Ad quid prodest hæc doctrina?

Σύγ- Primū prodest ad id, ne in Christo confundamus naturas. Dum enim vtriusque seruamus idiomata, toti personæ tribuitur rectè vniuersæ naturæ proprietates, propter personalem vnionem. Sic Christus passus est, & mortuus, quia verè homo est. Immortalis autem & ἀθάνατος idem, quia idem verè Deus est. Sic D. Hieron. ad Damasum scribens ait, Secundum illud passus est, quod pati poterat: non secundum

dum illam substantiam, quæ assumptæ, sed secundum illam quæ assumpta est. Et Athanasius, cum non posset mori ipse λόγος, corpus quod mori posset sibi assumptum.

Secundò, prodest hæc doctrina ne diuella- Διαίρεσις
σὺν
τῆν
ἐναντιο
ταῦτα
κατὰ
τὴν
ἐκκλῆ
σίαν.
mus personam Christi in duas, & alium putemus Filium Dei esse τὸν λόγον, & alium Filium hominis. Sed in vna & eadem persona Christi duas agnoscamus naturas non confusas.

Vbi locum habet illa communicatio?

Scholastici dicunt, Communicatio locum habet in concreto, non abstracto, hoc est, proprietates naturarum in Christi persona, de Christo valent non in abstracto. Sic Christus est passus, quia idem verè homo fuit. Christus ab æterno fuit, quia idem verè Deus est.

In abstracto autem non fit communicatio idiomatum. Hinc reiiciendæ sunt phrasæ, Diuinitas est mortua, sepulta, &c. Sed in concreto rectè dicitur, Deus est passus, mortuus, &c. hoc est, persona illa Christus, qui verè Deus & homo est.

Quæ sunt idiomata persona Christi?

Officia Christi mediatoris: Qualia sunt. 1. intercedere. 2. orare. 3. offerre mundã hostiam, redimere, &c. Quæ non debent seorsim ad hæc vel illam naturam referri: sed ad personam totam. Hinc illa apud Scholasticos regula: non miscenda officii & naturæ propria.

Officium est redimere, totumq. redemptionis mysteriū, propter quod officium vnio naturarū est facta. Ideoq. orare, intercedere, & offerre mundam hostiam ad totam Christi personam est referendum, non ad humanam naturā solū.

Docētne ita veteres?

Maximè: imprimis verò cōtra hæreses quæ confundebant duas naturas in Christo, quem admodum Eutyches, qui ex duabus naturis vnam effectam esse docuit quadam συγχύσει. Aut contra eos, qui personas duas cōstituere, qualis est Nestorii hæresis, διαίρειναι duas in Christo personas fingens.

Contrà, vera est doctrina Ecclesiæ Christi. Vnam personam Christi duas complecti naturas, disiunctis proprietatibus, quæ per communicationem de persona Christi dicuntur.

Cyrillus in cap. 3. Ioan. Quomodo enim aliter quæ soli verbo Dei conueniunt, virginis Filio accommodari poterunt? Quomodo autem è conuerso, quæ soli carni conueniunt, verbo Dei attribuuntur? Nunc enim de cœlo, Filium hominis descendisse ait: passionis verò tempore, ipse Filius Dei, tanquam ipse patiens, quæ humanitati suæ solummodo congrua sunt, timuisse scribitur.

Irenæus, Ἐπεὶ γὰρ ἢ ἄνθρωπος ἵνα περᾶται, ἔτι καὶ λόγος ἵνα δοξασθῆ, ἢ συχάζοντος μὲν τοῦ λόγου ἐν τῷ περᾶσει καὶ σαυρῆσει καὶ δόξῃ, ἢ συχάζοντος καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ νικᾶν καὶ σαυρῆσει.

μένειν καὶ χρηστέσθαι, καὶ ἀνίστασθαι, καὶ ἀναλαμβάνεσθαι, id est, vt enim homo erat, vt tentaretur, sic etiam Verbum vt glorificaretur: quiescente quidem Verbo in tentatione & crucifixione ac morte, assistendo autem homini in vincendo, sufferendo, resurgendo, & ascendendo in ccelos, vel, dum assumeretur.

Damascenus libro tertio, cap. 15. Τὰς μὲν γὰρ θεοσημείας ἢ θεότης εἰργάζεται ἀλλ' ἢ δίχα τῆς σαρκός. Τὰ δὲ ὑπαπεινά ἢ σὰρξ ἀλλ' ἢ χωρὶς τῆς θεότητος, καὶ παχύσει γὰρ τῆ σαρκὶ σωτημένη ἡ θεότης ἀπαθὴς ὑπεμείνα, καὶ τὰ πάθη ἐντελέσει τὰ σωτηρία: id est, Diuina enim signa diuinitas operabatur, sed non sine carne. Humilia autem operabatur caro, sed nō sine diuinitate: nam & patienti carni coniuncta erat diuinitas, permanens impatibilis, & passiones perficiens salutare.

DE FORMANDIS STVDIIS.

De fine studiorum.

Cap. I.

PRincipio constituendum est de fine studiorum. Nam cum finis sit extremū ad quod referantur omnes actiones: rectē faciemus versaturi in literis vt ante omnia, certus finis prefixus, nobis ante oculos versetur. Socrates Platonius constituit dictērium illud Delphicum

γνῶσι σεαυτῶν: & ipse Plato obedientiam legū
 Aristotelici virtutem & foelicitatem: Schola-
 stici pietatem, separantes eam à literis. Vnde
 factum est vt abierit in hypocrisin, quemad-
 modum Gentilium eruditio in Sophisticen-
 Coniungenda erunt igitur hæc duo, vt studio
 sus cogitet vtrumque hauriendum ex literis,
 pietatem & eruditionem: vt quiddam ex vtro
 que mixtum, tolerabile fiat: erudita pietas, seu
 pia eruditio. Sed præter hunc generalem finē
 quilibet sibi deligat specialem, quo affecuto se
 tota vita alat & exerceat, vt Theologicam pro-
 fessionem, facultatem dicendi, populum docē-
 di, notitiam linguarum. In hoc secundum præ-
 ceptum Socraticum studiosos oportet *παιζον-
 τας τε καὶ ἀσπυδάζοντας ἀσκήσαι.*

DE ELIGENDIS PRAE- ceptoribus Cap. II.

FIne cognito & vitæ genere delecto, proxi-
 ma cura est de præceptoribus. Hanc Quin-
 til. parentibus committit, vt suis quā honestis-
 simum & literatissimum præficient. De hoc
 igitur pauca quædam dicemus. Vniuersa stu-
 diorum ratio distributa est in duas classes: qua-
 rum prior præceptoris seu *διδασκάλου* est, po-
 sterior pertinet ad discipulos *τῶς μαθητὰς*. De
 præceptore difficile est constituere, quòd vix
 cognoscatur qualis sit, & quid possit: nisi iam
 receptus.

receptus. Sequendum tamen est hoc Quintil.
 vt sit eruditus, vel qui sciat se non esse erudi-
 tum. Tales enim minus intumescunt, cedere
 norunt peritioribus, admoneri patiuntur: alio-
 quin fit vt fiant pertinaces & plagiosi. Opor-
 tet igitur talem has habere virtutes. Primò vt
 sit ἐπισήμων, hoc est, peritus, & qui intelligat sua
 μαθήματα, hoc est, præcepta: ne docendo ipse
 primùm discat. Secundò διδακτικός, hoc est,
 qui appositè, intelligenter, perspicuè doceat: id
 quomodo fiat dicemus infra de ratione inter-
 pretandi. Tertiò, debet esse φιλόπονος, & quod
 peculiariter requiritur, ἀγαπητικός τῶν σχολαστι-
 κῶν δ' ἑστὶ βῶν, qui diligat exercitia scholastica.
 Talis si contingat, de successu studiorum vix po-
 test dubitari. Accedunt aliæ etiam vt sunt, ne
 sit πλεηλικός, ne mordax sit αὐθάδης, sibi placēs,
 ne etiam ἀνημέρος, remissus: denique vt sit ἔμπει-
 ρος τῆς κρίσεως τῶν μαθητῶν, vt possit iudicare de di-
 scipulorum ingeniis, vt decentia decentibus in-
 geniis concedat & tribuat.

DE PROBANDIS INGE- niis. Cap. III.

ESt aliqua cura præceptoris adhibēda vt ex-
 ploret ingenia. Sumuntur autē notæ indo-
 lis plerunque etiam ex corporis lineamētis: Nā
 verum est vt plurimum quod Galenus dicit: vt
 corporis habitus sequatur animi affectus: sic li

beralis facies, clara vox, corporis constitutio decens, ingressus modestus, compositus vestitus, indicia sunt bonæ indolis. Socrates, vt tradit Xenophon, aliter discipulos suos explorabat. Fit enim frequenter vt in tetrica facie, corpore horrido, lateat optimum ingenium. Adhibebat igitur hæc tria, quò falli non posset. Primò an esset φιλομαθής, sponte rediret ad audientium, & magno quodam desiderio audiret dicentem. Secundò, an esset in eo ὀξύνοια facultas percipiendi dicta. Tertiò, an valeret memoria, quod vocat μνημονικὸν ἔθ, vt audita & semel percepta memoria fideli diu retineret. Proinde vtile est insigniores aliquot locos ediscendos præscribere, & sine charta à memoria requirere.

CONDITIONES BONI

discipuli. Cap. IIII.

SVnt quædam virtutes quas oportet puerum è domo ad præceptorē adferre, exque sunt bipartitæ: quædam naturales diuina bonitate insertæ: quædam cōparatæ educatione domestica, in qua multum spei positum est, vt ad fructum perueniat. Nam fit frequenter vt optima ingenia etiam domesticis moribus inficiantur. Malas opiniones postea & corruptos mores, pertinaciam, inobedientiam, ad præceptorem adferunt: quæ si non omnia statim corrigantur, culpa

culpa ad præceptores derivatur, cū reuera parentum negligentia ista contracta sint, & induerint. Quale traditur etiā de Alexandro Magno, qui domesticis moribus & pædagogi cuiusdam pertinacia infectus, postea Rex factus eosdem mores pertinacissimè retinuit. Naturæ autem dona quæ adferre oportet hæc sunt. Primò habebit *εὐφρίαν*, docile ingenium: huius partes sunt, *δύαμις* *ουσιή* quædam naturæ promptitudo & inclinatio ad quampiam artem, qualis in Cic. fuit ad Oratoriam, & in Demosthene. Secundò, *ψυχὴ ἀνδρείη* vt animus in discendo sit infractus. Tertiò, *ψυχὴ δοξαστική*, sagacitas quædam. Quartò, *μαθεῖν τὰ εἶδη τῶν λόγων*, breuiter artis præcepta concipere, vt sunt in Rhetorica causarum generæ, formæ declamationum. His accedunt aliæ, vt est *ἀγαπᾶν τὸν διδάσκαλον*: sic enim fiet vt gratum sit quicquid proponet, & libenter istud discat. Item vt sit *φιλέταιρος*, consodaliū quoque & contuber nū studiosus & amator. Nam cum his erunt studia conferenda, & quod à te neglectum est ab illis repetendum, contentiones etiam cum his in exercitio styli & memoriæ suscipiendæ. Et reuera nullibi discitur foelicius quàm in turba. Et Quintil. cū hanc quæstionem tractat, turbam præfert domesticæ institutioni: quanquam vtile sit hoc etiā, domesticum habere *παιδαγωγόν*, quod tamè paucis contingit plerunque propter rei dome-

stica penuriam. Erit igitur danda opera vt alii quos sibi contubernales habeat intimos, cum quibus studia quodammodo sint communia.

PLATONIS ET GALENI
iudicia de puerorum ingeniis.

Cap. V.

Superioribus addamus quod boni authores de hac re prodiderunt. Galenus in constitutione artis medicæ in candidato philosophiæ hæc septem requirit. Primò, φύσιν ὀξεῖαν, naturam acutam, vel naturæ acumen ad intelligendum facile. Secundò, ἀσκησιν ἐκ τῆς παιδείης, vt à puero in literis enutritus sit. Tertio, ἀρίστοις τὰ ὄσα ὑποχρεῖν, vt optimis præceptoribus aures adhibuerit. Quarto, φιλοπονία τῶν ἐπι laboriosissimum oportere esse iuuenem, non solum scribendo, ediscendo, sed etiam lucubrando. Quintò, σπουδὴν ἀληθείας, amorem veritatis. Sextò, μεθόδον καὶ δυνάμιν, id est, methodum & facultatem verum à falso discernendi. Septimò, ἀσκησιν τῆς μεθόδου, exercitium methodi, vt non solum præcepta sciat, sed potius eorum habeat vsum & experientiam. Hoc Galeni iudicium est.

Socrates apud Platonem.

Socrates apud Platonem lib. 7. de Republ. vbi pueritiam instruit, sed in Philosophiæ studiosis requirit. Primò, vt in eis sit δεινότης, id est,

id est, acumen. φιλομάθεια, studium & ardor discendi. Tertiò, μνήμη, memoria constans. Quartò, φιλοπονία, hoc est, tolerantia molestiarum quæ discendo sunt exantlandæ. Quintò, φιλοκία, hoc est, vt libenter & amanter audiât. Sextò, φιλαλήθεια, hoc est, amor veritatis. Apud eundem Platonem in Phædro vbi orator instruitur, bono futuro oratori tribuuntur hæc. Primò, ούσις. Secundo ὀπισθήμη. Tertiò, μελέτη. Quartò ἀδολογία, hoc est, ipsa Dialectica quæ sic nominat probroso vocabulo vulgo recepto. Quintò μεταρρολογία, hoc est, veri cognitio. Erat & hoc probrosum vocabulum quo, proscindebantur boni Philosophi, tum à vulgo, tum etiam à Sophistis. Vnde Aristophanes irrisurus Socratem, producit eum sic loquentem, Μεταρρολῶ καὶ ἀπειροφρονῶ τὸν ἥλιον.

DE EXERCITATIONE.

Cap. VI.

SVperest vt de exercitatione dicamus, quæ & ipsa gemina est. Quædam spectant iterū ad διδασκαλίαν: quædam ad μαθητείαν. Itaque hoc ipsum genus cōstituimus. exercitationem, partes assignabimus, si prius de fine dixerimus. γυμνασία igitur quoniam est tota in præceptoris posita, & exemplis spectat ad ἐμπειρίαν, hoc est, ad vsum quendam & (sic dicam)

τῶν ἐπιπράξεων. Etenim præcepta quan-
 tumuis bona & concinna, mortua sunt nisi ipse
 auditor variis exemplis ea repræsentet. Proin-
 de sæpe cogitandum est vt in eo genere studio-
 rum quouis excellere, perpetuò spectes ad i-
 psam ἐπιπράξιν. Species igitur exercitationis
 huius, quod præceptorem spectat, duæ sunt.
 Lectio, & Repetitio. Ad lectionem pertinet
 bonorum authorum enarratio: ea talis esse de-
 bet, vt primo loco *ἀνεύχοντα τὴν οὐρανὸν* ser-
 uetur, & dilucida oratione exprimatur. Id fit
 ad hunc modum. Primò recitandum est argu-
 mentum, idque non mutuandū est, sed ex toto
 opere à præceptore eruendum. Nunquā enim
 foelix erit lectio, nisi id quod legendum est, bis
 terte antè inspexerit, & obseruarit certos lo-
 cos, mēbra, & argumenta. Secundò, ex argumen-
 to iudicandū est de genere, cuius certa species
 est constituenda. Tertiò cōmemorāda partes,
 quarum singulæ suam peculiarem habent tra-
 ctationem. Postremò accedendum est ad in-
 terpretationem, in qua seruandus est ordo pro-
 ratione auditorum: interdum sequenda Gram-
 maticorum forma: interdum Rhetorum mo-
 re, aut Dialecticorum tantūm artis annotanda
 sunt exempla, & præceptorum mōstrandæ for-
 mæ. Repetitio ista necessaria est propter mul-
 ta commoda. Primūm quòd auditores ad hoc
 ipsum diligentius incumbunt priuatæ repeti-
 tioni. Secundò, quòd interdum in explicando
 seu

seu quædam omiſſa seu non ſatis dilucidè expoſita ſunt, ea repetendo reſumuntur. Tertio, negligens auditor multa rectius intelliget ex repetitione quàm in lectione, vt qui aliud agēs perceperat.

SECUNDA EXERCITATIONIS diuiſio. Cap. VII.

Secundo loco exercitatio conſideranda eſt quatenus ſpectat diſcipulum. Et ſic diuiditur ſcilicet in cognitionem præceptorum, & in imitationem. Ad cognitionem ſpectant artes & linguæ. Ad imitationem reducendæ ſunt hæc ſpecies ſtylus & commentatio: ad ſtylum pertinent, Epistoſa, & declamatio. In commentatione ſunt argumentum, compositio, memoria & recitatio.

DE EPISTOLA.

Cap. VIII.

Stylus qui dicendi magiſter eſt, præcipuè exercetur in cõpoſitione Epistoſarum. Eſt autem duplex compositio: vna libera & vaga: ea niſi in adultis & aliquo vſque progreſſis admitti non debet. Altera eſt ſtricta ad alicuius ſeu Epistoſæ ſeu ſententiæ imitationem. Hæc omnium eſt vtiliſſima, præſertim ſi in hoc exercitii genere proponantur, ſi non omnes tam ſelectiores Ciceroniſ Epistoſæ. De hac igi

tur ratione imitationis ita sentiendum est. Constat scriptione & emendatione. Scriptio seu compositio incipere debet à meditatione argumenti vt commodè in ornatam elocutionem desinat. Prima igitur cura debet esse inuentionis, quò pertinet *προδιέλεσθαι*, hoc est, accurata & diligens argumenti electio. Id quia est vel simplex vel mixtum, cogitandum est diligenter quibus locis vtendum sit in simplici: quibus in mixto. Itaque *μιξίς* quoties incidit apud Ciceronem diligenter exprimenda. Fit autem *μιξίς* ex diuersitate causarum. Interdum exordia deliberatiua sunt, propositio, rationes & consequentia demonstratiua seu iudiciaria. Eadem tu obseruabis in argumenti à te propositi tractatione. Secundo loco considerata est *τάξις* vt ea fiat *ἡ τέρσιον*, hoc est, non sit coacta sed seruet decorum, accommodata sit circumstantiis. In hac primum est generalis partium distributio, vt ad numerum Epistolæ Cic. tuum etiam argumentum partiaris. Secunda cura postea erit vt singulis partibus eodem pacto quo Cic. adhibeas *ἑσθημένα*, hoc est, argumenta quibus oportet vniuersam Epistolam *καταποιμιλλεν*. Hæc vbi præstiterint, sequitur demum elocutio loco tertio. Ea vtetur scriptione & calamo, & quæ meditatio concepit ac digessit, ea in opus producit & chartæ committet. Huius sit istud præceptum, *εἰσποιεῖν τοῖς ὀνόμασιν εὐρύθμως*

θμως καὶ μουσικῶς, hoc est, curare vt & Latina sint verba quibus vteris, & vsitata & concinna. Proinde ad hunc locum pertinent præcepta cōcinnitatis & de clausulis. Atque hæc de priore parte quæ proprie pertinet ad eum cui strictum genus imitationis propositum est.

Emendatio.

Secunda pars quæ diximus emendationem, iterum ad præceptorem spectat: cuius sunt partes, ἀνάγνωσις: ea fit omnium commodissimè voce aperta. Secundò ἐπανόρθωσις correctio, litura: huius vnicum est præceptum. An quid melius possit poni, huc pertinent hæc. Primò, an barbarum sit, sub quo comprehendimus inusitata, impropria, metaphoras, horridas, quæ omnia corrigenda sunt latinitate verborum. Secundò ecquid desit ad sententiam Cic. supplendam seu æquandam, vt, an membra membris respondeant, an periodi pares numero obseruatæ sint. Breuiiores corriguntur ἀρτιστείας. Longiores ἀφαιρέσεις. Tertio ecquid sit πλεονάζειν huc pertinent circunductiones inuestigatiuæ, commorationes, ineptæ repetitiones, crebra commoratio eiusdem seu vocabuli seu sententiæ: ea omnia ἀφαιρέσεις taxanda & eluenda sunt. Quartò ecquid suo loco positum: id considerari debet tum in verbis, tum in sententiis. Verba quidem Latina interdum

essent si melius collocata, vt fit in hyperbatis. Ita sententiæ suum locum requirunt: propositio rationes antecedit: contrà si præmittantur rationes propositioni, vitiosam facit collocationem: hæc corriguntur *μεταθέσεις* transpositione. Quintò, num quid sit positum deterius: aliquândo enim metaphora melior foret quàm proprium vocabulum positum. In hac re opus erit copia vt non statim incidens verbum ponatur, sed discurrat iudicium ad plura, & quod ratio iudicat melius id ponendum. Hoc vitium corrigitur *ἀντιματάλλαις*, qua inuenimus meliora siue ea propria, siue sint translata. Sextò respiciendum etiam ad hoc: num imitatio factis sit occulta. Hoc vitium est inuentionis, & facilis in eo lapsus, quoties argumentum Ciceroniano nimis simile proponitur, cui non solum partium numerus, sed & sententiæ, integræ rationes, adeoque ipsa verba singula facile congruant. Hoc vitium hac ratione. Primò imitandæ erunt res & ipsum argumentum. Vt si apud Cic. locum habeas quem imiteris de gaudio: seu Epistolam suasoriam tum contrà propones argumentum in imitatione de dolore Epistolam dissuasoriam. Secundo commutatione verborum vtendum erit, cuius prima ratio est in synonymis, altera in translatis: hac tamen perpetua lege, ne ad deteriora labaris: melius autem, si fieri potest, aut par ponendum

nendum est: quòd si neutrum detur, consistendum in eo quod habes in proposito loco. Tertiò conducet ad occultationem imitationis *μετάθεσις*, hoc est, transpositio partium. Nam interdum quæ Cic. secundo loco narrat, tu commodè ad principium transferes, & quæ ipsè habuit ab initio reicies ad calcem. Ac in genere non ferendum est, vt planè integrū maneat quod legisti, sed aliqua saltē ratione mutantum, vt videatur alienum.

DE DECLAMATIONE, Cap. IX.

Declamatio illa nunc liberior esse debet quàm Epistolare genus scribèditū quòd requirat argumentum amplius, tum etià quòd speciem habeat publici tyrocinii: cum epistola intra parietes maneat. In declamatione igitur erunt hæc. Primò delectus argumenti honesti, & quod faciat ad literarum studia seu ad bonos mores. Secundò meditatio de numero partium, eadem ratione qua in Epistola. Demum tertio loco compositio, in qua eadē seruari debent, quæ in Epistola diximus. Post descriptionem debet adhiberi etiam correctio. Demum & memoria & pronuntiatio in coetu. Nam habet speciem certaminis, in quo excellere semper honestum fuit.

HActenus de exercitio quod habet exer-
 citationem, scriptionem, compositio-
 nem. Nunc explicanda est ratio eorum exerci-
 tiorum, quæ sine scripto fieri debent, ut est
 argumentum, disputatio. Argumentum no-
 minamus quod *ὑπόμνημα*, Latine meditatio-
 nes dici, seu commentationes, quoties sumi-
 tur argumentum, & sumitur etiam spacium
 cogitandi: sed scriptio non conceditur, nisi
 summaria quædam capita punctim in sche-
 dula memoriæ gratia annotentur. Hoc genus
 exercitii vsitatum fuit veteribus, & hodie a-
 pud multos in vsu est. Posset id ratione con-
 cionum exerceri, præsertim vernacula lin-
 gua, quò labor facilior esset: ne cura in ver-
 borum inopia tereretur, quod fieret in Lati-
 na lingua, nisi probè aliquo exercitato. Huius
 igitur exercitii hæc erunt partes: thema seu pro-
 positio, spacium cogitandi, memoria, & re-
 citatio.

Nunc quod superest de memoria paucis ad-
 monebimus. Est hæc principalis præsertim in
 scriptionis, & elocutionis. Erit igitur sæpe ista
 exercenda. Est autem ea in quibusdam natu-
 ralis, quæ cum homine optimè nascitur in qui-
 busdam est artificiosa, utraque exercitatione
 & labore

& labore est cōseruanda, vt multa ediscamus, multa cognoscamus. Nihil enim æquè vel augetur cura, vel negligentia intercidit: maior tamen ei erit adhibendus labor, cui natura negauit præstantē memoriā, & cui arte est conficienda & reparanda. Nec hoc loco dicimus de ista artificiali quæ constat imaginibus & locis fictis, sed de ea quæ est methodica, & præceptis Rhetoricæ & Dialecticæ nititur. Ea omnium est constantissima. Præceptum igitur huius loci erit hoc locus qui tibi est ediscendus, primò cura diligenti perlegatur: & in legendo annotetur certæ partes materiæ, quid proponat, quomodo confirmet, quid narret, vbi digrediat, quando redeat ad rem, an aliqua sint definitiones, distributiones, similia, exempla, aut aliud genus argumenti. Hæc annotata confirmabunt memoriā vt facile addiscat connumerare etiam verba. De recitatione tantum hoc monebimus, vt sit clara, distincta: ne sæpius ad antecedentia recurrat, antequam ad consequentia transeat, æquabilis erit & pro ratione rerum *ἔπειτα ἔπειτα*, nunc suppressenda, nunc eleuanda. Hoc comparabitur si pueri statim ab initio addiscant difficiliora vocabula expeditè pronuntiare, & integros versus vno spiritu sine hæsitantia exprimere. Veteres Grammatici hoc habebant in frequenti vsu vt blæsis titubantibus vel alio

oris vitio laborantibus proponerent huiusmodi enuntianda. vnde apud Quintilianum ad præcepta reuocatum est, vt præceptor versus, quos nominant χαλεπός, requirat à pueris. Talis est ille apud Latinos.

Arx stridens rostris, Sphynx, pres ter torrida
seps stryx. Apud Græcos talis est,

Γράω χθονίαν, αἰχμορὸς ἔρραθρ ἢ ξίφος ἐχθρῶ.

Hæc de exercitiis seriis pro ratione temporis nunc sufficient: superest vt de remissione studiorum pauca moneamus, cui superaddeamus tanquam studiosi veri typum, Phædrum ex Platone.

DE REMISSIONE STUDIO- rum. Cap. XI.

Remissio studiorum instituta est ad recreationem animorum vt tanquam defatigati vigiliis & curis milites redeant maiori alacritate ad cœptum opus, ne accidat quod de arcu dicitur, frangi nimia intensioe si nunquam remittatur: Erit igitur in hoc genere obseruandum istud Platonicum *παιδεία ἀνάπαυλα τῆς σπουδῆς*, id est, remissio diligentia, non autem fiat *ἀναχρησις*, id est, intermissio. Meminerit igitur studiosus etiam in remissione obseruandum esse τὸ πρέπον. Et sunt quædam artes quæ in remissione tanquam per os cium & aliud agentes omnium rectissime discuntur.

scuntur, vt est Musica. Vnde rectè institutæ Scholæ in die bis remissionem habēt animorum. Primò à prandio hora integra, similiter & à cœna: quod tempus studiis iudicatur ineptius, & corpori salubrius exercitium est quàm sessio. Erant igitur hæ duæ horæ exercitiis & remissionibus deputatæ, ita tamen vt τὸ ἀπέστροφον seruaretur. Distinguiamus autem hoc decorum in duas classes: in exercitium Musicæ, & in exercitium corporis. Ad Musicæ exercitium pertinent etiam reliqua liberalia animorum studia. Ad exercitium corporis spectant lusus quos *παίσματα* nominant. Parabit autem se quilibet, vt cum paribus Latinè singula agat. Cogitandum enim est animum sic esse instruendum, vt os non solum in rebus seriis Latinè possit proloqui: sed etiam in re ludicra & puerilibus iocis ac commodè singula exprimenda sunt Latina lingua. Ista copia Latini sermonis commodissimè petitur à veteribus qui de his scripserunt, de quibus aliàs.

TYPVS VERE STUDIOSI

ex Platone. Cap. I I.

Verùm vt tandem ad finem properemus, imaginem Socraticam de Phædro adolescente & verè studioso tanquam coronidem huic negotio cōnectemus. Extat locus in principio Phædri apud Platonem, vbi Socrates

Phædrum audiens recitantem ea quæ iam antè audierat à Sophista: mirificè eum commendat, ac inter cætera ei has tribuit virtutes. Primò ἀκρόειν, audire, quod fiebat sine libro, quo pacto hodie concionem audimus. Secundò ἐπιναλαμβάνειν, hoc est, repetere memoriter & à seipso requirere audita. Et hoc fiebat sine libro, vti hodie quidam à pueris è concione reuerfis, repetunt sententiam aliquam piã. Tertio, ἀπολαβεῖν τὸ βιβλίον, hoc est, accepto libro ipsum locum qui explicatus est, inspicere, & explicationem cum textu conferre. Quarto, ἐξ ἑωσίνων καθεζεῖν, h. e. à primo diluculo studiis insudare. Quintò, ἀπέπειν εἰς περὶ πατὸν καὶ ἐξ ἐπίστασθαι, hoc est, deambulatum abire & locum præsentem ediscere. Sextò πορεύειν ἐξ ὀρεῖχες καὶ μελετᾶν, hoc est, commentari & meditari simile exemplum ad imitationem loci expositi. Septimò, πρὸς ἄλλους λέγειν, hoc est, in coetu contubernalium imitationis exemplum recitare. Fiebatautem id eo genere exercitii quod suprâ commentationem diximus. Habebant argumentum imitationis, seu thematis explicandi & spacium cogitandi, sed non accedebat scriptio. Hæc cum Socrates Phædro tribuat, tanquam absolutissimam formam diligentia non fictæ omnibus proponit, & ita etiam legi debet, vt ad nostros mores & præsentia studia accommodetur.

Atque hæc quidem præcui hoc tempore

de ratione studiorum colligere, partim quòd id necessarium videretur. Et reuera infœlicia sunt studia nisi aliquo certo modo regantur, cuius aliqua forma potest esse hæc præsens. Deinde quòd ab officio nostro non sit prorsus alienum. Ac essent quidem plura ad hoc negotium idonea, necnon etiam necessaria. Verùm ea plus temporis & plus etiam ocii requirent. vt est de locis communibus colligendis, de artium præceptis annotandis & similia quæ aliquando per ocium inspiciemus.

Epigramma de Papist. examine.

*Quid mirum si cùm careant examine vero
Clerus & intonsi fax malè raso Numæ:
Si cathedris asinos, agnis si mitibus hircos,
Et cæcis cæcos imposuere duces?*

V. C.

FINIS.

L.iii.

INDEX RERVM ET VER-
borum qua hoc libro continentur.

A

A'γραφα Scripturæ	29.30
A'τιον in epistolis quærat	47
in Ambitionem ministerii canones	14
Analogia in interpretatione scripturæ	50
A'νάλυσις vera studii ratio	41.52
de Annotatione & methodi officio	41
A'πάθεια Stoicorum	60
Apocryphi libri	21.23
Argumentum quid sit	162
Artes liberales sunt adminicula ad intelligen- das scripturas	15
Augustinus didicit linguam Hebræam	18
Augustinus consulit Græca exemplaria	19

B

de Baptismo	67
de Belli iure	81
Belli vsus non tollitur	83

C

Canonici libri	21.22.24
Cantus Ecclesiastici vtilitas	59
Cantionum finis	60
Carmen lugubre	61
Catabaptistæ qui sint	63
Catabaptistarum argumenta de Baptismo	69
Catabaptistarum argumenta de Magistrati- bus	

I N D E X.

bus	79
Christus Mediator secundum vtranque natu- ram	134
Christus organum iustificationis	94
Christi λόγος quid sit	54
Christi naturæ proprietates	145
de Christo Mediatore	133
ad Coloss. epist. explicatio	53
de Christiana libertate	63
Chrysostomus eligendus Episcopus fugit	13
Commentaria scripturæ	40
Communio facultatum	89. 90
Communicatio idiomatum	144
Contextus notitia	21
de Coniugio ministrorum	113
Correctio morum in Epistolis Pauli	49
D	
de Decimis	85
Decimas licet accipere	87
Declamationis genus	161
Deus quomodo vnus	142
Dialectica utilis ad intellectum scripturæ	16
Dialectica Christus & Apostoli vsi sunt	17
Διδασκαλία	57
Diligentia in legenda scriptura	38
Disciplina pars ministerii	8, & 9
Discipuli boni conditiones	152
Diuisio methodi pars	51
Docendi genus duplex	ibid.
Doctrina pars ministerii	8

INDEX.

Doctrina scripturæ	57
Doctoribus necessaria virtus	ibid.
E	
de Ecclesia	109
Ecclesia an erret	111
in Ecclesia per scripturas omnia oportet doce-	32
ri	112
Ecclesia quomodo careat macula	112
Ecclesiæ autoritas in iudicanda scriptura	31.32
Ecclesiæ notæ	113
Ephraïm quid sit	52
Ἐπιγραφα Scripturæ	29
de Emendatione	139
Epiphanius πεντάκλωτος	18
Ἐπισκοπή quid sit	10
Episcopus quis sit	11
Episcopatus nomen	10
de Epistola	157
Epistola syllogismo comprehendatur	47
Epistolæ ad Thessal.explicatio	45
Epistolæ partes quomodo tractandæ sunt	48
Epistolæ ad Coloss.explicatio	53
Epistolarum genera	46.47
Epistolarum Pauli partes	49
Epistolæ ad Thessal.locus explicatur	60
Ἐπιτομή paraphrasis genus	50
de Exercitatione	155
Exordium epistolarum Pauli	49
Explicatio methodi pars	52
	Pa-

INDEX.

F

Facultas quæ requiritur in ministro	14
Facultas requiritur in ministro	9, & 11
Fide iustificamur	94. 95. 97

G

Græca lingua utilis ad scripturas intelligendas	19
---	----

H

Hebræa lingua utilis ad scripturas intelligendas	18
--	----

Hymni vox	58. 59
-----------	--------

Hypothesis methodi pars	51
-------------------------	----

I

Ialemon carmen lugubre	61
------------------------	----

Idiomaton communicatio	144
------------------------	-----

Ignis quomodo opera probat	126
----------------------------	-----

Infantes baptizandi	68
---------------------	----

Ingenii puerorum indicium	154
---------------------------	-----

Ingenia quomodo probanda	151
--------------------------	-----

Interpretationis partes	50
-------------------------	----

Interpretationis methodus	53
---------------------------	----

Inuocatio sanctorum	119
---------------------	-----

Iudicium in legenda scriptura	38
-------------------------------	----

Iurare quomodo liceat	75
-----------------------	----

de Iureiurando	73
----------------	----

de Iustificatione	93
-------------------	----

de Iustificatione aduersariorum argumenta	98
---	----

Iustificationis organum	94
-------------------------	----

L

Lectio scripturæ	32. 36
------------------	--------

I N D E X.

Lectioſis ſcripturæ diuiſio & partes	37, & 38
Lex nos compellit ad poenas	64
à Lege liberatio	ibid.
Libri canonici	21. 22. 24
Liberatio à lege	64
Liberatio à peccato	65
Libertas externa	66
de Libertate Chriſtiana	63
Lingux adminicula ad intelligēdas ſcripturas	
15, & 17	
Loci communes ſcripturæ	40
Loci controuerſi, & extra controuerſiam	63
Locorum communium inſtitutio	ibid.
Locorum communium ratio	62
Locorum explicatio	41. 42
Λόγος Chriſti quid ſit	54
Luctus honeſtus	61
Lugere quid vocet Apoſtolus	60
Lugubre funus & carmen	61
M	
Magiſtratus pii officia	79
de Mediatore Chriſto	33
de Magiſtratu	77
de Magiſtratibus impiis	66
Metaphraſis quid ſit	51
Methodus interpretationis ſcripturæ	50. 55
Methodus in legenda ſcriptura & partes	39
Methodus epiſtolæ ad Coloff.	55
Methodi partes	51
Methodi Theologici officia	41
Methodus	

INDEX.

Methodicum genus	51
in Ministris quid requiratur	9, & 10
Ministri in primis legere debent scripturas	35
de Ministrorum coniugio	113
an liceat ad Ministerium sibi aditum facere	13
Ministerium Ecclesiæ	7
Ministerii definitio	ibid.
Ministerii finis & partes	8
Mortui sunt dormientes	61
Mortui non sunt nimium deffendi	ibid.
N	
Narratio in epistolis Pauli	49
N ^o & Series quid sit	57
O	
Odx vox	58
Opera bona facienda	103
de Operibus bonis	97, & 102
Opes veræ verbum Dei	57
Ordinis author est Deus	7
P	
Papistarum error de peccato originali	106
Paraphrasticum docendi genus	50
Pauli epistolæ	43
de Peccato originali	105
Peccata quomodo remittantur in futuro seculo	125
de Peccato originali quomodo doceant Papi- stæ	106
à Peccato liberatio	65
Persona in diuinitate	142

INDEX.

Personæ notatio habet vim argumenti	56
Personæ ex veritate iudicandæ	33
Personæ Christi idiomata	147
Phrales in scripturis notandæ	40
Pietas in legenda scriptura	39
ΠΑΡΩΤΗΡΑ VOX	56
Politica libertas	66
Porismata sunt tractanda	52
an Possidere liceat propria	89
Præceptorum loci	41.42
Præceptores quomodo eligendi	150
Prædicatum & prædicati partes	55
Proprietas quid sit	89
Propositio methodi pars	51
Purgatorium	123
Pfallere	58.59
Psalmi vox	58
Q	
Quibus scribat spectandum	43
Quid scribat spectandum	ibid.
Quis scribat spectandum est	43
R	
Rerum loci	41
S	
de Sacerdotum coniugio	113
Sacramenta quot sint	117
de Sacramentis	115
Sacramentorum administratio pars ministerii	8, & 9
Sancti non sunt inuocandi	122
	San-

I N D E X.

Sanctorum inuocatio	119
in Scriptis quid spectandum	42.43
Scriptura quid sit	21
Scriptura scripta & non scripta	29
Scriptura complectitur omnia ad salutem necessaria	26.27
Scriptura quomodo legenda	39
Scripturæ lectio	32.36.38
Scripturæ lectio & meditatio	20
Scripturæ loci communes	40
ad Scripturas intelligendas adminicula	15
Scripturæ notio & peritia	15, & 20
per Scripturas in Ecclesia omnia oportet doceri	32
Sermo Christi quid sit	54
Spiritus sanctus doctor noster	15
Scilicet constituere oportet	47
Studiofi typus	165
Studiorum remissio	164
Studia quomodo formanda	146
Studii Theologici ratio	39, & 40.42
Syllogismus epistolæ ad Thessal.	48
Syllogismo comprehendatur scripturæ epistola tractanda	47
T	
Templum sumus Spiritus sancti	55
Testamenti noui, libri	23
Testamenti veteris libri	21
Thema exercitationis genus	162
Theologici studii ratio	39.40

1838483

INDEX.

Theſſalonica quæ fuerit	44
ad Theſſalonicenſes epiſtolæ explicatio	ibid.
ad Theſſal. epiſtolæ locus explicatur	60
Titulus epiſtolarum	49
de Traditionibus	29, & 30
de Trinitate	141
de Vbiſuitate	128
Verborum loci	41
Verbum Dei veræ opes	57
Veritas non ex perſonis iudicanda	32
Vocatio debet eſſe ordinaria	7
Voluntas iuſta erga miniſterii munus	13
Voluntas requiritur in miniſtro	9, 12
Vtilitas eſt finis miniſterii.	8

FINIS.

A 1780230

ocw 67959995